

NÉMETH CSABA

A GYULAI ERKEL FERENC MÚZEUM ERKEL-GYŰJTEMÉNYE

GYULAI
KATALÓGUSOK
12.

*„Mint a mesék tündér kis királya
Kinek mérhetetlen volt a gazdagsága
Úgy lépted át ez áldott szülőháznak
Álmokat termő, gazdag küszöbét,
S lelked trónjára magadhoz emelted
Hamupipőkéét - a magyar zenét.”*

(Nuszbek-Székely Sándor)

Sorozatszerkesztő:
Nagyné Martyin Emília

A katalógus kiadását támogatta:
Nemzeti Kulturális Alapprogram

Borító 1: Erkel Ferenc 1880 körül készült fényképe (Ltsz: 75.159.1.)
Borító 4: Az Erkel aranykoszorú (Ltsz: 2002.1.1.)

GYULAI KATALÓGUSOK 12.

Németh Csaba

***A gyulai Erkel Ferenc Múzeum
Erkel-gyűjteménye***

Gyula, 2007.

Lektor:
Sziklavári Károly

Fotó:
Latorcai János

A katalógust szerkesztette:
Nagyné Martyin Emília

A katalógus anyagának összeállításában közreműködtek:
Kertész Imre, Szathmáry Sándorné

ISSN 1219-3763
ISBN 978-963-7219-64-1

Kiadja: a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága
Erkel Ferenc Múzeuma

Felelős kiadó: Nagyné Martyin Emília
Technikai szerkesztés: APC-Stúdió
Készült: az Aero-Press Bt. nyomdájában

Tartalomjegyzék

<i>Bevezető</i>	7
<i>Az Erkel-gyűjtemény kialakulása</i>	8
<i>Erkel-kiállítások Gyulán</i>	24
<i>Kézírtos kották</i>	48
Zongoraművek.....	50
Kisebb vokális művek	55
Népszínmű-zenék	59
Operák	59
<i>Jegyzet</i>	85
KATALÓGUS	99
Kottás kéziratok az Erkel-gyűjteményben	101
Tárgyak	104
Hangszerek.....	110
Jelmezek, jelmeztervek	111
Szövegkönyvek.....	112
Könyvek, albumok	115
Nyomtatásban megjelent Erkel-kották.....	117
Nyomtatott kották más szerzőktől	124
Meghívók.....	127
Plakátok	129
Erkel Ferenc hivatalos iratai.....	130
A családtagok hivatalos iratai	134
Levelek, borítékok	137
Nyomatok, metszetek	140
Fotók	142
Folyóiratok	148
Gyászjelentések.....	149
Az Erkel-kultusz emlékei.....	149
<i>Irodalomjegyzék</i>	160
<i>A Gyulai Katalógusok megjelent kötetei</i>	162
<i>Színes táblák</i>	163

Bevezető

Miután Gyula múzeumi kiállítóhelyei 2004-ben a város által létrehozott Corvin János Múzeum kezelésébe kerültek, a fontosabb időszak kiállításokat bemutató katalógus sorozatunk folytatása lehetetlenné vált a számunkra.

Terveink szerint a kötetsorozat következő számaiban az Erkel Ferenc Múzeum saját gyűjteményeinek anyagát szeretnénk bemutatni.

Több szempontból fontosnak tartottuk, hogy közülük elsőként az Erkel-gyűjteményt mutassuk be. Ezáltal nem csak névadónk előtt rójuk le a tiszteletünket, de az sem elhanyagolható szempont, hogy e gyűjteményünk tárgyi anyagának nagyobb része, valamint a fontosabbnak tartott kéziratok egyes darabjai állandó kiállítás keretében az Erkel Emlékházban a nagyközönség számára is megtekinthetők. Katalógusunk tehát felhasználható az Erkel Emlékházbeli kiállításvezetőjeként. Jelenleg ugyanis mintegy 20 évvel ezelőtt írt, s az azóta bekövetkező változásokat, bővítéseket nem tükröző TKM-füzeten kívül nincs más kiállításvezető.

A kötet egyúttal alkalmas lehet arra is, hogy a látogatókkal megismertesse a kiállításban nem látható értékeinket, ráirányítsa a figyelmet az Erkel-életmű összetettségére, kifejezze a gyulaiak elkötelezettségét az Erkel-hagyományok ápolásában, s felkeltse a szakemberek érdeklődését gyűjteményünk híressé vált és kevésbé ismert darabjai iránt.

A katalógus tehát nem egyszerűen az Erkel Emlékház kiállítási katalógusa. Nem kerültek bele például a más múzeumoktól, intézményektől kölcsönzött tárgyak, valamint elhagytuk az Erkel Ferenc Múzeum néprajzi gyűjteményéből származó, Erkelekhez nem kötődő konyhaberendezési tárgyak leírását is. Ugyanakkor bővebb is annál, hiszen a raktárainkban őrzött Erkel-anyag egy részébe is bepillantást enged.

Az Erkel-gyűjtemény kialakulása

Nincs könnyű helyzetben az, aki a gyulai Erkel Ferenc Múzeum Erkelhez kötődő tárgyainak és dokumentumainak a listáját akarja összeállítani. Sajnos a múzeum 1945 előtti gyűjteménye nagyrészt szétszóródott a II. világháború végén, amikor azt a szovjet hadikórházzá alakított iskola padlására hurcolták fel, ahol hosszú ideig őrizetlenül maradt. A régi múzeumi dokumentáció is ennek esett áldozatául. Amikor az 1950-es évek végén a megmaradt anyagot nyilvántartásba vették, több tárgyat helytelenül azonosítottak be, sok esetben nem emlékeztek arra, hogy hogyan és mikor is került a múzeumba. Ez alól csak a legértékesebb Erkel-tárgyak képeztek kivételt. A többi tárgy esetében jórészt találgatásra vagyunk utalva.

Tovább nehezíti a helyzetünket a tárgyak szétszórtsága. Önálló, a többi gyűjteményünktől való megkülönböztetés érdekében az adott leltári szám előtt „E.” betűvel jelölt, Erkel-gyűjteménnyel csak az erre a célra szolgáló leltárkönyv 1975-ös megnyitása óta rendelkezünk. Korábban egyaránt kerülhettek Erkelhez kötődő tárgyak a képzőművészeti („K.”), az iparművészeti („I.”) és a helytörténeti, illetve később a tárgyi gyűjteménybe („H” illetve „Tgy.”). Az Erkel-kiállításokkal kapcsolatos anyagokat a történeti dokumentáció („Td.”) múzeumtörténeti gyűjteménye őrzi, de néhány ezzel kapcsolatos anyag az adattárban kapott helyet. Az új kiállításához készített fotoreprók negatívjai a fotótárat szaporították, a hivatalos levelezést pedig az irattár őrzi. A nagy zeneszerzővel foglalkozó könyvek és tanulmányok egy része viszont a könyvtárban („A” helytörténeti, vagy egyéb „D” betűjelű részlegében) került elhelyezésre. Talán a régészeti gyűjteménybe nem került csak Erkelhez köthető tárgy, de őszintén bevalljuk, hogy ebből a szempontból tüzetesebben a néprajzi („N.”) anyagunkat sem vizsgáltuk át. Azonban 1961-ben ide leltározták be a feltételezhetően az Erkel-család valamelyik tagjához kötődő főkötet és napernyőt. Jelenleg is ezek szerepelnek a kiállításunkban, bár Erkel Ferencné napernyőjét csak tíz évvel később kaptuk meg Óváry Rózától.

Erkel-gyűjteményünket a zeneszerző testvére, a neves gyulai orvos, Erkel Rezső alapozta meg. Bátyja két ezüst serlegét és az ezüst babérkoszorúját 1896-ban, az Erkel-szobor felállításakor adta át a múzeumnak.¹ A két serleg ma is megtekinthető a kiállításban (1. fotó), ám az ezüstkoszorúnak már 1959-ben csak a dobozát tudták beletárolni.²

1. Az Erkel Emlékház kiállításának részlete

A szőlőindával díszített serleggel az 1868. szeptember 20-i, debreceni dalárünnepély emlékéül huszonkét dalegyet ajándékozta meg a hazai dalegyletek főkarnagyának választott mestert. A fedéllel rendelkezőt pedig ötvenéves karnagyi jubileumának ünnepén, 1888. december 16-án kapta az Operaház személyzetétől. Az 1960-as emlékkiállításra készülve, 1959 decemberében kerültek beletárolásra. Ekkor még nem kezelték külön az Erkel-gyűjteményt, így ezeket a helytörténeti tárgyak között vették nyilván-tartásba.³ Érdekes, hogy bár időközben több Erkel-vonatkozású tárgyat is átletároltak az Erkel-gyűjteményhez, ezek mindvégig megtartották eredeti leltári számukat.

A gyűjtemény gyarapodására tíz esztendő kellett várni. Ekkor azonban a legértékesebb tárgyával gazdagodott. A híres, ugyancsak az ötvenéves karnagyi jubileumára kapott, aranyból készített és drágakövekkel ékített babérkoszorú története igen kalandosan alakult.

Erkel Rezső az 1906. december 31-én kelt pótvégrendeletében úgy határozott, hogy mivel testvére kisebb emléktárgyait már korábban a múzeum-nak adta, most azok legértékesebbjét, az aranykoszorúját is az intézményre

hagyja. A temetésekor, 1907. március 17-én megjelent Békés című hetilap e hír mellett azt is közölte, hogy Dobay Lajosnak, a lap kiadójának könyvkereskedői kirakatában közszemlére is teszik ezt a becses ereklyét. Ennek ellenére az említett koszorú tulajdonjoga a legutóbbi évekig vita tárgyát képezte. Ugyanis, mint ahogy arról az idézett lap tudósítója is beszámolt, a koszorút nem a múzeumban, hanem a nagyobb biztonság kedvéért az akkor felépült gimnázium olvasótermében szándékozták kiállítani. Valóban a gimnáziumba került, de nem kiállítási célra. Úgy látszik, hogy jobbnak tartották betenni az igazgatói szoba Wertheim-szekrényébe. Legalábbis ezt közölte a Gyulai Római Katolikus Gimnázium 1907–08. évi értesítője. Az évek során feledésbe ment, hogy hogyan és miért is került a gimnáziumba. Ezért terjedhetett el az a tévhit, hogy azt Erkel Rezső nem a múzeumra, hanem a gimnáziumra hagyta, így annak a tulajdonát képezi. Ez alapján jogosnak tűnt, hogy az 1990-es években újjászerveződő római katolikus gimnázium magának követelheti az ereklyét. Tinger János tanár úr vállalta fel, hogy kideríti az igazságot. Az ő kutatásai eredményének köszönhetjük, hogy ma már tisztán látunk ebben a kérdésben.⁴

Az említett bizonytalanságnak köszönhetően múzeumunk kiemelten kezelt, emblematikus tárgyát csak 2000-ben leltározhattuk be.⁵ A hagyományt követve, ezt a nemesfém tartalmú tárgyat is helytörténeti gyűjteményünk darabjai között vettük nyilvántartásba.

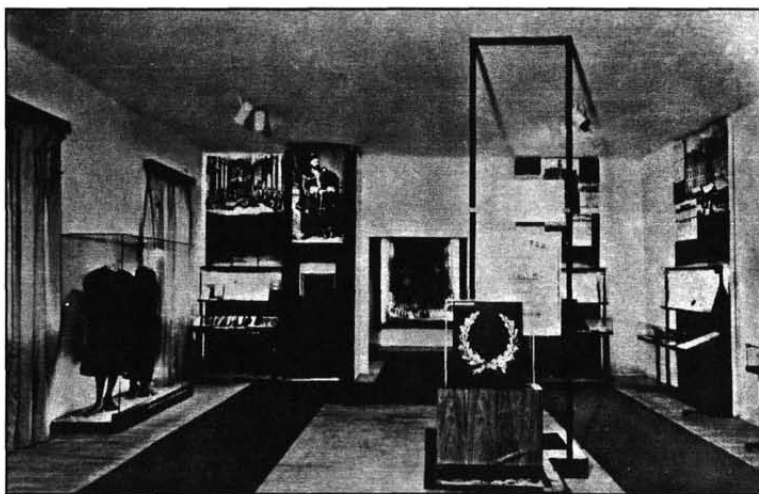
A koszorú a világháborúk alatt mesébe illő történetek részese volt. A város román megszállása idején, 1919/20 fordulóján a múzeum tárgyait Nagyszebenbe akarták elszállítani. Ezt csak hosszas utánjárással sikerült megakadályozni. Az aranykoszorú itthon tartása érdekében külön kérvényt kellett benyújtani. A város 1944 őszi kiürítésekor a becses ereklye, aligha tudatosan, egy ócska cipődobozban kapott helyet. A múzeum értékesebbnek tartott tárgyaival együtt a városháza alagsorában álló páncélszekrénybe szánták. Nem tudni, hogy véletlenül felejtették-e a szekrény tetején, vagy az azt feltörő orosz katonák végeztek felületes munkát, s eltekintettek a rossz cipős doboz tartalmának megtekintésétől. Tény, hogy a front elvonulása után a város vezetői a széfet feltörve, s kiürítve találták. Legnagyobb meglepetésükre viszont a szekrény tetején ott maradt érintetlenül az aranykoszorú, az említett dobozban.⁶

Azóta jobban vigyáztak rá s a Nemzeti Bank helyi fiókjának a széfjében helyezték el. Ezen az a Népművelési Minisztériumi rendelet sem változtatott,

amely megpróbálta rendezni a bizonytalan tulajdonjogi kérdést s a gimnázium tulajdonjogának érvényben hagyása mellett a kezelését a múzeumra bízta. Így 1953. március 28-án Szerdahelyi István, akkori gimnáziumi igazgató-helyettesként átadta a koszorút Lükő Gábor múzeumigazgatónak. Ezt követően, az 1970-es kiállítás megnyitásáig csak az 1963-as és 1968-as kiállítások megnyitóján vették ki a széfből.⁷

Az Erkel-emlékházbeli kiállítás kibővítésekor az 1974 utáni évtizedben biztosították, hogy folyamatosan megtekinthető legyen a kiállításban. (2. fotó) Ám 1984. szeptember 4-én dr. Szabó Ferenc megyei múzeumigazgató, mivel az őrzésének biztosítását nem tartotta megnyugtatóan biztonságosnak, arra kérte a MNB gyulai fiókját, hogy ismét vállalja el a koszorú letétként való őrzését.⁸ Ezt követően csak ünnepi alkalmakon, kiállítások megnyitóján, vagy az Erkel Társaság díszközgyűlésein, a Mogyoróssy János Városi Könyvtár olvasótermében lehetett megcsodálni ezt a felbecsülhetetlen értékű műalkotást.

2. Az aranykoszorú a kiállításban

Az első Erkel Ferenctől származónak gondolt kotta kéziratához 1930-ban jutott hozzá a múzeum.⁹ Huszár László katolikus kántor 1929. december 10-én arról tájékoztatta Implom József igazgatót, hogy pár napja, a régi orgona elbontásakor talált kulcs segítségével a kóruson lévő nagy faszekrényben

megtalálta Erkel Ferenc: *Buzgó kebellet* című, négy férfihangra szerzett kottája kéziratát.¹⁰ A művet az egyházközség először a Nemzeti Múzeum Könyvtára zenei osztályának ajánlotta fel megvételre. Isoz Kálmán azonban pénzhány miatt elutasította az ajánlatot. Ezután úgy döntött báró Apor Vilmos plébános, hogy a kottát a helybeli múzeumnak ajándékozza.

1955-ben került a képzőművészeti gyűjteményünkbe egy, Erkelnek a Strobl Alajos által 1883-ban, az Operaház díszítése céljából alkotott mellszobráról készített másolat.¹¹

Az Erkel-gyűjtemény tudatos kiépítéséről ez előtt nem beszélhattünk. Az első komoly lépést ebben az ügyben 1958. március 28-án Lükő Gábor tette meg. Azt kérte a minisztériumtól, hogy az Erkelhez kötődő gyűjtemény kiszélesítése érdekében utaljanak át neki 20.000 forintot. Kérését azzal indokolta, hogy az Erkel Ferenc nevét viselő múzeumnak alig van három darab Erkelhez köthető tárgya, pedig a látogatók, és a helyi tanács is egyre sürgeti a gyűjtemény ilyen irányú kibővítését. Megemlítette, hogy a beszerzendő tárgyak között van pl. Brassai Sámuel zongorája. Azt is hiányolta, hogy még festmény sincs Erkelről, pedig most meg tudná venni a Koszta Rozália által készített képet, amelyet 2.000 forintra értékelt a Képzőművészeti Alap. Kérelmére április 10-én azt válaszolta Dobrovits Aladár osztályvezető, hogy az Erkel-émlékanyag vásárlására kért hitelfedezetet nem tudják biztosítani. A tárgyak megszerzését mégis fontosnak tartották, s felkérték, hogy vegye őket nyilvántartásba és ha szükségesnek látja, védesse le őket. A Koszta-féle Erkel-portré megvásárlására viszont engedélyt kapott. Némi félreértés ekörül is adódott, mert május 16-án azt jelentette, hogy a portrét megvette Hajdik Antaltól. Természetesen ez is a képzőművészeti gyűjteményt gyarapította.¹²

A következő tárgyak beszerzése már az 1960-ra tervezett Erkel Emlékházbeli kiállítás megszervezéséhez kapcsolódott.

1959. augusztus 26-án Farsang György szobrászművész jelentkezett Dankó Imre igazgatónál azzal, hogy 1954-ben készített egy 13 cm átmérőjű Erkel-plakettet. Ha ezen 1960-ra javítaná az évszámot, akkor árusítani is lehetne azt az ünnepségen. Dankó szeptember 21-én nyugtázta a gipszből készült plakett megérkezését. Árajánlatot kért, hogy mennyibe kerülne 1000 db legyártása terrakotta formában. November 5-én arról volt kénytelen tájékoztatni a művészt, hogy a sorozatgyártásra nincs pénz. A plakett ennek ellenére Gyulán maradt.¹³

A városi tanács ajándékeként, 1959. szeptember 2-án vette át a múzeum-igazgató az Erkel Színkör makettjét, melyet Kiss István készített el.¹⁴ Bizonyára a kiállításra készülve, 1959. december 7-én a múzeum régi Erkel-tárgyai mellett leltárba vette a gyulai Erkel Dalkör zászlajának csúcspdíszét is.¹⁵

Az első, Erkelhez kötődő, személyes tárgy csak 1960 nyarán került a gyűjteménybe. Áprilisban arról tájékoztatta Dankót a Nemzeti Múzeum Történeti Múzeuma, hogy Horányi Ferencné vételre ajánlotta fel Erkel dohánytartóját. (3. fotó) A hölgy Csuka Béla csellóművész unokahúga, s a tárgy Papp Viktor zene-történészről került az ő hagyatékába. Ezt annak özvegye tanúsította. 500 Ft-ra tartotta az erekljét, amiért június 24-én az igazgató csak 350 Ft kifizetését ígérte. A Történeti Múzeum szeptember 14-én közölte a tulajdonossal, hogy Dankó megbízásából megvásárolja a tárgyat. Horányiné szeptember 20-i panaszából tudjuk, hogy ő már június 24-én feladta Gyulára a dohánytartót, de még mindig nem kapta meg érte a kialkudott 300 Ft-ot.¹⁶

Erkel Sándornak és Lajosnak az ezredéves kiállítás alkalmából Beck Ödön készített plakettet. Ezt Remele József csizmadia 1960 augusztusában ajándékozta intézményünknek.¹⁷

A városi tanács is sokat segített abban, hogy az 1960. őszén megnyitandó kiállítás ne szűkölködjön tárgyakkban. A BÁV siófoki áruházában megvette és a múzeumnak adta azt az állóórát, mely 1830 körül Winckler János tulajdona volt Pápán. Dankó

Imre egyik Szerdahelyihez intézett levelében megerősítette, hogy a kérdéses óra valójában Erkel-ereklje. Védett tárgy, melynek iratai az Iparművészeti Múzeumban vannak. Talán ebből adódott, hogy a múzeum iparművészeti gyűjteményébe leltározták be.¹⁸ Ugyancsak a város ajándékeként került leltárba 1960. július 10-én az Erkel Jubileumi Emlékév jelvénye, amelyet Kiss Sándor iparművész tervezett, illetve szeptember 2-án az említett művész által készített Erkel-plakett.¹⁹

3. Erkel Ferenc dohánytartója

Az 1960-as Erkel-kiállítás előbb volt látható Sopronban, mint Gyulán. Hálából a városunkba visszaérkezett anyagot dr. Csatkai Endre, a Liszt Ferenc Múzeum igazgatója megtoldotta a Hunyadi László és a Bánk bán zongorakivonatával, s pár fényképpel, melyek a Vasárnapi Újság 1910-es évfolyamából származtak.²⁰

Az 1960-as kiállítás idejére, szeptember 12-én Kémeri Matild budapesti tanárnő kölcsönadott egy Erkel Ilonától kapott, de eredetileg Erkel Ferenc tulajdonát képező virágtartót. A kiállítás november 15-i bezárása után Dankó Imre ezt vissza is küldte neki.²¹

Úgy látszik, hogy a kiállítás megmozgatta a helybelieket. Még zárása után is érkezett néhány ajándéktárgy a múzeumba. 1960. november 5-én például Ludvig József hozott be egy XIX. századi tintatartót. Sajnos nem ismerjük Erkelhez való kötődését, de már 1975-ben átleltározásra került az Erkel-hagyatékba.²² December 8-án Szilágyi Ferenctől került be a múzeumba az Erkel Dalkör jelvénye az 1920-as évekből. Ugyanilyen jelvényt 1962-ben Angyal Lajos kocsigyártó is ajándékozott az intézménynek. Tőle származik a dalkör által elnyert három, 1933-ból származó kitüntetés is.²³

1961. október 21-én Gábry György, a Nemzeti Múzeum munkatársa tájékoztatta Dankót, hogy két hölgy felhívta a figyelmét arra, hogy özv. Markovits Mihályné (Erkel János lányának, Ágnesnek a lánya) tulajdonában van egy zongora, melyet még Brassai Sámuel ajándékozott neki. Ő a testvérével a Kossuth u. 30. alatt lakik. Gábry azt kérte, hogy szálljon ki hozzájuk az igazgató. Dankó a válaszában közölte, hogy sem a család, sem a zongora nem ismeretlen előtte. A család emlékezéseit Implom József összegyűjtötte. A zongora eredete azonban kétséges a számára. Ráadásul hol eladó, hol nem, de egyébként sem lenne rá pénze.²⁴

Az özvegy és testvére, Hajóssy Erzsébet 1962 májusában mégis felajánlotta megvételre ezt a zongorát, melyet a Hölling und Szpängenbergné cég gyártott. Brassai Sámuelé volt, de a családi hagyomány szerint Erkel Ferenc is többször játszott rajta. Brassai 1895-ben a testvérpár édesanyjának, Erkel Ágnesnek ajándékozta, s az azóta a Kossuth utca 30. alatti, Erkel Rezső-féle házban volt elhelyezve. Ágnesnek ugyanis az édesanyja korai halála után Rezsőék vették magukhoz. Az ügy folytatását nem ismerjük, de Dankó előző évi válaszából sejthető. Annál is inkább, mert a zongora nem szerepelt az 1968-as kiállításon sem. Szerdahelyi később mégis ezt vette volna meg? Tény, hogy az 1970-es kiállításban találunk egy hangszert, amit „régi zongora”-

ként említett. Az viszont nem derül ki, azonos lehet-e ezzel a Brassai-féle zongorával, vagy máshonnan származik.²⁵

A kiállításban bemutatott hangszer egy igen speciális megoldású öszvér jószág. (4. fotó) Bár klaviatúrája egy zongorára emlékeztet, de ugyanúgy levegőbefúvással hozható működésbe mint egy harmónium. Két pedáljának felváltva történő folyamatos nyomásával lehetett megszólaltatni. Ilyenformán előadás közben egy időben kellett dolgoznia a lábaknak és a karoknak, vagyis szinte az egész testnek, akárcsak egy harmónium esetében.

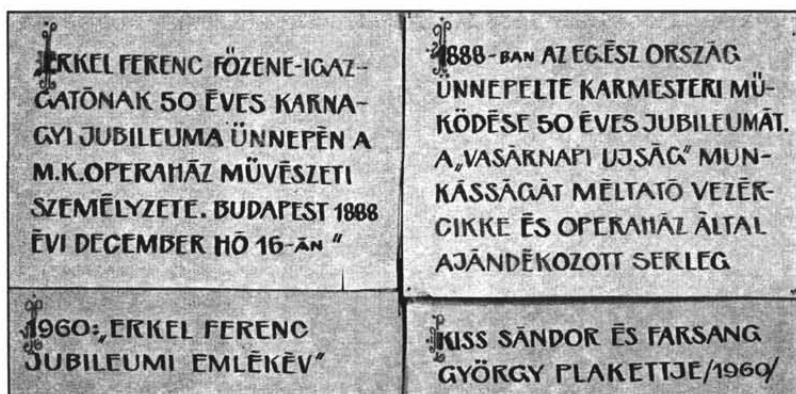
4. Brassai Sámuel zongorája

A gyűjtemény gyarapodását 1962-ben Koszta Rozáliának az Erkel-házról készített tusrajzai jelentették. Mindkét műve a képzőművészeti gyűjteményt gazdagította.²⁶

1965. április 30-án Türkössy Antal zeneiskolai igazgató letétbe helyezett öt és fél évre, illetve ha azalatt senki nem jelentkezne értük, örökre négy kottát:

- *Menuette und Deutsche für das Clavier von Joseph Erkl* 867 feliratú, kézzel vonalazott, színes borítójú, kottás füzetet 17 számozott lappal
- a *Hattyúdal* 10 lapos nyomtatott kottáját a Hunyadi Lászlóból
- a *Szózat* kétlapú nyomtatott kottáját
- a *Himnusz* nyolclapú nyomtatott kottáját.²⁷

Az első Erkel-házbeli kiállítás forgatókönyvét ismerjük. Nem csak a kiállított fotók, de a kiállítás feliratai is fennmaradtak E. 83.377.1. leltári szám alatt. (5. fotó) Ez alapján jól rekonstruálható az az anyag, ami ekkor Szilágyi Miklós rendelkezésére állt.²⁸

5. Feliratok az Erkel-házban rendezett első kiállításból

Ezek közül Erkel Sándor ezüst díszdobozát (6. fotó) talán még a serlegekkel együtt kapta meg a múzeum. Elképzelhető, hogy csak azért nem kerítették neki nagy hírverést, mert nem közvetlenül Erkel Ferenchez kötődött.²⁹ Ugyanez vonatkozhat arra a két díszoklevélre is, melyekben különböző dalárdák tudósították őt taggá választásáról.³⁰ Hasonlóképp korai beszerzésre gondolhatunk egy 1890-ben Erkel Sándorról készített fénykép, s Massenet 1897-ben, Erkel Sándornak dedikált fotója kapcsán.³¹ Bár annak a lehetőségét is megkockáztathatjuk, hogy a neves karmester Békéscsabán élő özvegye adta e tárgyakat a II. világháború előtt.

Az Erkel-színkör 1901-es megnyitásának plakátját, az 1910-es centenáriumi emlékév programfüzetét és meghívóját, valamint a Békés újság ekkori ünnepi számaival valószínűleg még keletkezésük idején megszerezte intézményünk.³²

A Himnusz nyomtatott kiadása származhatott a Türkössy-féle letétből. Az Erkel Dalkör alapszabályait, s a tagjait az 1920-as és 1930-as években ábrázoló

fotókat pedig 1960 táján, a dalárda emléktárgyaival együtt adományozhatták a múzeumnak.³³

Ugyancsak ekkori beszerzés lehetett a jubileumi Erkel-hangverseny és Erkel-nap meghívója, a Bánk bán 1953-as, novoszibirszki előadásának a műsorfüzete, valamint a Bánk bán magyar és német nyelvű, 1957-es kiadása.³⁴ Új szerzeményként mutathatták be az Erkel munkásságát méltató 6 tanulmányt.³⁵

Ekkor még levéltári másolatban szerepelt Erkelnek az az 1855-ös kérvénye, hogy a gyulai árvízkárosultak részére hangversenyt adhasson. Később ez is bekerült a nyilvántartásunkba.³⁶

Az alábbi, Erkelhez kötődő dokumentumok beszerzésének idejét nem sikerült pontosítanunk. Ezek is a II. világháború előtt, talán még az Erkel Rezsői, vagy a feltételezett Erkel Sándorné-féle hagyatékból kerülhettek hozzánk:

- az Erkel Ferenc 80. születésnapjára rendezett filharmóniai hangverseny meghívója³⁷
- Erkel Ferenc öregkori fotója, saját aláírásával³⁸
- 1881-es levélboríték Erkel Ferenc sajátkezű írásával a pozsonyi dalegyletnek³⁹
- a *La Grange ária* zongoraletétje a *Hunyadi László*-ból⁴⁰
- a *Hunyadi László* zongorakivonatának korabeli kiadásai, három példányban⁴¹
- a *Keserű bordal* korabeli kiadása⁴²
- a *Bánk bán* nyomtatott díszkiadása⁴³
- Erkel Elek három népszínműve egykori kiadásban⁴⁴
- a *Himnusz* és a *Szózat* kottája Liszt feldolgozásában⁴⁵

Nehezíti helyzetünket, hogy a további dokumentumok esetében – bár lehet, hogy már a fentebb idézettek némelyikénél is – kölcsönzésről volt szó. Ezt egyértelműen csak az Erkel népies dallamfeldolgozásai az 1840-es évekből felirat alatt található *Original Ungarischer*-t zongorára, illetve a *Beilage zum Ungar*-t illetően jelenthetjük ki. Újjonnan a múzeumhoz került igazgatóként maga Szerdahelyi István sem tudta, hogy ezeken kívül mi volt még

6. Erkel Sándor ezüst díszdoboz

kölcsönzött anyag, így ráadásul az Erkel által feldolgozott *Rákóczi induló*-t is visszaküldte Budapestre.⁴⁶

Az Erkel-házbeli kiállítás megnyitásának másnapján jelentkezett Csillag István özvegye. 1968. június 17-én felajánlotta férjének Erkelről készített bronz plakettjét, melyet Szilágyi Miklós július 1-én 1.500 Ft-ért vásárolt meg. Ezt is a képzőművészeti gyűjtemény tárgyai között vették nyilvántartásba.⁴⁷

Ekkor is maradtak azonban kihasználatlan lehetőségek a gyűjtemény gyarapítását illetően. 1968. július 20-án dr. Tábori György megyei múzeumigazgató útján ajánlottak fel megvételre három darab kézíratos Erkel-kottát. Szilágyi Miklós augusztus 4-i levele szerint ezeknek zenetörténeti értékük nincsen, csak ereklýe értékkel bírnak. Így a felajánlott áron nem javasolta a megvásárlásukat.⁴⁸

1969. márciusában Szabó Gézáné budapesti lakos a XIX. század közepéről származó Erkel-bútorokat: két darab egyajtós szekrényt, egy ovális asztalt, két kis fotelt és 4 db támlás, biedermeier széket ajánlott megvételre 30.000 Ft-ért. A tárgyak Erkelhez kötődését egy olyan házaspárral igazolta, akik még ismerték Erkel sógornőjét, s nála látták ezt a berendezést. Az Iparművészeti Múzeumból Zlinszkyne Sternegg Mária úgy vélte, hogy igazán a székek értékesek, a többi szokványos polgári bútordarab. Szerdahelyi hosszan levelezett vele, sőt arra is vállalkozott, hogy megnézzze a bútorokat, de végül magasnak tartotta az értük kért összeget.⁴⁹

Újabb adományok is érkeztek, 1969. április 21-én pl. Búzás Gergely makói tanár a Hunyadi László bemutatója plakátjának a másolatát küldte meg.⁵⁰ A múzeumból 1964-ben történt távozása ellenére Dankó sem feledkezett meg Gyuláról. 1970. május 24-én 110 Ft-ért két metszetet és egy nyomtatványt küldött a tervezett Erkel-kiállításhoz.⁵¹

Az emlékmúzeum megnyitását az tette lehetővé, hogy Óváry Róza a nagyapjától, Erkel Gyulától származó családi emlékgyűjteményét átadta Szerdahelyi Istvánnak. A múzeumigazgató 1970. június 4-én, Budapesten a Bajvívó utca 8. szám alatt az alábbi tárgyakat vette át tőle:⁵²

- néma zongora⁵³
- Erkel Gyula ezüstkoszorúja, melyet zeneakadémiai növendékeitől kapott 1903-ban⁵⁴
- Erkel Sándor ezüst serlege 1877-ből⁵⁵
- egy ismeretlen eredetű ezüstserleg⁵⁶
- hangversenyek alkalmával használt napernyő és vállkendő⁵⁷

- Erkel Sándor kitüntetése a romániai Károly-renddel, 1897-ben⁵⁸
- festmény Mozartról és Beethovenről és egy keretezett Hunyadi-plakát⁵⁹
- egy Erkel Ferencnek ajánlott könyv⁶⁰
- jubileumi sakk-album Erkel Ferencnek⁶¹
- album, művész fotókkal Erkel Ferencnek dedikálva⁶²
- filharmóniai fényképalbum⁶³
- angol nyelvű filharmóniai kötet 1871-ből⁶⁴
- könyv az 50 éves filharmóniai társaságról⁶⁵
- díszoklevél Erkel Ferencnek a Hangászati Egylettől
- díszoklevél Erkel Sándornak a budapesti polgári dalkörtől 1894-ből⁶⁶
- díszoklevél Erkel Ferencnek Hódmezővásárhelyről⁶⁷
- 41 névjegy⁶⁸
- 35 szöveggönyv operákról és újságkivágatok
- 7 szépirodalmi mű
- 25 kotta
- 29 fotó
- 10 fotó énekesekről, dedikációval
- 32 nagyobb és 29 kisebb levél
- 12 Erkel Ferencnek és Rudolfnak szóló levél
- 35 levél Erkel Gyulától és Sándortól
- 12 gyászjelentés
- 30 plakát és újságkivonat előadásokról

Valószínűleg ugyancsak Óvárytól kapta meg a múzeum az alábbi tárgyakat is:

- Erkel Ferenc papírvágó kése és annak tartója⁶⁹
- Tollszár⁷⁰
- Erkel Ferenc tajtékipipája⁷¹
- Erkel Ferenc által viselt kezelőgombok⁷²

Össességében gyűjteményünk közel 1600 tételéből kicsivel több mint ezret, vagyis nagyjából a kétharmadát Óváry Rózának köszönhetjük!

Szerdahelyi igazgató június elején a Hajóssy-örökséget intéző svéd rokonoktól kapott néhány, Brassai által írt levelet, s hozzájutott Erkel gyászjelentéséhez.⁷³ Megvett tőlük két Szamosssy-festményt, melyek a zeneszerző öccsét, Jánost és annak feleségét ábrázolják.⁷⁴ Június 26-án pedig azt közölte Óváry Rózával, hogy Dahlgrenné átadott neki egy Erkel-levelet és egy fotót Erkel

aláírásával, amit Rezsőnek dedikált. Ajánlottak neki még egy íróasztalt is, ami Erkel Rezsőé volt, de állítólag Ferenc is dolgozott rajta. Mivel 2.500 Ft-ot kértek érte, az igazgató úgy látta, hogy kénytelen lesz lemondani róla.⁷⁵

Az 1970-es kiállítás forgatókönyve szerint a szobabelső néhány darabja az Erkelek hagyatékából származott, s a három színes metszet is korabeli lakásuk díszét képezte. (7. *fotó*) Erkel László nyomtatott kottái mellett újdonságként tűnt még fel Beethoven három korai zongoraszonátája (Op. 2.) Czingulsky Simon másolatában.⁷⁶

Július 20-án Mádról Kiss Erzsébet nyugalmazott tanárnő a Hunyadi induló egykori kiadását küldte el Gyulára.⁷⁷ A Bélyegmúzeum pedig szeptember 10-én 36 db bélyeget adott át: az 1953-as Zeneszerzők, az 1960-as Arcképek, az 1963-as Nagy idők, nagy események, valamint 1967-es Operák sorozatból 9–9 db-ot. Az előbbieket Erkel, az utóbbi a Hunyadi egy jelenetét ábrázolta.⁷⁸

A múzeumigazgató Reményi Józseftől megvásárolta az Erkel Ferencről 1953-ban, s az Erkel Sándorról 1971-ben készített plakettjét.⁷⁹

Szerdahelyi 1972. október 16-án arról értesítette Cenner Mihályt, hogy a Bánk bán és a Hunyadi színpadkép is elkészült.⁸⁰ A maketteket Varga Mátyás tervezte, Kiss István kivitelezésével.⁸¹ Az egykori Lovardát, Erkel korai gyulai hangversenyei színhelyét ábrázoló makett már 1970-ben készen állt.⁸²

7. Részlet az 1970-ben rendezett kiállításból

Hódmezővásárhelyről jelentkezett 1972. november 11-én Lázár Lajos ny. agrármérnök azzal, hogy a tulajdonában van egy Bécsben készült Erkel-fotó „*Ruzicska György barátomnak Pesten, 1841. április 2-án*” dedikálással. Ez Ruzitska Lajos MÁV műszaki főtanácsos hagyatékából származik, aki a fentnevezett György unokája. Szerdahelyi 100 Ft-ot ajánlott érte, ám az ügy folytatásáról nincs tudomásunk.⁸³

Nem tudjuk, hogy kitől, de ugyancsak 1972-ben vette meg a múzeum Erkel Ferenc sétabotját.⁸⁴

Pongrácz Zoltán a Gyulai Művésztelepen megfestette *Erkel, a mi zeneszerzőnk* című képét, s 1974. január 8-án felajánlotta a múzeumnak. Szerdahelyi túl modernnek találta a kiállításba történő elhelyezésre, de úgy vélte, hogy esetleg a zenehallgató szobába jó lehet, ha az illetékesek is úgy látják.⁸⁵ Valószínűleg nem úgy találták, mivel nem tudunk róla, hogy Gyulára került volna a festmény.

Képzőművészeti gyűjteményünk 1974-ben Kiss György, illetve Székelyhídi Attila által, Erkel szülőházáról készített tusrajzokkal gazdagodott.⁸⁶

Hivatalos formában csak 1975 végén került sor a múzeum Erkel-gyűjteményének a létrehozására, amikor külön leltárkönyvet nyitottak a számára. Bencsik János igazgató adott utasítást az addig leltározatlan tárgyak és dokumentumok nyilvántartásba vételére és a más gyűjteményekben őrzött, de Erkelrel kapcsolatba hozható tárgyak átletározására. Mint láttuk, ez utóbbi meglehetősen esetlegesen került végrehajtásra. 1976 végéig mintegy 200, zömmel az akkori kiállításban szereplő tárgy leltárba vételét végezte el Kiss Anikó és Gaál Jánosné muzeológus. 1978 nyarán a gyűjtemény első revízióját is végrehajtották.

1983/84 folyamán nagyobb mennyiséggel nőtt a beleltározott tárgyak száma. A kiállítás leendő átrendezése kapcsán ekkor vették nyilvántartásba az addig a raktár mélyén szunnyadó, leltározatlan anyagot. Az utolsó nagyobb gyarapodást pedig 1991-ben, a kottás kéziratok Kassai István által elvégzett beazonosítását követően könyvelhettük el.

1976 folyamán Dósa Zoltánné adta el a *Hunyadi László* teljes zongorakivonatát, majd a Zenei Antikváriumból sikerült megszerezni Erkel Elektől a *Piros bugyelláris* és a *Vereshajú* népszínművek kedvelt dalait, s hanglemezen a *Bánk bán* és a *Hunyadi László* részleteit, illetve az utóbbi opera teljes változatát.⁸⁷

1982. szeptember végén dr. Szabó Ferenc megyei múzeumigazgatónak tudomására hozták az Iparművészeti Múzeumból, hogy Horváth Bélánál

Jászárokszálláson van két olyan szekrény, melyek az Erkel-hagyatékból származnak. Újváry Lipót pestszentlőrinci építési vállalkozónak, aki Erkel leszármazottja volt, André János ácsmester az alvállalkozójaként dolgozott. Ő az 1930-as évek válsága idején, fizetés fejében kapta meg ezeket a szekrényeket. A múzeum megkereste az illetékest, aki a hírt megerősítette, s a bútorokat 1983 márciusában felajánlotta megvételre.⁸⁸ Bizonyára sokat kérhetett értük, mert többet nem árulnak el róla a forrásaink. Az 1984. október 20-án, Hidas Sándor budapesti lakos által felajánlott nagyszámú kottáról sem tudunk közelebbit.

1985. június 30-án az Operaházból hozta el a múzeum Erkel Sándor mellszobrát, melytől már az 1970-es kiállítás idején is szívesen megváltak volna.⁸⁹

1985. november elsején, az új Erkel-kiállítás megnyitóján, Óváry Róza újabb adományként két ezüst gyertyatartót adott át dr. Czeglédi Imre múzeumigazgatónak, amelyek hajdanán Erkel Ferenc zongorája mellett álltak.⁹⁰

1986. február 19-én rendelte meg az igazgató Bánk és Melinda eredeti jelmezeinek a másolatát dr. Gerencsér Ferencnétől, az Operaház Műhelyházától.⁹¹

1990. január 26-án 50.000 Ft-ért megvette a múzeum a Zichy-harmóniumot, ami ekkor immár éppen 20 éve szerepelt letétként a gyulai kiállításban.⁹²

Zichy Géza, a híres félkarú zongorista Liszt Ferenc tanítványa volt, ám Erkel Ferenc is sokat vendégeskedett nála. A vendéglátásért cserébe adta neki ezt a harmóniumot, ami a gróf tetétleni kastélya kápolnájában került elhelyezésre. Amikor meghalt, Budapestre hozatta a hangszer Zichy Mária Terézia édesapja, Zichy Géza Lipót. Mivel Mária Terézia (Deréki Istvánné) a Nemzeti Múzeumban dolgozott, a barátai vállalták, hogy a hangszer a II. világháború idejére elhelyezik a múzeum raktárában. Mária ezután hosszú ideig betegen feküdt Ausztriában. Az 1957-et követő hét éven át többet volt ágyban, mint talpon. Amikor hazajött, utánajárt, hogy hol lehet a hangszer. Falvy Zoltán tájékoztatta, hogy egy darabig az Iparművészeti Múzeumban volt, s azután leküldte Gyulára, mert a Zenetudományi Intézetben nem tudták tovább tárolni. Zichy Mária Terézia 1963-ban a Nemzeti Múzeumnak ajánlotta fel megvételre. A Nemzeti, még az év áprilisában, a gyulai múzeumtól kérdezte meg, hogy 10.000 forintért nem tudná-e megvenni. A múzeumunknak ekkor nem volt rá anyagi kerete. 1983. februárban azonban Bencsik János érdeklődött Zichy Péternél a harmónium megvásárlása tárgyában. Nem sikerülhetett megállapodniuk, mivel Derékiné egy évvel később arról tájékoztatta Falvyt, hogy a gyulai múzeum még mindig nem válaszolt az ajánlatukra. A Zenetudományi Intézet ezért 1984. július 9-én Gyuláról kért tájékoztatást, hogy hogyan oldódott meg a harmónium

ügye. A megoldásra azonban még hat évet várni kellett. Zichy Mária Terézia mindent Zichy Péternek ajándékozott, akivel 1989 augusztusában ellátogatott Gyulára. Útjukat immár siker koronázta, hisz pár hónap múlva megkapták az általuk kért vételárat.⁹³

Az újabban beszerzett tárgyak közül két értékesebbre hívjuk még fel a kedves olvasók figyelmét.

1993-ban a Magyar Nemzeti Bank egy Erkel Ferencet ábrázoló 10.000 forint névértékű 68 grammos aranyérmét jelentetett meg a centenárium emlékére. A Bank elnöke a hozzá intézett kérésünk nyomán ebből egy példányt ajándékként eljuttatott a múzeumba.⁹⁴

Nem sokkal az 1993-as kiállítás megnyitása után sikerült megszereznünk az Operaházból azt a rövid hangversenyzongorát, amelyen egykor Erkel Sándor is játszott. (8. fotó) Az egyik legnevesebb gyártó cég, a Steinway & Sons terméke. Hamburgban gyártották, az 1870-es évek közepén.⁹⁵ Csaknem a kézirat nyomdába adásával egyidejűleg került hozzánk egy pécsi zeneitanárnő hagyatékából a testvére, Magyar Miklósné adományaként

8. A hangversenyzongora, amelyen Erkel Sándor játszott

a Hunyadi László első teljes, 1847-ben megjelentetett zongoraátirata.⁹⁶

Miután a jelentősebb Erkelhez köthető tárgyak és dokumentumok múzeumba kerülését nyomon követtük, a következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy intézményünk története során hol, kik és milyen jellegű Erkel-kiállítások megrendezésére vállalkoztak.

Erkel-kiállítások Gyulán

A Múzeumok és Műemlékek Országos Központja határozatára a Gyulai Állami Múzeum 1951. április 2-án felvette Erkel Ferenc nevét.⁹⁷ Ez a névváltozás azt eredményezte, hogy a látogatók keresni kezdték az Erkelhez kötődő tárgyakat és dokumentumokat. Már szeptember 11-én szóba került egy szoba berendezésének a lehetősége Erkel szülőházában. Lükő Gábor múzeumigazgató Major Ervintől szeretett volna tárgyi anyagot kapni egy 5x3 méteres teremben rendezendő kiállításhoz. A tárlat elmaradását bizonyára a tárgyak hiánya okozta.⁹⁸

A kiállítás terve így egy időre elhalasztódott.

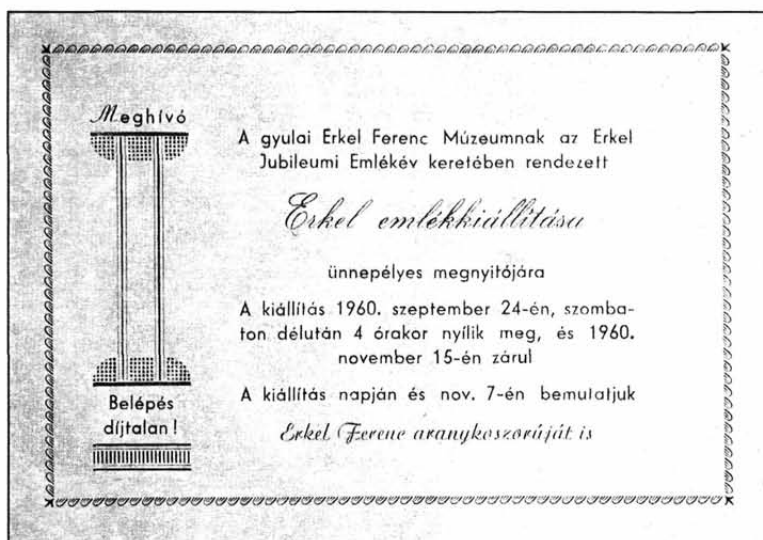
Lükő 1958. március 28-án arra kérte a minisztériumot, hogy támogassa őt Erkelrel kapcsolatos tárgyak vásárlásában. Hiába hivatkozott rá, hogy a közönség és a helyi tanács egyaránt sürgeti a gyűjtemény ilyen irányú bővítését, április 10-én azt a választ kapta, hogy bár a tárgyak megszerzését fontosnak tartják, a kért összeget nem tudják biztosítani. Az igazgató 1958. augusztus 2-án Gyula város fejlesztési terveihez is fűzött megjegyzéseket. Nehezményezte, hogy a múzeum teljesen kimaradt belőle, pedig az állandó kiállítás VI. terme, melyben az újkori kultúrtörténet került volna bemutatásra már három éve hiába várja a szükséges pénzügyi fedezetet. Anyagiak híján pedig még csekély Erkel-vonatkozású anyagát sem tudja bemutatni.⁹⁹

Úgy tűnt, hogy a helyzetet a holtpontról egy társadalmi kezdeményezésnek sikerül kimozdítani. A gyulaiak a nagy zeneszerző születésének 150. évfordulójára készülve Erkel Emlékbizottságot szerveztek. Ennek 1959. májusában közzétett programja kimondta, hogy: „*A városban szerte szét elfekvő Erkel ereklyék összegyűjtése, megőrzése és az érdeklődőknek hozzáférhetővé tétele érdekében Erkel Ferenc szülőházában Emlékmúzeum létesítendő.*”¹⁰⁰ Javaslatukra az 1960-as évet országosan is Jubileumi Erkel Emlékvénné nyilvánították. Terveik szerint a nyitó mozzanatként, január 23-án került volna sor a tervezett kiállítás megnyitására. A hivatalos engedélyt is megszerezték hozzá: 1959. december 1-én a Művelődési Minisztériumból Németh András, a múzeumi osztály vezetője értesítette Dankó Imre múzeumigazgatót, hogy a minisztérium hozzájárul a zeneszerző szülőházában rendezendő Emlékmúzeum megnyitásához. Az elgondolás alapján a városi tanács a folyosót, s egy szobát díjmentesen rendelkezésre bocsátott volna kiállítási célra, továbbá vállalta, hogy gondoskodik kétévnyi időtartamra egy teremőr fizetéséről.

Az Emlékmúzeumot tehát a városi tanács tartaná fenn, de az mégis az Erkel Múzeum szerves részének lesz tekinthető.¹⁰¹

Valószínűleg ismét a kiállítható tárgyi anyagot találták kevésnek, melyet a rendelkezésre álló másfél hónap alatt már nem lehetett lényegesen kiegészíteni. Időközben az is kiderülhetett, hogy a városban koránt sincs annyi Erkelhez kötődő tárgyi emlék, mint azt a bizottság tagjai feltételezték. Az ügy emiatt ismét lekerült a napirendről. A jubileumi emlékév hivatalos programjában már csak egy időszak, a múzeum Béke sugárúti épületében rendezett kiállítás szerepelt.

Az ünnepi tanácsulást követően, szeptember 24-én Meruk Vilmos, a Művelődésügyi Minisztérium Színházi és Zenei Főigazgatóságának vezetője nyitotta meg a tárlatot.¹⁰² (1. fotó) A megnyitón több Erkel-kutató is megjelent: Bónis Ferenc, Maróthy János, Szabolcsi Bence, Ujfalussy József. A bemutatott anyag a budapesti tárlat rövidített változataként november 15-ig volt megtekinthető.¹⁰³

1. Az időszakai Erkel emlékkiállítás meghívója

Az első állandó Erkel kiállítást 1962. július 22-én nyitotta meg Dankó Imre. Ez az Erkel-szobának nevezett tér, valójában csak a múzeum előcsarnokából elrekesztett hely volt.¹⁰⁴ A Béke sugárúti épület kiürítéséig, 1966. augusztus 14-ig állt fenn.¹⁰⁵

Ezután Gyula újra Erkel-kiállítás nélkül maradt. Talán ez ösztönözhetette a városi tanácsot arra, hogy ismét elővegye a mester szülőháza múzeummal alakítása tervét. 1967. szeptember 23-án értesítették Szilágyi Miklós múzeumigazgatót, hogy annak egyik tanterme az új tanévben felszabadult, azt igénybe veheti kiállítási célra. Az épületnek és környékének a megfelelő átalakításában az igazgató ugyancsak a város közreműködésére számított. Így sikerült Erkel halálának 75. évfordulóján, 1968. június 16-án megnyitni a szülőházban az első emlékkiállítást. Szilágyi Miklóst a rendezésben Herbály András zeneiskolai igazgató segítette. A tárlatot Nagy János megyei tanácselnök nyitotta meg. (2. fotó) A Magyar Zenetörténeti Tanulmányok 1968-as, Erkel-lel foglalkozó kötetét röviddel ezután, október 27-én egy koncert keretében mutatták be az érdeklődő gyulaiaknak. A kiállítás 1970. május 31-ig volt látogatható.¹⁰⁶

A tárlatot ideiglenesnek, csak egy évnyi időtartamúnak tervezték. Ennek ellenére Szilágyi Miklós már a forgatókönyv elkészítésekor jelezte, hogy ő állandó kiállításban gondolkodik. Alapvetően Erkel és szülővárosa kapcsolatát állította a közép-

pontba, amire a korábbi kiállítások kevesebb gondot fordítottak. 4 álló és 2 lapos tárlóban mutatta be a rendelkezésre álló tárgyakban meglehetősen szegényes anyagot. (3. fotó) Tervezéskor felhasználta a korábbi kiállítás forgatókönyvét, valamint néhány levéltári dokumentumot: például Erkelnek azt a levelét, melyben egy 1855-ös hangversenye bevétele felajánlotta a gyulai árvízkárosultaknak, vagy Erkel Ferenc díszpolgárrá választása iratait, illetve

<p>Erkel Ferenc halálának 75. évfordulójára emlékezik 1968. június 16-án szülőháza, Gyula</p> <p>A nagy zeneszerzőre való emlékezés jegyében állítottuk össze a nap programját, melyre ezúton is szeretettel meghívja Önt és kedves családját a</p> <p>Rendezőség</p> <p>Program</p> <p>Délután 10 órakor kerül sor a szülőházban tervezett</p> <p>Erkel-emlékszoba megnyitására</p> <p>Megnyitó beszédet mond:</p> <p>Nagy János, a Békés megyei Tanács V. B. elnökhelyettese</p> <p>A műsorban közreműködnek a</p> <p>Szilvágy testvérek, az 1962-es Ki mit tud komoly zenei kategóriájának győztesei</p> <p>Műsorukon eddig be nem mutatott Erkel-művek szerepelnek</p> <p>★</p> <p>A kiállítás megnyitása alkalmával bemutatjuk az Erkel-aranykorszakot</p>	<p>1968. június 16-án este 7 órakor a Szabadtéri Színpadon</p> <p>ERKEL-EMLEKHANGVERSENY</p> <p>Közreműködik:</p> <p>SIMÁNDY JÓZSEF Kossuth-díjas, kiváló művész</p> <p>RADNAI GYÖRGY Liszt-díjas, érdemes művész</p> <p>ESZENYI IRMA</p> <p>VAMOS AGNES</p> <p>VIGH IREN</p> <p>A BUDAPESTI POSTÁS SZIMFONIKUS ZENEKAR</p> <p>Vezetényel: Dr. Vassali-Balogh Lajos</p> <p>Emlékesztő tart és az Összeállítás szövegét elmondja: Dr. Kállos János zenetörténész</p> <p>MŰSOR:</p> <p>Erkel: Ünnepi nyitány</p> <p>Részletek a Hátk bán c. operából:</p> <p>Borisl</p> <p>Balettcene</p> <p>Házam, házam...</p> <p>Hátk-Tiborc kettős</p> <p>Hátk-Melinda kettős</p> <p>A II. felvonás zenejelene</p> <p>Szünet</p> <p>Részletek a Hunyadi László c. operából:</p> <p>Nyitány</p> <p>László áriája</p> <p>Gara áriája</p> <p>„La Grange”-ária</p> <p>Börtön-jelenet</p> <p>Hunyadi-balettcene</p>
---	--

2. Az 1968-ban nyílt kiállítás megnyitójának programja

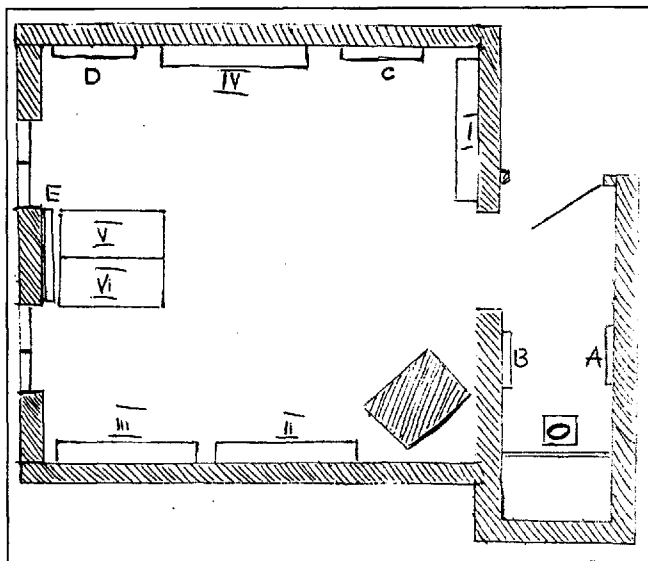
anyakönyveit.¹⁰⁷ Csak utólag, két évvel később derült ki az új igazgató számára az, hogy néhány kottát az OSzK Zeneműtára adott kölcsön a tárlathoz.¹⁰⁸

A múzeum igazgatását 1969. március elsejével az a Szerdahelyi István¹⁰⁹ vette át, aki gyulaiként Scherer Ferenc óta először foglalkozott Erkel életének a kutatásával. A gimnázium igazgatóhelyetteseként nemcsak elismert szakember volt, de

tanácstagként a kulturális élet fellendítését szeme előtt tartó városi vezetést is meg tudta nyerni elképzelései támogatásához. Már az 1969. évi munkatervében felvetette, hogy a túlszűfolt emlékszobán úgy lehetne javítani, ha a szomszédságában lévő tantermet is kiállítási célra hasznosítanák. Egy abból elrekesztett kisebb részben pedig egy korabeli tantermet rendezhetnének be, ezzel is utalva a ház eredeti funkciójára, s Erkel édesapja foglalkozására.¹¹⁰

Minden együtt volt ahhoz, hogy az emlékmúzeum létrehozásának korábban elejtett gondolatát a siker reményében elevenítse fel. Ehhez az apropót Erkel születésének 160. évfordulója s egy, a város által február 13-án felajánlott különdíj odaítélése szolgáltatta.¹¹¹

Múzeumalapítási javaslatát hivatalos formában 1970. március 13-án terjesztette a városi tanácsülés elé.¹¹² Kérte a még oktatási célra használt épület átadását, hogy „Gyula városáé legyen a megtisztelő kötelesség a múzeum megszervezésének elindításában.” Kérte, hogy a konkrét teendőkkal a múzeum igazgatóját bizzák meg, szoros együttműködésben a népművelési felügyelővel. Azt szerette volna, hogy a kiállítással október 1-re készen legyenek, hogy a

3. A kiállítás forgatókönyvének részlete
(I-IV: álló tárló, V-VI: lapos tárló, A-B: szöveges tábló,
C-D: tábló, E: Erkel kép)

város által a Budapesti Nemzetközi Erkel Énekversenyre felajánlott különdíj¹¹³ átadására már az emlékházban kerülhessen sor.

A város ígéretet tett a szülőház felújítására, s a már meglévő mellé még két termet engedett át. A Művelődési Minisztérium magára vállalta a rendezés költségeit, de csak abban az esetben, ha kellő számú tárgyi anyag fog szerepelni a kiállításban.

Szerdahelyi legfőbb tevékenysége ettől kezdve a hiányzó tárgyak megszerzésére irányult. A tárlaton központi szerepet szánt az Erkel 50 éves karmesteri jubileumára kapott aranykoszorúnak. Már egy február 25-i írásában is ezt említette a leendő Emlékmúzeum egyik legkiemelkedőbb ereklyéjeként. Március 24-én, az Operaház igazgatójának is azt hangsúlyozta, hogy az aranykoszorú mellett csupán Erkel dohánytartója, tintatartója és a *Buzgó kebel* eredeti kottája van a birtokában. További tárgyakat az Operaházról szeretett volna kapni. Ugyanezen a napon a Gyuláról a fővárosba került, s az ottani tudományos-művészeti körökben jártas Zoltai Dénestől kért tájékoztatást arról, hogy kit lenne érdemes megkeresni ebben az ügyben.

Zoltai gyors válaszában elsősorban Bónis Ferenc megkeresését javasolta. Arról is tájékoztatta, hogy a kéziratos Erkel-hagyatékot az MTA Zenetudományi Intézete őrzi, ami nemrég olvadt be a Zenetörténeti Múzeumba. Emellett az OSzK Zeneműtárát és az Operaház archívumát ajánlotta a figyelmébe.

Szerdahelyi április 6-án kérte fel Bónist, hogy támogassa a múzeum létrehozásában. A Zenetudományi Intézet munkatársa a hónap közepén megígérte a segítségét. A szervezőmunka dandárja igazából ezután vette kezdetét. Az igazgató április 20-án felutazott a fővárosba Havasi István, a városi tanács népművelési felügyelője társaságában. Ám ezután elcsüggedve írta, hogy *„egy tökéletesen sikertelen pesti út minden keserűségével tértem haza.”*¹¹⁴

Miért is volt oly keserű a szája? Bónissal csak pár szót sikerült váltaniuk. Bár felajánlotta készségességét, ám a külföldi fellépéseire hivatkozva kimentette magát. Ebből Szerdahelyi azt az elhamarkodott következtetést vont le, hogy érdemi támogatást aligha remélhet tőle. Nem találták bent Falvy Zoltánt a Zenetörténeti Múzeumban, s Balassa Imrét sem az Operaházban. Ezek valamelyest érthetővé teszik elkeseredését.

A feladat nagysága és a rendelkezésre álló idő szűk volta kellő magyarázattal szolgálhat egy felfokozott idegállapotra. Szerdahelyi levelezésén áttekintve az embernek az az érzése támad, hogy ő különösen is hajlamos volt arra, hogy a pillanatnyi érzelmeitől hagyja magát elragadtatni. Utazása

ugyanis mégsem nélkülözött minden eredményt. A Nemzeti Múzeum munkatársa, Gábry György minden támogatást megadott. Az ő biztatására indult el igazából a munka, ő jelölte ki azt az utat, amelyen el lehetett indulni. Fő feladatként azt tűzte ki, hogy térképezzék fel hol milyen Erkel-anyag található, s próbáljanak abból kölcsönkérni, amennyit csak lehet.¹¹⁵

Az igazgató ezután Falvy Zoltánt levélben tájékoztatta, hogy az Erkel-házban egy 5x5, egy 8x5 és egy 2x5-ös méretű terem áll a rendelkezésére. Tervei szerint az elsőben a reformkor, a kortárs zeneszerzők, a korai magyar opera, a másodikban Erkel életműve, a harmadikban pedig Erkelnek a szülővárosával való kapcsolata kerülhetne bemutatásra. Ezek berendezéséhez kért segítséget. A Színháztörténeti Intézetből Cenner Mihály támogatását kérte. Óváry Rózának, az Operaház jegykezelőjének Gábry tanácsára írt. Azt hallotta ugyanis tőle, hogy sokat tud Erkelről, s némi emlékek is vannak nála. Ekkor még aligha gondolhatta, hogy jórészt neki lesz köszönhető az Erkel-ház berendezése.

Lukács Miklós, az operaház igazgatója április 21-én azt válaszolta, hogy az Erkel-ereklyék ki vannak állítva, azokat nem adhatja át. Falvy azzal jelentkezett, hogy a Major Ervin hagyatékából kölcsönözhet Erkel kéziratot, s megemlítette, hogy letétként van náluk egy Erkelhez köthető harmónium is, amit szívesen elküld. Dr. Cenner Mihály Bánk jelmezét, a Hunyadi színpadi makettjét ajánlotta fel s Erkel-korabeli kőrajzokat, valamint egykori színészek fényképeit: Hunyadi László, Bánk bán és Brankovics György szerepében.

Ezek a kezdeti eredmények kibillentették Szerdahelyit a csüggedtségből, s április 27-én örömmel számolt be róluk Gábrynak. Azt is megemlítette, hogy Gyulán a napokban halt meg egy Hajóssy-lány. A hagyaték ügyében eljáró svéd rokonoktól sikerült megkapnia Brassainak egy Erkel Ágneshez címzett levelét, s hírt kapott róla, hogy a városban fellelhető egy Brassai-féle zongora is.

Óváry Róza május 3-án tudatta, hogy támogatja a szülőház múzeummalakítása tervét. Nyolc nappal később arról írt, hogy „jó volna közölnöm, Önnek is fontos dolgokat.” Ám azt kérte, hogy mielőbb találkozzanak, mivel július 8 körül három hónapra Angliába fog utazni. Szerdahelyi nagy várákózással tekintett a hónap végén esedékes találkozásuk elé.¹¹⁶

Egyre biztatóbbnak találta a kilátásokat. A megyei múzeum igazgatójától 16-án engedélyt kért arra, hogy az Erkel-emlékmúzeum létrehozása ügyében hivatalosan is eljárhasson a május 27–29 közötti, budapesti útján.

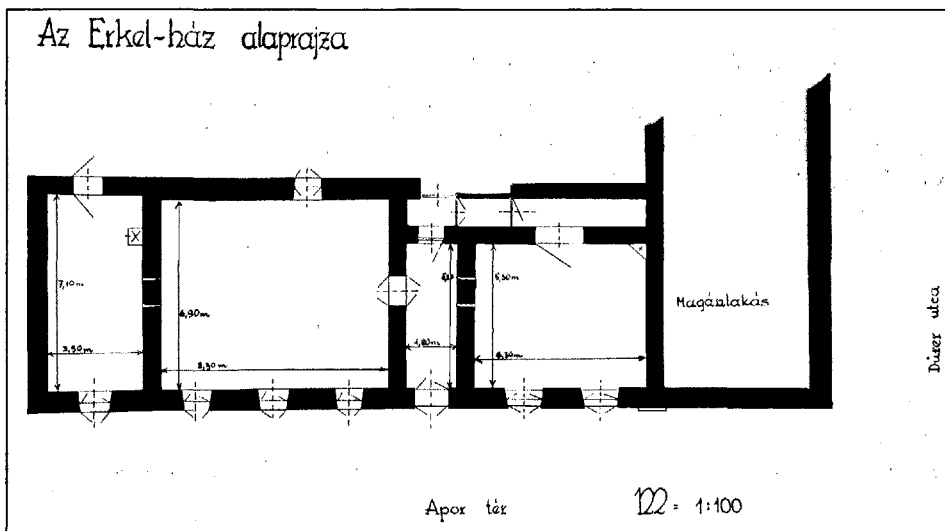
Ezúttal sikerrel járt a fővárosban. Hazatérve meghatott elragadtatással vetette papírra: „korán elvesztett édesanyám emléke járt vissza bennem folyton, aki

ugyanolyan kedvességgel igyekezett támogatni fiát annak idején, mint amilyen megható segítő szándékot tapasztaltam Rózsi-néni részéről... azt a hitet erősítette meg bennem, hogy vannak még önzetlenül jót és szépet akaró emberek is.”¹¹⁷

A június elsején Gyulán tartott megyei múzeumigazgatói értekezleten is szerepelt az Emlékmúzeum üzemeltetésének ügye. Az igazgató már újabb pesti útját tervezte. 1970. június 4-én, csütörtökön dél körül Óváry Róza Bajvívó utca 8. sz. alatti házában keltezték azt az átvételi jegyzőkönyvet, amely megalapozta az Erkel-házbeli kiállítást.¹¹⁸

Az igazgató ennek ellenére ismét keserű szájjal tért haza.¹¹⁹ Elkecsereedésének oka abban keresendő, hogy Rózsika ezúttal másképp viselkedett vele szemben, mint az előző alkalommal. Nemcsak egy bizonyos Erkel-levelet, de más, korábban általa odaígért anyagot sem adott át. Egyelőre a kéziratos kottákat sem adta oda, bár megállapodtak, hogy azokért később majd vissza fog menni. Időközben a Hajóssy-örökséget intéző svéd rokonoktól hozzájutott Erkel Ferenc gyászjelentéséhez, s megvett tőlük két Szamosy-festményt is.

Eközben a szülőházban is megkezdődött a munka. A korábbi emlékszobát május 31-én bezárták, a város pedig június elején kiürítette a két tantermet.¹²⁰ (4. fotó)

4. Az Erkel Emlékház alaprajza

Június 10-én Szerdahelyi felkérte Gábryt, hogy véleményezze a téma-vázlatát, mert leginkább ezt sürgeti tőle a megyei igazgató. A muzeológus a válaszában már óvatosan jelezte, hogy neki sok más dolga is van. Az igazgató erről egyelőre nem vett tudomást. 13-án örömmel újságolta neki, hogy az előző nap járt Gyulán a Központi Múzeumigazgatóság építésze, aki nagy érdeklődést tanúsító hozzáállásával egészen elbájolta őt. Kimagaslóan modern és szép tervezésű múzeumot ígért, bár megjegyezte, hogy ezt terven felüli munkaként kell elvégezniük. Június végére várják tőle a kész forgatókönyvet, hogy júliusban megkezdhesék a művészeti kivitelezés tervének elkészítését. Visszatért az Óvárytól kapott anyag ügyére is. Bár sok mindent elhozott tőle, de nagyon izgatta, hogy vajon még mi maradhatott ott. Bízott benne, hogy Rózsika értékes dolgokkal fogja még gyarapítani a gyűjteményt. A tőle kapott anyagból elsősorban az Erkel-fiúk szerepének bemutatását látta lehetségesnek.

Először ezen a napon számolt be arról, hogy a súlyos árvízi helyzet miatt rendkívül feszült a hangulat a városban. Gyulát ugyan nem fenyegette közvetlen veszély, de a környékbeli elszállásolása sok gonddal járt. Valószínűsíthető, hogy az Erkel-házon végzett építési munkálatok is részben emiatt húzódtak el. Az árvízi vészhelyzetnek más kihatása is volt a kiállításra: a tárgyak leszállításához emiatt nem lehetett gépkocsit biztosítani. Cennerrel 18-án közölte, hogy egyelőre nem tudja vajon mikor mehet fel a kiválogatott anyagért. Pedig Óváry is éppen ekkor hívta fel a figyelmét arra, hogy talált még őt érdekelhető írásokat.

Mintha megint minden összeesküdött volna a kiállítás ellen. Szerdahelyi nem tudta megmondani, hogy mikor mozdulhat ki Gyuláról, a pesti kollégák pedig megunták az állandó ígéretéseit. A nyári szabadságukra készülve, bizonyára rosszul érintette őket ez a bizonytalanság. Ráadásul a forgatókönyv írásával is haladni kellett, mert szorított a határidő.

Dér László megyei múzeumigazgató június 19-én kérte fel hivatalosan a tématerv elkészítésére, amit majd a minisztérium Múzeumi Főosztálya fog lektoráltatni. A kivitelezést ugyanis csak elfogadott forgatókönyv alapján végezheti el a Központi Múzeumi Igazgatóság (KMI). Az időt elég rövidre szabták, hisz a tématervet július elsejéig el kellett juttatni az említett főosztályhoz.

Másnap megkérte Gábryt, hogy foglalja jegyzékbe, mit tud odaadni Gyulára. Cennert arról tájékoztatta, hogy kéri a megígért makettek, s talán a következő héten felmehet értük. Közben a sakkozó Erkel bemutatására is gondolt, hiszen a birtokában volt egy sakk-album, valamint Schusztér Zsigmond és Ehrenstein

Mór sakkegyleti tagok 1888-ból származó feladványai. Úgy tervezte, hogy egy sakkállást korabeli bábuk segítségével fog megjeleníteni. A Magyar Sakkélet szerkesztőségéhez fordult tanácsért. Flóriah Tibor, a Magyar Sakkszövetség főtitkára június 22-én azt felelte, hogy mai bábukkal is kirakhatja az állást, mivel korabeliekkel ők sem rendelkeznek. Talán ez vehette el a kedvét attól, hogy megjelenítsen egy Erkeltől származó sakkfeladványt.

Újabb budapesti útját 30-ára tervezte. Ezúttal jó hírei voltak: a ház három, egymásba nyíló termét parkettázva fogja átadni a város, s az Erkel-ház tetőzetét is kicserélték.¹²¹

Am utazás helyett újra csak levélírással futotta. Gábry Györgyöt arra kérte, ha segíteni nem is ér rá, de a forgatókönyv lektorálását vállalja el. A Magyar Színházi Intézetben is hiába várták. Express küldte el neki az igazgató a kölcsönzendő anyag jegyzékét. Megígérte, hogy Bánk öltönyére megpróbál díszes övet és bársonytkos tört keríteni.

Július 6-án Szerdahelyi már türelmetlenül sürgette a Nemzeti Múzeumot, hogy küldjék meg a kölcsönzendő tárgyak listáját, mert nem várhat tovább a forgatókönyvvel. A harmónium elszállításának kérdése is izgatta, de nem mozdulhatott, mert a várszínház, az eszperantó nyári egyetem és Kohán-kiállítás rendezése is lefoglalta. Ez nem hatotta meg Gábryt, aki másnap egyenesen arról értesítette, hogy bizonytalanra vált a további közreműködése. A várostól eddig még egy levelet sem kapott, melyben felkérték volna a munkára, pedig már Gyulán is járt, s többször szállt ki közvetíteni ebben az ügyben. Ezután is szívesen segítene, de az igazgatója figyelmeztette, hogy ez nem mehet a munkahelyi elfoglaltsága rovására. Ha a továbbiakban is igényt tartanak rá, akkor küldjenek egy kikérő levelet a számára, amiben pontosan fogalmazzák meg, hogy mit várnak el tőle. Csupán arra vállalkozott volna, hogy a feleségével július 20-tól egy hétre leutazzon Gyulára, s a szabadsága alatt besegítsen a forgatókönyv elkészítésébe. Erre már csak azért sem kerülhetett sor, mivel Szerdahelyi 22-ig válaszra sem méltatta. Csak ekkor kérte annak a pontosítását, hogy milyen kérvényt nyújtson be a feletteseinek, amivel biztosíthatná a közreműködését.

Cenner még a hónap elején kérte annak a pontos megjelölését, hogy miről kell fotó, mert a xeroxozás a szabadságolások miatt nehézkesen megy. Közben megérkeztek az első dokumentumok: július 20-án például Mádról Kiss Erzsébet ny. tanárnő a Hunyadi induló egykori kiadását küldte el. A Bélyegmúzeum szeptember 10-én 36 db bélyeget adott át, melyek Erkelt, illetve a Hunyadi egyik jelenetét ábrázolták.

Július 29-én bosszúsan írta Gábry, hogy a Bükkből hazajövet találta asztalán Szerdahelyi levelét, pedig ezt az időt Gyulán hasznosabban is eltölthette volna. Meglátása szerint az elvesztegetett időt augusztusban már nem fogja tudni bepótolni. Megerősítette, hogy ő támogatja az ügyet, de ismét aláhúzta, hogy a lehetőségei és ideje erősen behatároltak. Megemlítette viszont, hogy időközben beszélt Bónissal. Állítása szerint ő korántsem utasította el a gyulaiak kérését, csak éppen a részleteket illetően az ő esetében sem történt meg a konkrét felkérés. Tévedések vígjátéka? – vonta kérdőre Szerdahelyit.

Az igazgató másnap visszakérdezett: jól érti-e, hogy a közeljövőben nem tud foglalkozni közös terveik megvalósításával úgy, amint azt eddig remélte. Elpanaszolta, hogy már csak egy napja van arra, hogy forgatókönyvet produkáljon. Ismét felkérte őt, hogy vállalja el annak a lektorálását. Újra sürgette a várt tárgyak listáját is, mivel 8-a táján már a tervezőket várja. Bizonyára azzal a szándékkal, hogy a további munkához némi kedvet keltsen, honoráriumként elküldte Gábrynak a tanácstól átutalt 800 Ft-ot. Kíérződik levelén, hogy kezdett belefáradni a munkába. Bár remélte, hogy sikerülni fog a kiállítás megvalósítása, de keserűen tette hozzá: *„úgy hiszem ezzel be is fejezem múzeumi tevékenységemet.”*

Gábry a következő nap mentegetődzött: nem várt honoráriumot, csupán a felmerült kiadásai megtérítését. Bár csak pár napja kérték hivatalosan is a közreműködését, úgy látta, hogy máris késő. A lektorálást elvállalta, s a következő nap elküldte a rég sürgetett tárgyjegyzéket. A Zichy-harmónium, egy bronz tál és kancsó s egy ezüst vezénylőpálca mellett egy ezüst asztaldísz szerepelt a kölcsönzési listán. Ennek dátuma augusztus 1. volt, de a leszállításukra csak jóval később került sor.¹²²

Dér László megyei múzeumigazgató a minisztérium múzeumi főosztályvezetőjét, Gönyei Lászlót augusztus 4-én kérte meg, hogy a nemrég felküldött forgatókönyvhöz Gábry Györgyöt jelölje ki a kiállítás szakmai tanácsadójának, lektornak, ha még mást nem bíztak meg. Egyúttal siettetette a forgatókönyv-megbeszélést. Úgy tűnik, hogy elkészt a levéllel, mivel a minisztérium végül Bónis Ferencet kérte fel a lektori munkára.

Augusztus 11-én a KMI-től Boreczky László művészeti vezető személyesen tárgyalt Szerdahelyivel. Ezt követően két nap alatt összeállította a szülőházban elvégzendő szakipari munkák vázlatát.

Szerdahelyi úgy tervezte, hogy az első teremben a reformkor, a polgárosodó Gyula kerül bemutatásra, a másodikban Erkel és a fiai munkásságát,

míg a harmadikban az Erkel-kultusz emlékeit szerepelteti. Augusztus 25-ére készült el Bónis a forgatókönyv bírálatával. Véleménye szerint „Érdekes, sok újdonságot tartalmazó anyag. Felrakásában azonban az egységes rendezőelv hiánya mutatkozik. Kíváncsinos volna kronologikus, vagy tematikus rendezőelv következetes érvényesítése (utóbbi például: születés, származás – Gyula, Pozsony, Kolozsvár – A zongoraművész – A színházi karmester – A zeneszerző – A Filharmóniai Társaság alapítója – Kapcsolatai nagy kortársakkal: Liszt, Berlioz, Wagner, Mahler – A Zeneakadémia igazgatója és zongoratanára – Leszármazottai a magyar zenei életben – Utolsó évei, halála, emlékeinek megörökítése – Erkel és Gyula – Az Erkel-irodalomból.”

Kifogásolta a zsúfoltságot. Azt javasolta, hogy ne tegyenek ki minden meglévő anyagot. Bár Szerdahelyinek nem tetszett a bírálat, a kiállításnak nagy hasznára vált a szakértő éleslátása.¹²³

Valószínűleg szeptember első felét a kiállítás tervének fentiek szerinti átdolgozása tette ki. A végső formában az I. teremben Erkel származása, Gyula – Pozsony – Kolozsvár került bemutatásra, valamint a pesti évek a Hunyadi Lászlóig. A II. teremben a Bánk és a többi opera kapott helyet a kortársakkal, valamint a dalármozgalom, a Filharmóniai Társaság és a Zeneakadémia. A III. teremben Erkel és a szülővárosa kapcsolata, valamint Erkel utóéletének felvillantása került sorra.¹²⁴

Az intenzív munkával magyarázhatjuk, hogy majd egy hónapig nem hallatott magáról Szerdahelyi. Szeptember 20-án megfáradtan panaszolta Gábrynak, hogy „magam sem gondoltam volna, mennyi gondot vettem a vállamra... éjjel-nappal dolgozom, lótok-futok, sokszor úgy érzem, hiába, mert eddig bizony csak kíméletlen göröngyökkel kirakott úton rohángáltam.” Azt valószínűsítette, hogy 25-én, pénteken tud felmenni a kölcsönkért anyagért. A késés oka, hogy a házon végzett átalakítási munkák csak hétfőn fejeződnek be. Addig pedig nincs hova tenni a tárgyakat. A három egyben nyitott teremhez eddig a parkettázási munka miatt nem lehetett hozzáférni. Óvárynak őszintén kiöntötte a szívét: olyan forgatókönyvet készített, ami a rendelkezésére álló anyaghoz igazodott, de Bónis kifogásai miatt az egészet újra kellett terveznie. Rózsika 23-án azzal vigasztalta, hogy Erkel élete is tele volt küzdelemmel. Szerinte ez már örökség, hogy aki érte akar sikraszállni, annak az ő küzdelmét kell folytatni. Csüggedés helyett arra gondoljon, hogy amiért küzdeni kell, az mindig értékes, de vigyázzon, hogy a túlfeszített munka ne menjen a siker rovására. Sajnálatát fejezte ki, hogy a korábbi találkozásukkor

nem tudott mindent átadni. Felajánlotta a nála maradt 14 kézzel festett jelmeztervet, egy papírvágót tartóval, egy faragott fa tollszárat, illetve annak állványát, s egy 16 oldalas, Szakál Lajostól való 1863-as népdalgyűjteményt. A kéziratos kottákat azonban még előbb át akarta nézetni Gábryval, hogy kiderüljön kitől is származnak.

Közben a rendezés is megkezdődhetett: 18-án kelt egy vasúti szállítólevél, mellyel vitrineket hoztak Budapestről. Szeptember 21. és október 2. között hat kiállítás-rendező részére foglalt szállást a Komló Szállóban. 24-i levelében arról írt Szerdahelyi, hogy a ház elkészült, a kiállítási terv is megvan, s a tablók már állnak. Kedélyállapota is javult. Bár mostanában késő este szokott ebédelni, de szerencsére a felesége megértő, s támogatja a munkában. Egyre jobban örvendeztetik a dolgok, minél közelebb kerül a nyitáshoz.¹²⁵

Úgy tűnik, hogy 25-ére sikerült gépkocsit szereznie, mert ekkor kölcsönözte ki Cennertől Bánk és Petúr jelmezét, valamint hat kőrajzot, meg a Hunyadi makettet. 29-én az aranykoszorút is kivette a bankból. Ezt azonban csak a megnyitón állíthatta ki.¹²⁶

A kiállítás-rendezés költségét a Művelődési Minisztérium biztosította Gönyei Antal főosztályvezető támogatásával. A tervezés művészi munkája dr. Boreczky Lászlót dicsérte. A kivitelezést a KMI vállalta, s a rendezést Hámori László irányította. A város által alapított díj átadására először 1970. október 1-én került sor a néhány versenyző részvételével megtartott hangversenyen. Ebből az alkalomból

fogadhatta első látogatóit a múzeum, melyet Enyedi G. Sándor, az MSzMP Békés Megyei Bizottsága titkára nyitott meg.¹²⁷ (5. fotó)

Az igazgató először, október 3-án, a legtöbb munkát vállaló Gábry együttműködését köszönte meg. Az elismerések sorát Bónis október 6-i gratulációja kezdte. Legány Dezső

5. Az Erkel Emlékmúzeum megnyitója

12-én a következőket írta: „Most szülővárosa próbálja meg a majdnem lehetlent, hogy annyi idő után visszaidézzé őt tárgyaival, amelyek közt egykor élt. És teszi ezt egy olyan emberrel, akit hazája – méltatlanul – mellőz. Az Erkel-ügy (múzeum, leveleinek az összegyűjtése; kilenc operájának kiadása; átfogó és részletes életrajz és méltatása) az egész ország gondja kellene, hogy legyen, nem egyetlen városé. Az elmúlt 80 év azonban megmutatta, hogy mit lehet várni az országtól. Szerencsére Erkelnek van olyan szülővárosa, amely akár magányosan is hajlandó büszkélkedni vele.” Elismerő sorait október 31-én köszönte meg az igazgató, aki maga sem remélte, hogy a ház helyreállítására a város ennyi pénzt áldozzon, mint ahogy azt sem, hogy a minisztérium fedezze a kiállítás költségeit. Az is sok izgalmat okozott neki, hogy elkészül-e idejében a rendezéssel. Végül mégis sikerült egy szép kiállítást létrehozni. Azt az elképzelését, hogy Gyula legyen az Erkel-kutatás központja nem gondolja ugyan, hogy meg fogja tudni valósítani, de azért belefog, hátha mégis sikerül valamit elérnie.

Időközben ismét akadt némi nézeteltérés az igazgató és a legfőbb adományozó között. Óváry október 4-én a legnagyobb elismeréssel emlékezett vissza a megnyitó idején Gyulán töltött napokra, mert személyesen is megbizonyosodhatott róla, hogy méltó helyre kerültek Erkel tárgyai. Örült, hogy ennyire megbecsülik az emléket Gyulán. Arra kérte azonban Szerdahelyit, hogy ha legközelebb Pesten jár, fáradjon el hozzá megbeszélni, hogy melyek azok a tárgyak, amelyek nem szükségesek a kiállításhoz, s egyben tisztázhatnák a kölcsönzés anyagi oldalát is. Szerdahelyi 17-én ingerülten válaszolt: felidézte, hogy amikor először jártak nála, akkor Rózsika örömmel mondta, hogy milyen nagy gondtól szabadul meg, amikor biztosítva látja gyűjteménye gondozását. Még ők vetették fel, hogy ezt nem kívánják ingyen, s ezt ma is így gondolják. Visszaadni viszont beletárolt tárgyat nem lehet. (Igaz, hogy ekkor még nem voltak beletárolva!) A következő lépés egyébként is a fiúk hagyatékának a bemutatása lenne, amihez szükség lesz a most kimaradó anyagra. Arra is nyomatékosan megkérte Rózsikát, hogy pontosan részletezze milyen anyagi igényeket támaszt, hogy ezt időben közölhesse az illetékesekkel, ami nélkül hiába menne fel Pestre, nem tudna miről tárgyalni. Keserűséggel teli sorokkal zárta levelét: „Nagyon sajnálom, hogy jóhiszeműségemnek áldozatul esve, további nyomasztó gondok gyötörnek, holott inkább élvezni szerettem volna a vállalkozás örömeit. Nagyon-nagyon sajnálom, hogy belefogtam.”

Óváry november 11-i válaszában úgy vélte, hogy félreértette őt az igazgató. Ő nem akarta visszakérni a tárgyakat, csak arra gondolt, hogy annak, ami itt felesleges, esetleg egy másik múzeum még hasznát vehetné. Az is kiderült, hogy az anyagiakat inkább a rokonai kérték rajta számon. Azok kérdeztek rá, hogy mivel biztosították afelől, hogy valamit is fog kapni, amire ő csak egy újságcikket tudott nekik felmutatni, amiről persze tudja, hogy az nem elég biztosíték. Ezért kérte, hogy üljenek le egy kávé mellett megbeszélni az ajándékozás anyagi oldalát. Ez nem követelődzés a részéről, s nincs is más kérése, mint hogy egy darab papír legyen a kezében arról, hogy valamikor majd mennyivel fogják kárpótolni. Úgy gondolja az átadott tárgyak értékével a múzeumnak jobban tisztában kell lennie, esetleg Gábry segítségét is kérhetik ez ügyben, mert őneki fogalma sincs pl. azokról a kézíratos kottákról, melyeket Gyulára való lemenetelekor átadott, hogy kiknek a munkái, s mit is tartalmaznak.

Szerdahelyi csak december 21-én válaszolt. Állítása szerint sokáig várt a válaszra, de mivel az egyre késett, november 14-én kivett egy hónap szabadságot. Ezután már békülékeny hangot pengetett, ám azt nem titkolta, hogy nagyon kellemetlenül érintette Rózsika levele. Biztosította afelől, hogy ő sem akarja ingyen az anyagot, persze – tette hozzá: már megkéstek az elintézésel, de a legkedvezőbb megoldásra törekсенek. A későbbiek során azonban nem találtunk anyagi ügyekre vonatkozó iratot.

Az Erkel-házat ismertető cikkében Legány kiemelte, hogy a múzeum példamutató kezdeményezéséből született meg. Az ország más városai is követhetnék. *„Valószínűtlen, hogy bárki is a rendelkezésre állott igen rövid idő alatt és azonos anyagi lehetőségekkel a mostaninál értékesebben és ízlésesebben elrendezett kiállításról gondoskodhatott volna.”*¹²⁸ Pár évenként azonban meg kellene újhodnia, különben elveszíti mostani, vonzó hatását. Az ország ide vágó dokumentumainak legalább másodpéldányait itt őriztethetné, mert Erkel legtöbb műve kiadatlan, s ha egy természeti katasztrófa során elveszne, a veszteség pótolhatatlan volna. Ezért indokolt lenne fénymásolatban, vagy mikrofilmen Gyulán őriztetni azok másolatait. Ezáltal a gyulai múzeum nélkülözhetetlenné válhatna a 19. század zenei kutatásában, s ezáltal kerülhetne be igazából az ország zenei vérkeringésébe.¹²⁹

Ennek nyomán az 1971. áprilisban készített távlati tervben már szerepelt az Erkel-ház bővítése, s egy Erkel-archívum létrehozása.¹³⁰

1972. október 6-án értesítette Dér László megyei múzeumigazgató Szerdahelyit, hogy a Múzeumi Főosztály az Erkel-ház bővítésével járó rendezési

munkát 1973-ra tervbe vette. Kérte, hogy küldje meg nekik az alaprajzot, valamint a kiállítandó tárgyak méretét.¹³¹

Szerdahelyi október 11-én türelmet kért Dértől, mivel a szolgálati lakásban lakó kartársnőt még nem találta meg.¹³² Azért értesítette Cennert, hogy lehetősége lesz egy további teremmel bővíteni a kiállítást. Ebben az Erkel fiúkat akarja bemutatni, amihez egyelőre csak kottái, meg levelei vannak. Szeretné, ha a tárgyasításban tudna neki segíteni. Egyúttal Legányt is felkérte, hogy segítsen neki.¹³³

November 15-én a KMI igazgatójától is türelmet kért, mert a várossal még tisztázni kell bizonyos elhelyezési dolgokat. Közölte, hogy a bővítésre kiszemelt sarokszoza 5,5x5,2 méteres, s felvetette annak ötletét, hogy zenehallgatási lehetőséget biztosíthatnának benne.¹³⁴

November 20-án Legány ajánlotta, hogy az Ausztriában élő Erkel Andorral vegye fel a kapcsolatot. Erkel András geofizikus is a rendelkezésére állt, hogy az iratait lefénymásolja.¹³⁵

Erkel Andor 1973. február 17-én megküldte a nála található anyakönyvek listáját. Májusban számolt be arról a felfedezéséről, hogy Németországban is él egy Erkel-család. Az ebből a családból származó Willi szerint a család történetét 1100 évre vezethetik vissza. Több mint 1000 éve Hollandiából mentek át Németországba, de a családjuk egy része átkerült Pozsonyba.¹³⁶

Április 13-án arról tájékoztatta Szerdahelyi Dért, hogy július 31-ig elkészül a forgatókönyvvel, de a sarokszoza felszabadítása csak a negyedik negyedévre várható. A munkát megkezdte: a KMI-nek megküldte a kért alaprajzot, az Országos Levéltár Technikai Osztályával pedig több dokumentumot is restauráltatott.¹³⁷

Május 3-án arról számolt be az Operaház igazgatójának, hogy az Erkelházban évente 20.000 látogató fordul meg, s Erkel halála 80. évfordulója alkalmára tervezik a kibővítését. Július 12-én az OSzK Színháztörténeti osztályától több Erkel-vonatkozású plakát mikrofilmezését kérte. Az ezek alapján összeállított forgatókönyvet július 31-én megküldte a KMI-hez. Az ügy mégis elakadt. Október 25-én közölnie kellett Dérral, hogy a lakrész felszabadítása nem történt meg, s jövő január előtt nem is kerülhet rá sor. Megkérte a KMI-t, hogy a kiállítás-rendezést tegyék át 1974. elejére.¹³⁸

Am július 8-án csak arról értesülhetünk, hogy megtörtént az ajtó kivágása, s megkezdődött az átadandó terem parkettázása. Az igazgató azt szerette volna, hogy október elején átadhassa a kiállítást. Az első terem túlszűfoltóságát

kellett megszűntetni: ott kezdődne a kiállítás, ami az új teremben folytatódna. A nagyteremben lennének bemutatva Erkel operán kívüli tevékenységei, s az Erkel-fiúk hagyatéka. Ezzel egy áttekinthető, valóságosan körbejárható tárlatot nyerne.¹³⁹

Július 20-án értesítette a megyei múzeumot a munkálat elkezdéséről. 31-én mellékelte a ház átalakításával kapcsolatos munka részszámláit. Dér szeptember 16-án értesítette Szerdahelyit, hogy a napokban jön le Túri Péter igazgatóhelyettes és Boreczky László, velük kell egyeztetni a nyitás időpontját. Remélte, hogy még ebben az évben elkészülhet a kiállítás. Október 8-án a KMI-től a villanyhálózat elkészítésében jártas szakembert kértek.¹⁴⁰

A megnyitás pontos idejéről nincs adatunk. Valószínűleg az 1974. októberében rendezett ünnepi koncerthez kapcsolódott. Ezúttal biztosítani tudta az aranykoszorú állandó jellegű kiállítását is.¹⁴¹ 1975. október 19-én azonban szívroham következtében elhunyt Szerdahelyi.¹⁴² A múzeumot bemutató ismertető füzet (Erkel Ferenc és emlékmúzeuma) már halálát követően, de még 1975-ben jelent meg.¹⁴³ (7. fotó) A zenehallgatást szolgáló berendezést az új igazgatónak, Bencsik Jánosnak 1976. októberében sikerült biztosítani.¹⁴⁴

Egy új kiállítás lehetősége 1980. március 17-én merült fel. Bencsik ekkor értesítette a megyei múzeumot, hogy a város a mester születésének 170. évfordulójára fel akarja újítani az Erkel-házat, de egyúttal elvárja annak belső megújulását is. Nincs adatunk arra nézve, hogy ekkor bármi is történt volna.¹⁴⁵

Időközben a Magyar Színházi Intézet visszakérte a kölcsönzött tárgyait. Bencsik azt kérte, hogy a dokumentumok maradhassanak októberig, a Bánk és Petúr jelmez pedig tartós kölcsönzésként tovább is. 1983. december 13-án azonban csak néhány aprónyomtatvány maradását engedélyezték.¹⁴⁶

7. Szerdahelyi István kötete az
Erkel Emlékházról

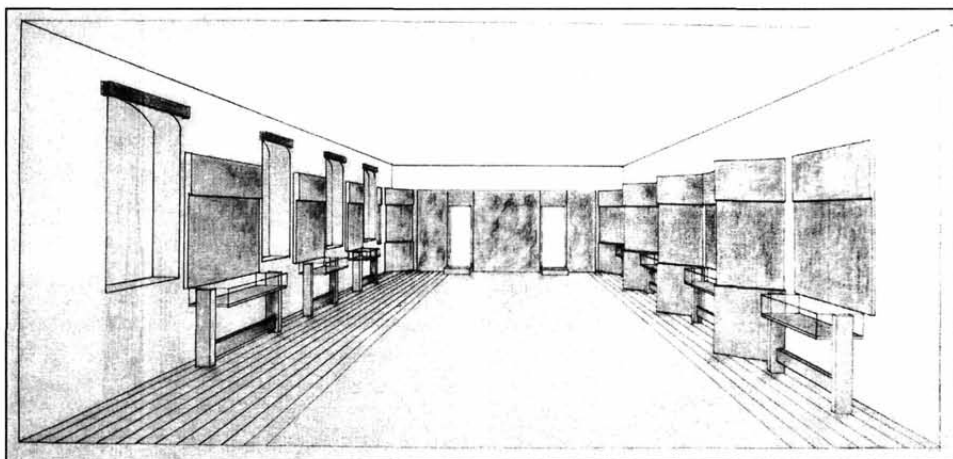
1984. tavaszán született elhatározás a tárlat átrendezésére. Bencsik március 21-én kérte fel Németh Amadét, hogy a zeneszerző születése 175. évfordulójára megújuló kiállítás lektorálását vállalja el.¹⁴⁷ Áprilisban az Operaháztól kér jelmezeket, amire május 9-én Hunyadi László és Tiborc jelmezét ajánlotta fel a gazdasági igazgató.¹⁴⁸

Május 12-én Bencsik arról tájékoztatta Szabó Ferenc megyei múzeumigazgatót, hogy a kiállítás rendezésében a munkatársa, Gaál Jánosné az illetékes. Vele május 10-én a helyszínen tekintették át a tennivalókat. A forgatókönyv első változatát 10 nap múlva, a másodikat június 15-ére ígérte elkészíteni. Országos gyűjtést hirdettek. Jelentették, hogy a munka elindult, de az elképzelések még csak megfogalmazódóban vannak. Az átrendezés a 3. és 4. termet érintette volna. Kihagynák az aranykoszorút, s a terem közepén beépítenék az Erkel-szinkört és a serlegeket. Továbbra is számoltak a meglévő hangszerekkel és a két székkal. Hangsúlyt helyeztek volna az utódokra, a tanítványokra, míg a külföldi zenei kapcsolatokat kihagyták volna.¹⁴⁹

Eszmei célként a gazdag életmű időrendben történő bemutatását tűzték ki, szem előtt tartva Erkel és szülővárosa kapcsolatát, valamint az Erkel-család magyar zenei életben betöltött jelentős szerepének, továbbá az Erkel kultusz hazai és nemzetközi kibontakozásának a feltárását. A bejárattól jobbra eső két teremben a pályakezdés idejét tervezték bemutatni az első sikerektől a híres operáig, a balra található 3. teremben került volna sor Erkel egyéb zenei tevékenységének, szülővárosával való kapcsolatának és az Erkel-kultusz kialakulásának ábrázolására. Itt kaptak volna helyet a hozzá kötődő bútorok és hangszerek. Ide egy audio-vizuális berendezés felállítását is tervezték. A 4. teremben pedig Erkel leszármazottainak anyaga kapott volna helyet. Ez utóbbi két teremről részletes forgatókönyv maradt fenn, látványtervvvel együtt.¹⁵⁰ Ez alapján megállapítható, hogy a következő évben megvalósult kiállítás látványterve alapvetően erre a koncepcióra épült. (8. fotó)

Május 24-én az Országos Műemléki Felügyelőségtől dr. Román András osztályvezető közölte, hogy az Erkel-ház utolsó lakásának felszabadításával a Dürer utcai szárnyban volna célszerű a múzeumot kialakítani, melyben a konyha-kamra németvárosi berendezést kapna, a régi tanterem pedig hangversenyteremmé alakulhatna.¹⁵¹

Bencsik augusztusban megvált a múzeumtól, melynek igazgatását 1985. január 30-án dr. Czeglédi Imre vette át.¹⁵² Megígérte a városnak, hogy február 18-ig elszállítja a kiállítási installációt, hogy lehetővé tegye a munka folytatását a házon.¹⁵³

8. Az Erkel-kiállítás látványterve

Rögtön hozzákezdett a rendezéshez. Jelezte, hogy március 6-án felmegy a KMI-ba, hogy megbeszélje a „kiállítás kis változtatásokkal történő” felújítását.¹⁵⁴

Ekkor is adódtak komplikációk: Sisa Béla, az Építész Tervező Gazdasági Munkaközösségtől március 20-án azt közölte, hogy a kazánház és a vizes-blokk elhelyezésére az épületen belül nincs mód, az utóbbinak az udvaron külön épületet kell készíttetni.¹⁵⁵

Április 4-én jelezte Staud Géza akadémikus az Operaházból, hogy a kért anyag többsége megvan. Válaszában arról tájékoztatta Czeglédi Imre igazgató, hogy a ház rekonstrukciója május végére elkészül. Mivel a korábbi kiállítás negatívjai nem kerültek a múzeumba, így újra kell fotóztatnia mindent. A kiállításnak csak a 20%-át szeretné felújítani. A színészek képeit a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban, az operák kéziratait az MTA Zenetudományi Intézetében megtalálta. Az újabb színházi előadások fotóit viszont tőle várja. Május 2-án utazott fel a kért iratok áttanulmányozására.¹⁵⁶

Április 15-én összeállította a berendezés anyag- és munkaigényét, majd az Operaház igazgatójától Bánk bán, Hunyadi László és Gara Mária jelmezét akarta kikölcsönözni, vagy másolatban megkapni.¹⁵⁷

Május elején még nem döntöttek az illetékesek arról, hogy csak felújítsák a kiállítást, vagy teljesen újat készíttessenek. Czeglédi egyúttal közölte Németh Amadéval, hogy a kandidátusi értekezését érdeklődéssel olvasta, s kitűnő forrásnak tartja a forgatókönyv megírásához.¹⁵⁸

Május 7-én kapta meg a kiállítás-rendezéshez szükséges összeget, s egy héttel később kérte fel Bánhegyi Jánost, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum gazdasági igazgatóját, hogy terven felül építsék meg a kiállítást. 23-án járt Gyulán a kiállítás-rendező csoport. Ekkorra eldőlt, hogy van kapacitás a rendezésére, s az is, hogy a tárlatot november 1-én Pozsgay Imre, a Hazafias Népfond főtitkára fogja megnyitni.¹⁵⁹

Szőke Imre, a kiállításrendező-csoport vezetője június 6-án látogatott Gyulára. Bizonyára ezen a helyszíni szemlén határoztak arról, hogy teljesen új kiállítás készüljön. Czeglédi 17-én küldte meg a városnak a munkásmozgalmi múzeum levelét a kiállítás-rendezés költségeivel kapcsolatban. A tématervet 20-ig kellett leadnia, de a forgatókönyv július 15-i elkészítése előtt szeretett volna még konzultálni a karnaggal.¹⁶⁰

Június 19-én kérte meg Németh Amadét a tématerv véleményezésére. Megírta, hogy a 4. terembe beépítenek egy kemencét, így abba sajnos csak enteriőrt lehet tervezni. Múlt századi bútorokat tesznek be oda, bár ő ezt történelemszerűen nem javasolta, de a felsőbb vezetés így döntött. Szerinte értelmesebb lett volna a művek utóéletének hatásosabb bemutatása, mint Erkeléktől idegen bútorok beállítása.¹⁶¹ (9. fotó)

9. Az Erkel Emlékház kiállításának részlete

Július 2-án tartották a forgatókönyv megbeszélését a múzeum irodájában.¹⁶²

10-én arról tájékoztatta lektorát, hogy a városi határozat csak 15-e után fog megszületni. Ő július 15–18 között Pesten lesz, ahol a 11 intézmény 15 gyűjteményéből kigyűjtött anyagot fotóztatja, de 30-ára befejezi a forgatókönyv elkészítését.¹⁶³

Bútorokat a Budapesti Történeti Múzeumtól remélt, de július 16-án azt közölték vele, hogy huzamosabb időre nem tudnak kölcsönözni.¹⁶⁴

Július 19-én arra figyelmeztette Szikossy Ferenc, hogy az árajánlatukra még nem jött válasz. Ezért Czeglédi megkérte a megyei igazgatót, hogy a megyei tanács a városnak az 500.000 Ft visszatérítésére a biztosítékot haladéktalanul adja meg, mert a Munkásmozgalmi Múzeum csak úgy vállalja el a rendezést, ha augusztus 1-ig megbízást kap rá. Végül a határidő lejárta előtti napon dr. Szabó Ferenc megyei igazgató bízta meg őket a munka elvégzésével.¹⁶⁵

Czeglédi Imre július 26-án adta le restaurálásra a kiválasztott dokumentumokat, melyekre árajánlatot várt. Augusztus 5-én a 26.000 forintos variációt fogadta el a megye, mely nem teljes restaurálást, hanem csak konzerválást foglalt magában.¹⁶⁶

Németh Amadét, a kérésére 21-én a lakásán látogatta meg. A találkozás eredménye lehetett, hogy az igazgató újabb fotókat kért a Magyar Színházi Intézettől, az OSzK kisnyomtatvány tárából pedig hét darab színlapot rendelt. Az így összeálló forgatókönyv szövegeit 29-én küldte el fordításra. Gyors munkát kért, mert már szeptember elsejére le kellett adnia a kész anyagot a nyomdának.¹⁶⁷

Augusztus végén a Szegedi Nemzeti Színház megküldte az általuk bemutatott Sarolta néhány jelenetének a fényképét. Czeglédi ebben az időben a ház nappalijába a meglévőkhez illeszkedő stílusú bútorokat keresett. A letisztításukat a restaurátoroktól október 15-re kérte befejezni. Ezek között szerepelt egy egyajtós szekrény a békési Jantyik Mátyás Múzeumtól, továbbá egy kanapé és egy csillár.¹⁶⁸

Szeptember 15-én beszámolt róla, hogy szerdán Szőke Gyulán járt. A házon végzett munkálatok, szokás szerint lassan haladtak. 17-én arra kérte a várost, hogy a hónap végéig legalább három teremben fejezzék be a munkákat, mert elkezdik a kiállítás rendezését. A műtárgyak biztonságos elhelyezéséhez pedig zárható teremre van szükség.¹⁶⁹

Szeptember 27-én azzal kereste meg az Operaház dramaturgiát, Mátyus Zsuzsát, hogy bár ő az operák felújításánál színpadképeket akart felhasználni,

az anyag színessége érdekében a rendező színlapok bemutatását javasolta, ezért 4–5 fölös példányt kér.¹⁷⁰

A kiállítás berendezése végül a hónap utolsó napján vette kezdetét. Október 2-án szerezte be a konyhába szükséges rézüstöt. Másnap Budapesten járt, s az összes negatívot leadta nagyításra az MTI-hez. Ekkor jelezte a városnak, hogy még mi hiányzik a ház teljes rendbetételéhez.¹⁷¹

Október 7-én arról értesítette a megyét, hogy az új kiállítást egy teremőr egyedül nem fogja tudni őrizni, s felvetette a kert és az utcai park gondozásának a kérdését.¹⁷²

Az építőipari tevékenység már a kiállítás megnyitásának kitűzött dátumát fenyegette. Emiatt Czeglédi október 14-én panaszt tett a városi tanács városfejlesztési irodájánál: három teremben még nem történt meg az ajtók felszerelése, a negyedikben pedig a padozat lerakásánál akadtak el. Szoros határidőt tűzött ki, mert 17-én reggelre kérte átadni a helyiségeket, valamint a fűtés beindítását is előírta, mivel fűtetlen teremben nem lehet dolgozni. Azt is nehezményezte, hogy a rácsok még nincsenek felszerelve a nyílászárókra, amiért a relikviák kiállítását is halogatni kell.¹⁷³

A határozottság meghozta eredményét: a város október 17-én 9 órára tűzte ki a munkák garanciális felülvizsgálatát, bár magának az épületnek a műszaki átadására csak a nyitás előtti napon, október 30-án került sor.¹⁷⁴

Utolsó mozzanatként, október 22-én a megrendelt jelmezek elkészüléséig Bánk és Melinda jelmeze kölcsönadására kérte meg a Szegedi Nemzeti Színházat.¹⁷⁵ (10. fotó) Az elkészült kiállítást november elsején a városházán

10. Részlet a kiállításból

tartott délelőtti tudományos ülésszakot követően 15 órakor nyitotta meg Pozsgay Imre.¹⁷⁶ A megnyitón Óváry Róza két gyertyatartót adott át, melyek állítólag Erkel zongoráján álltak.¹⁷⁷

Az emlékház környezetét is rendbe tették, egymillió forintos költséggel. Magát a házat kétmillió forintból újítták fel. Az udvarra tervezett zeneudvar megvalósítása azonban elmaradt. A kiállítás berendezése 600.000 forintba került.¹⁷⁸ Az Operaház Műhelyházától csak 1986. tavaszán érkeztek meg Melinda és Bánk jelmezei.¹⁷⁹ (11. fotó)

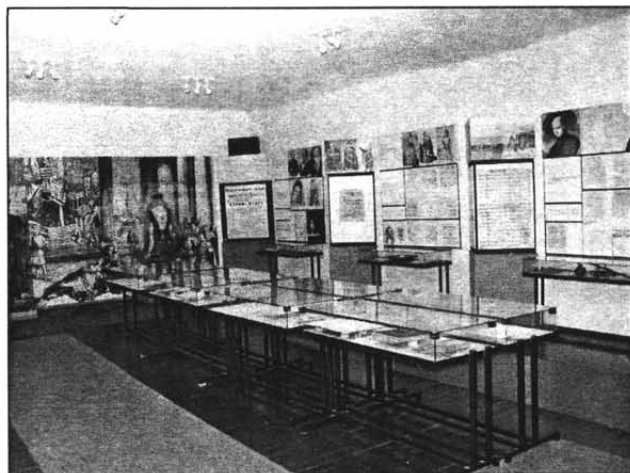

11. Jelmezek a kiállításban

Az Erkel halálának centenáriuma készül Erkel Emlékbizottság 1993. február 15-i ülésén határozott a kiállítás felújításáról. Mindenekelőtt a konyha és a kemencés szoba berendezését, valamint az Erkel utóéletét bemutató kiállításrész átalakítását szorgalmazták. Németh Csaba megbízott igazgató felkérte Kassai Istvánt, hogy ha március 15-én Gyulára jön, beszéljék meg annak részleteit, hogy a nagyterembe beállítandó 8 tárlóba az újonnan felfedezett kéziratanyagból mit kellene kiállítani.¹⁸⁰ Mivel Kassai művész úrral nem jött össze a találkozás, 16-án hivatalosan felkérte, hogy az OSzK-ba felvitt kéziratot anyagot tanulmányozza át, s készítsen belőle válogatást a

kiállítás számára.¹⁸¹ Kiss Anikó, a múzeum munkatársa pedig megrendelte a tárlók elkészítését.¹⁸²

A tárlók berendezéséhez (12. *fotó*) Kassai művész úr április 20–22-i és május 14-i levelei nyújtottak eligazítást.¹⁸³ A konyhát néprajzi gyűjteményünk korabeli tárgyaival töltöttük meg. (13. *fotó*) Erkel Ferencné személyes tárgyait pedig a kemencés szobában elhelyezett családfa alatti tárlóban állítottuk ki.

12. Részlet a kiállitásból

13. A konyha berendezése

A tavasz folyamán sikerült elérni azt is, hogy a házba telefonvonalat építsenek ki.¹⁸⁴

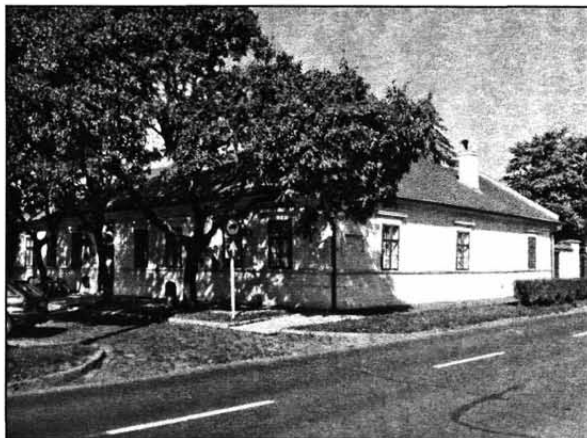
Május 11-én a megbízott igazgató mefoglalmazta, hogy a múzeum a centenáriumi Erkel-ünnepségekbe hogyan tudna bekapcsolódni. Javaslatot tett az udvar parkosítására és közönség előtt történő megnyitására éppen úgy, mint pl. a tervezett Erkel-emlékülés anyagának megjelentetésére, vagy részvételre az Erkel-operáknak a múzeumban található kéziratok anyag által történő felújításában, illetve a kéziratanyag mikrofilmezéssel való kutathatóvá tételére.¹⁸⁵

Sajnos a nagy ívű elképzelésekből csak a kiállítás kibővítése valósult meg. A tárlatot Szerző Katalin nyitotta meg június 21-én, a Mogyoróssy János Városi Könyvtárban tartott Erkel emlékülést követően.

Ezt követően már csak a házban történtek, nem elhanyagolható jelentőségű felújítások. 1996. június 26-án megsürgettük a kapu kicserélését, s megkértük a várost, hogy a ház külső rendbetételéről is intézkedjen.¹⁸⁶ Az új kapu felállítására a következő tavasszal került sor.¹⁸⁷

Az épület északi végfala repedésének megszüntetése 1999 tavaszára történt meg.¹⁸⁸ Az Emlékház tetőszerkezete és a padlásfödémje helyreállítási munkáit pedig burkolat- és héjazat javítással együtt 2000. október 18-ra fejezték be.¹⁸⁹ (14. fotó) Ezzel párhuzamosan megtörtént a terem belső festése és a nyílászárók kijavítása is.

A kiállítás üzemeltetését 2004-től átvette a városi fenntartású Corvin János Múzeum.

14. Az Erkel Ferenc Emlékház

Kéziratos kották

Az Erkel-gyűjteményen belül kiemelt hely illeti a kéziratos kottákat. Illendő, hogy külön fejezetet szenteljünk az ismertetésüknek.

Nem az a fő célunk, hogy egyenként mutassuk be őket, mert ezt a munkát Sziklavári Károly már elvégezte.¹⁹⁰ Ebben a fejezetben a kéziratos kottáinkat áttanulmányozó szakemberek főbb megállapításait próbáljuk röviden összefoglalni, különösen arra helyezve a hangsúlyt, hogy gyűjteményünk ismertté válása mennyiben hozott újat a zenetudomány, az Erkel-kutatás számára.

Intézményünkben korábban nem dolgozott zenetörténész, de még olyan szakember sem, aki legalább műkedvelői szinten foglalkozott volna zenével. Nem akadt senki, aki a kéziratos kottákat behatóbban tanulmányozhatta volna. Így aztán kapóra jött Kassai István ajánlata, aki díjazás nélkül vállalkozott az Erkel-gyűjtemény zenei anyagának átvizsgálására. Czeglédi Imre múzeumigazgató sietett is az ajánlat elfogadásával.¹⁹¹

A zongoraművész, akár az előző évben, a városházán rendezett 1991. március 15-i, ünnepi koncertjét követően is felkereste intézményünket. A gyűjtemény beletárolt részének áttanulmányozása után keserűen jegyezte meg, hogy az semmiféle újdonságot nem tartalmaz. Ekkor Kiss Anikó és Németh Csaba megemléstettek, hogy a raktárban a polcrendszer alatt, egy porosodó dobozban akad még néhány kottatöredék. Szívesen megmutatnák neki azokat is, mert azt sem tudják, hogy kitől származnak, mit is tartalmazhatnak. A művész úr érdeklődéssel vette kézbe a csaknem 500 oldal terjedelmű kottatömeget. Legnagyobb meglepetésre egymás után jelentette ki, hogy egyik is, másik is Erkel Ferenc kézírását őrzi. Azok a lapok pedig, amelyek nem tőle származnak, többnyire a fiai keze nyomát viselik magukon. Egy csapásra ez az anyag vált gyűjteményünk legértékesebb részévé.

Kassai úr első ránézésre kijelentette, hogy jelentős zenetörténeti értékkel bíró alkotásokról van szó. Azt is átlátta, hogy az OSzK Zeneműtárát leszámítva intézményünk vált a legtöbb Erkel kotta-autográf birtokosává!¹⁹² Igazából ekkor bizonyosodott be, hogy nem hiába viseli múzeumunk Erkel Ferenc nevét!

Híján lévén a zenetörténeti képzettségnek, a művész urat kértük meg, hogy segítsen a kották beazonosításában és leltárba vételében. Örömmel vállalkozott a feladatra, csak annyi segítséget kért, hogy év közbeni munkavégzése biztosítása érdekében szállítsuk fel az anyagot letétként az OSzK

Zeneműtárába. Kérését teljesítettük, s ennek eredményeként a következő márciusi gyulai koncertje után, a már azonosított alkotásokat bevezethette gyűjteményünk leltárkönyvébe. A szövegben előforduló „E.” betűt követő három, vagy négytagú szám (pl.: E. 91.24.1.) az Erkel Ferenc Múzeum Erkel-gyűjteményébe (erre utal az „E.” rövidítés) tartozó kézirat leltári számát adja meg, míg az Ms. mus jelzet az OSzK-ban őrzött kéziratra utal.

A szenzációs felfedezésről 1991. áprilisának utolján, a Gyulai Hírlap hasábjain keresztül tudósítottuk városunk polgárait. Arról sem feledkeztünk meg, hogy beszámoljunk róla a gyűjtemény egykori adományozójának, Óváry Rózának. Örömmel tájékoztattuk, hogy Kassai István mintegy 100 oldalnyi eredeti Erkel-autográf kottát talált a kéziratok között.¹⁹³ Bár ekkor még nem tudtuk biztosan, hogy ez az anyag is az ő adományából származik. A gyűjtemény történetének áttanulmányozása során vált egyértelművé, hogy azokról a kottákról van szó, melyeket Rózsika néni az 1970-es Erkel-házi kiállítás megnyitójának napján, október elsején hozott magával Gyulára.¹⁹⁴

Óváry Róza Erkel Ferenc legidősebb fiának, Gyulának volt az unokája.¹⁹⁵ Ez a korántsem egységes kéziratgyűjtemény nagyobb hányadában tehát Újpestről, Erkel Gyulától származik. Bár egyes darabjait már az 1970-es, 1980-as években is leltárba vették, de Kassai István volt az, aki a rendezetlen anyag zömét érintő azonosítást megkezdte.¹⁹⁶

Ugyancsak nagy segítségünkre volt a művész úr az Erkel-házbeli kiállítás 1993-as kibővítése során, amikor új értékeinkkel megismertethettük a nagyközönséget. A szülőház nagytermében nyolc új tárlóban mutattuk be a kéziratok kiemelkedő jelentőségű darabjait. Természetesen ez a válogatás csak a jéghegy csúcsát jelenti, épp ezért volt szükség avatott kezekre a rendezésnél.¹⁹⁷

A kottáknak a kiállításba történő kiemelése az addig egységes anyag megbontását eredményezte. Eredetileg úgy terveztük, hogy az azonosításuk, az egymáshoz való viszonyuk meghatározása után következhet a teljes anyag mikrofilmre vétele. Az akkori technikai feltételek alapján leginkább ez szolgált volna a kutathatóvá tételt, ezáltal védhettük volna meg a papíryanagot a lapozgatással járó további károsodástól. A munka azonban egy idő után elakadt. Ennek nem az volt a fő oka, hogy az újonnan kinevezett múzeumigazgató, dr. Havassy Péter nem járult hozzá a kiállításban szereplő kéziratok másolatokra történő kicseréléséhez, hogy az eredetieket Budapestre szállítva, ott újra egységben kezelhessék a gyűjteményt. Bár Kassai István több tanulmányban¹⁹⁸ tette közzé új megállapításait, őt zongoraművészként

elsősorban Erkel hangszeres művei foglalkoztatták. Kézirataink nagyobbik része viszont az operákhoz kötődik. Ezek feldolgozása sokáig elmaradt, mígnem 1997-ben Szilavári Károly vállalkozott az áttanulmányozásukra.¹⁹⁹ Munkája eredményét 2001-ben jelentette meg.²⁰⁰

Ezt követően nem volt akadály a kéziratok feldolgozásának, ám a technikai fejlődés időközben meghaladta a mikrofilmezés szintjét. Az *Erkel Ferenc operáinak összkiadása* projekt 2004-ben indult el egy NKFP pályázat keretében, az MTA Zenetudományi Intézete, az OSzK Zeneműtára és a Rózsavölgyi Zeneműkiadó közös vállalkozásaként.²⁰¹ Ennek munkálatai során Sziklavári Károly és Gurmai Éva zenetörténészek 2004. nyarán digitális fényképezőgéppel a helyszínen rögzítették a kéziratok gyulai Erkel-hagyaték vitrinanyagát, valamint a raktárainkban maradt kottákat. A számítógépes utómunkálatokat követően az OSzK Zeneműtárában az ott letétként őrzött gyulai Erkel-hagyaték anyagával együtt digitalizálják és DVD-re veszik majd az egész gyűjteményt. Sziklavári Károly addig is egy, a kutatók által könnyen használható adatbázist készített belőle *Erkel adatbázis* címen, mely CD-n tanulmányozható.

De mit is érnek igazán ezek a kéziratok?

Az alábbiakban megpróbáljuk összefoglalni, hogy milyen új meglátásokra ragadtatták a velük foglalkozó kutatókat, mit köszönhet a 19. századi magyar zenetörténet, az Erkel-kutatás a nemrég előkerült kottáknak, s miben változott meg Erkelről alkotott képünk a gyűjtemény napvilágra kerülése következtében.

Zongoraművek

Legány professzor úr meglátása szerint Erkel már első zeneszerzési eszmélésétől kezdve a közösség hangját kereste, úgy a régibb hangszeres tánczenénk fordulataiban: *A magyar változatok*-ban és *A magyar ábrándok*-ban, mint a *Duo brillant*-ban²⁰², a Rákóczi-nótában²⁰³, vagy a toborzó tematikában.²⁰⁴

Szinte mindegyik említett témához hozzá tudnak tenni valamit, ha csak árnyalatnyi finomítás erejéig is, a gyulai kéziratok.

Major Ervin még úgy vélte, hogy John Paget a Rákóczi nótának azt a variánsát, amelyet az 1839-ben megjelent *Hungary and Transsylvania* II. kötetének a 23–26. lapján közölt, Erkeltől kaphatta. Kassai szerint ez a szörnyűség nem származhat Erkeltől. Ilyet csak műkedvelő írhatott.²⁰⁵ A gyűjteményünkben E. 75.7.1. leltári számon szereplő verbunkos dallam kottáját korábbi feltételezés

szerint Czingulsky Simon vetette papírra az 1800-as évek elején. Annak papírja azonban nem lehet régebbi 1880-nál, tehát kizárt, hogy az ő kézirata lenne.²⁰⁶ Az írás Erkel Ferenc barátjától, Brassai Sámuelről származik, aki autodidakta zenész volt. A kézirat többek között a Rákóczi-nótát őrzi, Brassai öregkori lejegyzésében. Valószínűleg Káldy Gyula *Kurucz dalok* című, elsőként 1892 végén megjelent gyűjteményébe szánta, vagy onnan másolta ki magának. A lényeg az, hogy Brassai olyan fontosnak tartotta a Rákóczi-nótát, hogy azt még jóval nyolcvanon túl is terjesztette. Akkor miért ne tehetne volna meg ezt fiatalabb korában? Figyeljük meg, hogy mennyi a hasonlóság e között és a Paget-féle lejegyzés között! Ha ezt összehasonlítjuk Erkel *Duo brillant*-jával, az is szembetűnik, hogy a kettőnek közös a gyökere. Mindkettő az erdélyi Rákóczi nóta változata.²⁰⁷

Ami a toborzó-tematikát illeti, Erkel egyik legelső fennmaradt kottás kézirata a *Változatok Bartay Endre Csel című eredeti operájából a magyar toborzó themájára*. Ez az ifjú művész egyik legjelentősebb ismert darabja. Zsenije már ekkor megnyilvánult. Az akkori magyar zongorairodalom kimagasló műve, mely bemutatta szerzője Liszthez mérhető zongoraművészi képességét. Még Chopin és Liszt korabeli műveivel összehasonlítva is igen nehezen játszható darab – főleg ismétlődőmechanika nélküli zongorán. Aki ismeri a magyar zeneirodalmat, beláthatja úttörő jelentőségét, eredetiségét és kimagasló minőségét. Az ismert változatok nagy száma (kürt-zongora, cselló-zongora, zongoraszóló) azt bizonyítja, hogy Erkel számára is fontos volt. Nyilván a magyaros tematika vonzotta, a verbunkos téma foglalkoztatta. Csak a Rákóczi dallamokra ismerünk tőle ilyen sokféle feldolgozást. A mű részét képező *Adagio* még 1838-ból származik. A zongoraötös kísérszólamokat Erkel nem komponálta meg. A bevezető 45 ütem ceruzás harmonizálása a még igen fiatal Sándor fiától ered. Ő kezdte el a *Finale* hangszerelését is, de nem jutott vele messzire, mint azt a múzeum birtokában lévő, E. 91.26.1. leltári számot viselő kottalap tanúsítja. Erkel is tervezte e rész hangszerelését. Ezt bizonyítja a két „*Tutti*” felirat a „*Presto*”-ban. Valószínűleg ezt a művét játszhatta el a létesítendő kórház javára adott, 1839. szeptember 17-i, gyulai hangversenye záró számaként.²⁰⁸

Még egy érdekes, ifjúkori művére hívjuk fel a figyelmet.

A Velencei karnevál témájára Heinrich Wilhelm Ernst (1814–1865) hegedűvirtuóz nyomán szerzett *Elégia és capriccio* megjelenéséről a *Der Spiegel* 1840. augusztus 15-i száma tudósított. Az E. 83.193.1. jelzetű kézirat a *Capriccio* elejéről 13 ütemnyi autográfot őrzünk. A komponálást Ernst 1840.

májusi pesti koncertjei ihlették.²⁰⁹ A hegedűs *Elégie* című, hallatlanul népszerű, már megjelent művét Erkel áttette zongorára, s a *Capriccio* bevezetőjének szánta. Ernst a *Capriccio*-t csak 1844-ben jelentette meg. Erkel 1840-es átirata különbözik is attól: rövidebb volt, s C-dúrban íródott. Ám csak alig egy variációnyi többletet tartalmaz Ernstéhez képest, a művet így átiratnak kell tekintenünk.²¹⁰ Az Erkel-féle *Capriccio* tehát a hegedűművész pesti koncertjén hallottaknak – amit esetleg maga a szerző kísért –, a zongoraátirata, az *Elégiával* kiegészítve. (1. fotó) A darab jelentősége túlmutat egy átiratén.²¹¹

1. A *Capriccio* vázlata

A Carnevál vázlata alatt nagyméretű betűkkel a következő felirat áll: „*Begleitungs Stimmen / zu Field's Concert / in C dur. / Franz Erkel.*” Tehát az erős partitúralapokat a szerző védőborítónak használta. Vajon mikor? Field említett művét

1839. március 24-én, de lehet, hogy már 1836. november 2-án is játszotta. Talán a feleslegessé vált borítót használta fel új vázlata rögzítésére, de az is megeshet, hogy az elrontott vázlatot tartalmazó erős lapot használta a zongoraverseny elfekvő lapjainak a becsomagolására. Ami biztos, hogy a *Capriccio* vázlata közvetlenül Ernst előadása után, annak hatása alatt keletkezett. Ezen a vázlaton túl nincs más autográf a közgyűjteményeinkben! Németh Amadé is úgy tudta, hogy a *Capriccio* kézírata, amely Erkelnek az Ernst és Paganini által közismertté tett nápolyi dalra („*Cara mamma mia*”) írt változata, még nem került elő.²¹²

A Mozart d-moll zongoraversenyéhez szerzett kadencia egy lapnyi kéziratát az E. 91.29.1. jelzetű kotta tartalmazza. (2. fotó) Erkel Gyula fiatalkori írásában maradt ránk. Valószínűleg édesapja 1856. január 27-i koncertje

után jegyezte le. Mozart d-moll zongoraversenye Erkel Ferenc legkedveltebb versenyműve volt. Ezt zongorázta el a 80. születésnapja tiszteletére rendezett, 1890. november 7-i díszhangversenyen is. Létezik Marosvásárhelyen egy másik Erkel-féle kadencia is ugyanennek a Mozart-koncertnek a nyitó tételéhez. Ez teljes egészében autográf Erkel Ferenc-lejegyzés; zenei anyagában alapvetően eltér az Erkel Gyula által írt kadenciától.²¹³

A következő művek már a zeneszerző élete alkonyáról származó alkotások.

2. A Mozart D-moll zongoraversenyéhez szerzett kadencia kézírata

Ezek közé tartozik az a G-dur Albumlap zongorára, melynek a kéziratát Németh Amadé múzeumunk autográf példánya alapján írta le. Ez egy öt ütemes szerzemény volt, „100.000-szer éljen Odor Vilma” ajánlással. Tanítványának 1882. május 27-én kedveskedett vele a mestere. Sajnos a művet Kassai István 1990-ben már nem találta meg a gyűjteményünkben.²¹⁴

1890 nyarán mutatták be azt az alkotást, melynek a keletkezéséről Érdy Lajos így számolt be: Erkel „egy Magyar album-lapot komponált Jelenik Zsigmond részére mélyhegedűre, zongorakísérettel. Egy szép magyar dallam, búsongó

csendes choriambusokban. Mikor eljátsztuk, elmondta, hogy Jelenik rózsadombi nyári lakása kertjében, ahonnan szép kilátás nyílik a Margit-szigetre és a Dunára, támadt a kis mű eszméje. Egy magányos csónakázóra és csillagos éjszakára gondolt, és hozzá a régi magyar időkre.” Ez azonos egy nagyobb darabnak – *Verbunkos fantázia. Brácsára és zongorára* – a témájával, melyet 1978-ban, Marosvásárhelyen fedezett fel Szász Károly. Ebben a 20 oldalnyi autográf kéziratban Erkel nem komponálta meg a brácsa-szólam kétharmadát, de 8 ütem kivételével kidolgozott volt a zongoraszólama. A művet Németh Amadé fejezte be, s az Erkel Társaság első gyulai hangversenyén, 1990. március 15-én be is mutatta Kassai István és Lukács Péter brácsaművész. Kassai nem sokkal ezután talált rá a mű Erkel Gyula által befejezett verziójának a töredékére a később E. 91.24.1. számot kapó kotta nyolc oldalán. A kézirat első íve hiányzik. Erkel Gyula kézírata több eltérést mutat az eredetitől: beillesztett egy negyedik, új variációt, s a zongorakísérést néhol teljesen átírta. Sajnos a kottáról éppen a címlap hiányzik, így nem tudjuk, hogy Erkel jóvá hagyta-e fia számos változtatását. Erkel hátrahagyott kézírata így csonkán is mestermű. Az atomjaiból felépülő téma a „*Három táncz halálig*” mottójú Codáig fejlődik. Következtesen megtartja a mottó követelte hármas formálás egységét, minden formarészben, a formarészek között, sőt a motívumfejlesztés terén is. Ékes bizonyítéka, hogy a nyolcvan éves művész még birtokában volt alkotóerejének.²¹⁵

Az idős mester visszafordult fiatalkori sikerei színterére, a hangszeres muzsikához.²¹⁶

Erkel bizonyára több hangszeres művet is írt volna, ha megélhetési okok miatt nem kényszerül bele a színházi taposómalomba. A mecénatúra hiánya, s az iránta 1861 után megmutatkozó kiadói közöny sem ösztönözte arra, hogy többet komponáljon, pedig a hivatkozott művek is azt mutatják, hogy alkotó erejét élete végéig megőrizte. A Csel-variáció, s a Duo brillant sejteti, hogy mire lett volna képes a kamarazene műfajában. Operái zenekari részei pedig megmutatják a nagy szimfonikust, aki megbízás híján – az Ünnepi Nyitány kivételével – sohasem szólalhatott meg.²¹⁷

Végül még egy dologra szeretnénk felhívni olvasóink figyelmét. Kassai István 1995-ös tanulmánya szerint Erkelnek 48 hangszeres művéről van tudomásunk, ám közülük mindössze tíznek a kézírata ismert. Ezek közül, részben vagy egészben, öt mű kézírata is tanulmányozható a gyűjteményünkben!²¹⁸

Kisebb vokális művek

A *Himnusz* után Erkel 1852-ben jelentkezett új, nagyszabású kórusművel. A Ferenc József magyarországi látogatása alkalmából szerzett himnuszának zenéje korábban ismeretlen volt. Zenetörténészeink *Ferenc József császárt üdvözlő ének* címmel tartották nyilván. A Pesti Napló szeptember 28-i számából tudhatunk meg részleteket az új műről: a *Lammermoori Lucia* szeptember 25-i előadását egy, a Nemzeti Színház összes személyzete és a Hangászegyleti Zenede növendékei által megszólaltatott *Ferenc József császárt üdvözlő ének* vezette be. A költeményt német nyelven J. L. Deinhardstein írta, zenéjét Erkel Ferenc szerezte. A közönség többször is „éljen!” felkiáltásokkal kapcsolódott be a *Hymnus* előadásába, amikor annak refrénként visszatérő megnyitó sora: „Éljen soká Ferencz Józsefünk!” ismételten felhangzott. Tehát a *Ferenc József császárt üdvözlő ének* előadása magyar nyelvű volt. A megszólaltatása rendkívüli apparátust igényelt: a három kórus – 12 szólamnyi énekes – foglalkoztatásáról tanúskodó E. 91.23.1. és E. 91.23.2. leltári számú kéziratok, valamint az ünnepi muzsika megszólaltatásakor szinte nélkülözhetetlennek mondható rézfúvós kar alkalmazását bizonyító E. 91.33.1. jelzetű partitúra-töredékként ránk maradt (lényegében azonos anyagú) mű-fragmentumok egyaránt megfelelnek az idézett sajtóbeszámolónak. Az E. 91.23.2.-es kézirat legfelső szólamához illesztve, csupán az eredeti, Deinhardstein-féle német nyelvű költemény refrén-sora olvasható, ezzel szemben az E. 91.23.1.-es töredéknél a német nyelvű eredetin kívül már megtalálhatjuk annak magyar megfelelőjét is: „Éljen soká Ferencz Josefünk.” (3. fotó) Azt a feltételezést, hogy az E. 91.23.2.-es

3. Az *Éljen soká Ferencz Josefünk* partitúra töredéke

kéziratban fennmaradt verzió megelőzte az E. 91.23.1.-es töredék keletkezését megerősítheti az a tény, hogy előbbi ritmusképleteit valamennyi további kéziratot forrásban fele hosszúságú értékekben találhatjuk meg. Annak két ütemnyi anyaga pontosan megfelel az utóbbi négy taktusának. (A kéziratok papírja egyébiránt megegyezik az *Erzsébet*-opera vázlataival; azaz Erkel évekig használta ezt a papírfajtát az 1850-es évtizedben.) Az is egyértelmű, hogy az 1852. évi kompozíció ismétlések nélkül 10 ütemnyi, befejező szakasza megegyezett a később [I. Király-] *Hymnus*-ként nyilvántartott, 1873-ban előadott kompozíció (ott Desz-dúrba transzponált) azonos részével. Ez utóbbi Erkel Sándor írásában maradt ránk. Az ehhez tartozó tenorszólam másolatát őrzi múzeumunk az E. 91.23.3-as leltári számon. Terjedelmileg bővebb alakban az [I. Király-] *Hymnus* helyet kapott a Dózsa György-ben az I. felvonás fináléja *Himnusz*aként. Zenetudósaink eddig úgy vélték, hogy az [I. Király-] *Hymnus* nem más, mint a Dózsa György-*Himnusz* rövid, tömör, ünnepélyes hangú parafrázisa. Kézirateink alapján viszont kiderült, hogy ennek épp az ellenkezőjéről van szó! Az 1865. augusztus 15-i hangversenyen bemutatott *Dózsa-Himnusz* és az [I. Király-] *Hymnus* közös ősenek tekinthetjük a töredékes múzeumi kéziratokban, csonkán ránk maradt, Ferenc József 1852. évi látogatására írt kompozíciót, melynek anyagát az előbbi műnél szabadabban, míg utóbbinál lényegi változtatások nélkül használta fel újból Erkel. Alapanyagában a *Ferenc József császárt üdvözlő ének* 1852. évi zenéje megegyezett az 1873-ban előadott [I. Király-] *Hymnus*-éval; ám a kivitelezés módja: az előadói apparátus összetétele és nagysága, továbbá a hangszerelés esetenként lényeges módon eltért tőle.²¹⁹

A Petőfi Sándor versére (*A magyarok istene*) komponált hangszerkíséretes Erkel Ferenc-dal több változatban ismert. Hárfakísérettel helyet kapott Erkel Gyulának a *Szécsi Mária* című Szigeti József-színműhöz írott kísérőzenéjében. Ennek kétfajta szólama – egy egyszerűbb és egy teltebb változat – maradt fenn.²²⁰ A teltebb verzió, mint Somfai László kimutatta, Erkel Gyula kézírása. Az Anonym 2-ként jelölt kopista írásával ránk maradt E. 92.2.1–2. jelzetű hárfaszólamban az eddig ismert két hárfaszólam közös őst láthatjuk: első fele a teltebb, második fele az egyszerűbb verzió megfelelője. Néhány eltérés azonban előfordul, mindkét későbbi változathoz képest. Az utólagos, ceruzás átjavítások egy része átkerült a teltebb változatba is. A különféle kéziratot verziók feltételezett keletkezési időrendjében tehát Erkel Ferenc ismeretlen vázlatait Anonym-2 tisztázott jellegű kézírata követhette, utólagos

szerzői javításokkal. Ezt követően a zenei anyag „kettévágásával” készült el a korábban ismert két verzió. Az Erkel Gyula írásában ránk maradt teltebb szöveg, Erkel Ferenc utólagos módosításait követően, végleges változatnak tekinthető.²²¹

Az Erkel utolsó alkotásai közé tartozó Petőfi-versre írt férfikart (*Elvénnelek én csak adnának...*) 1892. augusztus 19-én, az Országos Magyar Daláregylet 25 éves jubileumán a Budai Dalárda szólaltatta meg a Vigadóban Erkel Sándor vezényletével, 8 cimbalom kíséretében. Kézirata cimbalomra történt átíratban az E. 83.343.1. számon található meg a gyűjteményünkben, mely a bemutatón játszott 2. cimbalomszólóknak felelt meg. A nyomtatott kottával történő összevetéséből kiderül, hogy a mű 3 ütemnyi cimbalom-bevezetővel indult; továbbá a partitúra 3. oldalának tetején kezdődő, „*Mérsékelt gyorsasággal*” felíratú szakaszt 2 ütemes hangszeres átvezetés előzte meg. A cimbalomszólók viszonylag kevés tisztán hangszeres effektust rejtettek magukban. Nemigen tartalmaztak az énekszólámoktól független, önálló anyagot.²²²

Ugyancsak ekkor, a díszhangverseny záró számaként mutatták be a Jókai versére („*Isten tartsd meg országunk királyát!*”) férfikarra és zenekarra írt *Magyar király-himnusz*-t, amit II. Király-himnusz-ként is emlegetnek. Az idős mester ekkor vezényelt utoljára.²²³ A mű autográf, kétoldalas vázlatát az E. 91.23.4. leltári számú kotta őrzi. Ez Erkel utolsó ismert kottás kézírata! A halála után kétszer is kiadták: 1895-ben kétszólámú női karra zongora kísérettel, 1896-ban pedig vegyeskarra zongora kísérettel. A női kari átírat szerzőjeként Erkel Gyulát tüntették fel, a következő évben, az *István király* betétdalaként elhangzó változatát viszont Erkel Sándor hangszerelhette. Eddig csak ezekből következtethettünk az eredeti alkotásra, mely azonban lényegileg eltér ezektől az átíratoktól. Ez alapján kizárható annak feltételezése, hogy e nyomtatásban megjelent művek szerzője Erkel Ferenc lett volna. A darabot átírója a felismerhetetlenségig megváltoztatta, valószínűleg ezért is fogadta csak mérsékelt siker. Az eredeti dallamok mellőzésével, azoknál jóval erőtlenebbeket írt. Erkel Ferenc eredeti, frappáns, tömör fogalmazásmódjával ellentétben úgy nyúlnak, mint a rétestészta; az újszerű megoldások sem formai, sem prozódiai, sem melodikai szempontból nem ötletgazdagok. Most viszont az előkerült vázlatból rekonstruálni lehet az idős mester eredeti elképzeléseit. Ez tehát dupla szenzáció!²²⁴

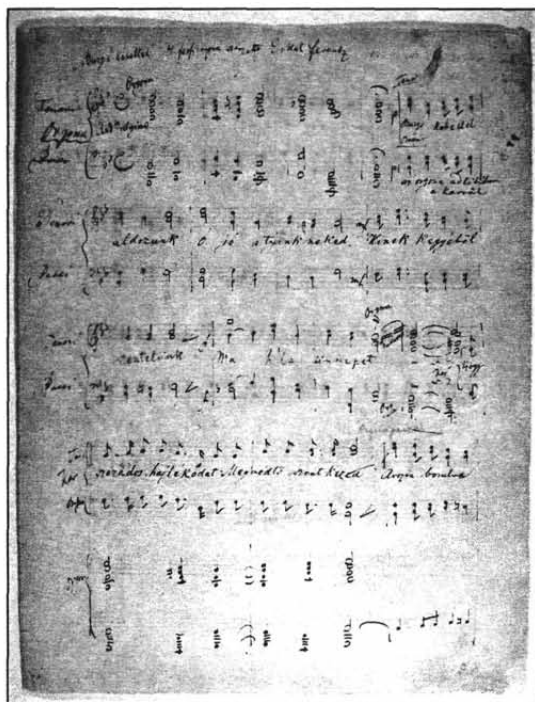
Végezetül meg kell emlékezzünk a mester gyulai vonatkozású kórusműveiről.

Erkel Ferenc 1874. augusztus végén járt a szülővárosában, ahol a pár napja megnyílt múzeumot is megtekintette. Göndöcs Benedek apátplébános, a múzeumalapítás egyik fő szószólója, talán épp a tárlatnézés során hozta szóba a belvárosi katolikus templom 100 éves jubileumát. Erkel megígérte, hogy egy új kórusművet fog komponálni erre az alkalomra. Göndöcs nem sok időt hagyott neki az alkotásra. Csak 1875. október 30-án adta postára megzenésítendő versét, s azt kérte, hogy november 21-ig komponáljon hozzá zenét férfinégyesre, zongora kísérettel. Erkel végül november 28-án küldte el a

*Buzgó kebel*lel kéziratát, melyet december 8-án a fia, Sándor vezényletével mutattak be.²²⁵

(4. fotó) Mivel az E. 75.141.1. szám alatti öt oldalas kézirat, s annak javításai is Erkel Sándor írásában maradtak ránk, felvetődött, hogy a kart is inkább tekinthetjük az ő szerzeményének, mint édesapjáénak. Ám időközben a marosvásárhelyi anyagban előkerültek Erkel Ferenc eredeti vázlatai, így tisztázódott, hogy Sándornak csak a végső formába öntésben volt szerepe.²²⁶ Nem egyházzenei műről van szó, hanem Göndöcs vallásos jellegű költeménye négyszólamú férfikarra történő átírásáról. A kórus rokonszenves, férfikari irodalmunk letűnt korának figyelemre méltó emléke. Bírálója szerint a kis, 45 ütemes szerzemény apróbb simításokkal ma is előadható.²²⁷

Talán előbb ismertetett gyulai látogatásához kötődik egy másik kórusműve, a *Jelige* is. Ezt a 31 ütemnyi férfikart a Békésgyulai Magándalkör számára írta, melynek 1867 végéig Gyulán maradt fia, Erkel László volt a karnagya. 1875. január 16-án ezzel a művel nyitotta meg hangversenyét a dalkör.²²⁸ Eddig úgy

4. A *Buzgó kebel*lel kézírata

tudtuk, hogy kézírata elveszett. Most viszont Kassai István szerint előkerült, s a gyűjteményünkben az E. 91.5.1. leltári számon megtalálható. Erkel Sándoréra emlékeztető kézírásban maradt fenn. A szerzőség kérdése már csak azért is vitatható, mert Erkel Sándor Jeligéjét is éppen az említett kórus adta elő 1867. decemberében. A mű csekély terjedelme ellenére bővelkedik ötletgazdag megoldásokban. Harmóniai téren feltűnő változatosságot mutat.²²⁹

Erkel Ferenc ismeretlen darabhoz az 1850-es évtized folyamán készített vázlatát őrzi szoprán és bariton szólamra az E. 91.41.1. számú kotta. A töredékes *Duettino*-nak 15 üteme ismert. Stílusa áradóan lírai.²³⁰

Népszínmű-zenék

Erkel autográfjai közül a múzeum kézíratai között szerepel öt dal énekhangra, zongora kísérettel, E. 91.35.1. leltári számon. Tartalmában is újdonságot rejtő kézíratról van szó; ezek a dal-átiratok nem szerepelnek a régebbi Erkel-irodalomban!

Ezek eredetileg az 1844. júliusában bemutatott *A zsidó* című népszínműben kaptak helyet. A kézirat szerint hat dal átíratát tervezte Erkel. A felíratot és a kulcsokat a hatodiknál is kijelölte. Vélhetően kiadásra szánta a dalokat, mint korábban a márciusban színre vitt *Két pisztoly* melódiáit, melyek augusztusban meg is jelentek. A kottapapír alapján azonban az a valószínűbb, hogy nem ekkor, hanem a darab 1853-as felújításakor készíthette el ezeket az átíratokat. A népszínmű partitúrájához képest akadnak eltérések, főként a kíséretben, melyet hangszerszerűbbé alakított át a mester.²³¹

A dalok sorrendje: 1. *Nincsen kedvem...* 2. *A Duna, A Tisza...* 3. *Deres a fű.* 4. *Elmehetsz drága madár...* 5. *Amely leány...* Azt, hogy a befejező dal melyik lehetett volna, csak találgatni lehetne.

Operák

Az összes Erkel-operához találhatók kézíratos kották a gyűjteményünkben. Ezek segítségével sok esetben pontosíthatók az adott művek keletkezésének körülményei.

Bátori Mária

Nem tudjuk Erkel saját ötlete volt-e Dugonics András 1795-ös drámája (mely német művet öltöztetett magyar ruhába) nyomán dalművet írni, vagy Egressy, de 1840 derekán elkészült. Dugonits öt felvonásos szomorújátékát Egressy Béni dolgozta át két felvonásos operává. 1840. augusztus 8-án mutatta be a színház, melynek címlapja először ekkor viselte a Magyar Nemzeti Színház feliratot.²³²

Az E. 91.14.1. jelzetű kéziraton egy kétrészes ária 2. fuvolaszólama maradt ránk. Összevetve az első (g-moll) formarész materiáját a *Bátori Mária* II. felvonásbeli *Mária-ária* 2. fuvolaszólamával, láthatóvá válik azonosságuk. Ám eltéréseik mértéke is jelentékeny. Az ária nyomtatásban közreadott verziója pl. 10 ütemmel bővebb: ennek *Moderato* szakasza 58, míg a partitúrabelié 68 taktus. A partitúra áriája teljességgel eltér a múzeumi kézirat második, (gyorsabb tempójú) szakaszától. A *Bátori Mária*-partitúra közreadásának bevezető tanulmányában Dolinszky Miklós említést tesz egy 1852-es keletkezésű, elveszett zenéjűnek tekinthető betétáriáról, melyet Erkel a Pesten vendégszereplő Luise Liebhardt számára írt. A kortárs beszámolók egyikében *Magyar dal*-nak nevezték az új áriát (s ennek a leírásnak, stílusa miatt, megfelel az idézett kézirat *Allegro non troppo* szakasza). Dolinszky elképzelhetőnek tartja az elveszett zenéjű 1852-es ária azonosságát azzal a *Bátori Mária*-részlettel, melyet Carina Anna énekelt Bécsben, 1864. február 28-án, majd 1864. december 23-án „nagyáriát” adott elő Pesten, s 1865. március 26-án ismét. Ezt a hipotézist látszik megerősíteni az a „*Carina*” felirat, mely a kézirat kezdő oldalának jobb felső sarkában olvasható. Papírfajtája miatt a kézirat keletkezése is leginkább az 1860-as évtizedre tehető, ám további bizonyítékok híján mindez nem több lehetőségnél.²³³

Hunyadi László

Erkel már 1840 végén hozzákezdett a komponálásához. 1844. január 27-én mutatta be a Nemzeti Színház, de a partitúra sokat változott, több résszel bővült a bemutató után.²³⁴ Az új források nyomán az ősbemutatót követően komponált részekkel kapcsolatos ismereteink bővültek.

A III. felvonásban szereplő, 1847-ből származó *Mária-cabaletta* egy másolati példánya E. 91.50.1. szám alatt található. A „Himnusz-kópista” megjelöléssel

nyilvántartott másoló készítette.²³⁵ Ezt a nászdalt Erkel eredendően húga, Terézia házasságára írta. A számot az operában a híres koloratúrszoprán énekesnőnek, Hollósy Kornéliának (1827–1890) szánta, aki először ebben az évben lépett fel Mária szerepében.²³⁶ A kész partitúránál korábbi verziót őrzött meg a múzeumi példány. Az E. 91.51.1. számú kotta a *Cabaletta kadenciá-jához*, feltehetőleg 1862-ben készült egyoldalnyi autográf vázlat, annak eredetileg tervezett alakját mutatja meg. (5. fotó) A virtuóz koloratúrát Désirée Artôt számára komponálta Erkel, a művésznő 1862-es pesti vendégszereplése alkalmával. A partitúrába ez a szakasz végül Erkel Gyula kézírásával került be. Ez esetben Erkel Gyula önálló szerzői közreműködését tapasztaljuk. Nem átdolgozásról, hanem gyökeresen elütő hangzásidealok papírra rögzítéséről van szó; olyanokról, amelyek két, más-más generációhoz tartozó muzsikusi ízlésvilágának különbségeit tükrözik. Nem is nyerte el a sajtó tetszését.²³⁷ Ám

5. A *Cabaletta kadenciája* autográf vázlata

az a lényeg, hogy immár a rendelkezésünkre áll egy eredeti kadencia Erkeltől, s ennek a befejezettnek mondható vázlatoldalnak a segítségével adott a lehetőség az eredeti mű hangjegyeinek a megszólaltatására! A *kadencia* kétfajta verziója képviseli azt a (jelenleg ismert) legkorábbi esetet Erkel Ferenc életművében, melynél az eredeti (vázlatos) autográf megfogalmazás szövegghű letisztázásának helyébe, talányos módon, egy attól textúrájában merőben eltérő, Erkel Gyula tollából származó – s az alapul vett eredeti verziót szabadon átformáló –: önálló szerzői produktumnak minősíthető mű-alak lépett.²³⁸

A *La Grange ária* először 1850. július 18-án hangzott fel. Ennek a Himnusz-kopista másolásában fennmaradt 11 szolamnyi zenekari kottaanyaga mellett egy

olyan énekszólamot is őriz a múzeum E. 91.49.1. számon, amely mint kézirat, kis részben Erkeltől származik. Számos fekete tollas és ceruzás autográf utasítást és javítást, egyéb jelzést és módosítást tartalmaz. Az ária két részét összekötő, átvezető ütemek („ah, mily öröm”) eltérnek úgy a partitúrabeli autográf, mint a nyomtatott verziók azonos helyeitől. Szintén egyedülállónak mondható az a változtatás, mely az ária első részének végén a „ragadák” szó dallamívének „g” hangja helyett „h”-ra tesz javaslatot. Arra, hogy milyen célra készülhettek, az első trombitaszólam hátoldalán feljegyzett előadási dátum ad választ: 1851. július 26. Anna de La Grange (1825–1905) művésznő ekkor fellépett egy olyan operaegyvelegben, melynek része volt a kérdéses ária is.²³⁹

Fennmaradt a Hunyadi László-ból egy Király-szerepkönyv E. 84.17.1. leltári számon, mely ismeretlen kéztől eredő színházi másolat. (6. fotó) Utólag beírt német nyelvű szövege arra utal, hogy egy külföldi előadáshoz készülhetett.²⁴⁰

6. Király-szerepkönyv a Hunyadi Lászlóból

Erzsébet

Erzsébet királyné első magyarországi látogatása alkalmára készült mű.²⁴¹ Az opera ötletét Bécsből sugalmazták, s az igényt Ráday Gedeon intendáns közölte a Nemzeti Színház vezetőivel. A sajtó 1857 februárjában adott hírt először a készülő alkotásról. Az idő rövideje miatt Erkel nem vállalta a teljes opera megírását, hanem a Doppler-fivérekkel közösen látott munkához. Doppler Ferenc március 22-re befejezte az I. felvonást, Károly pedig április 28-án a harmadikat. Erkel írta a középső részt. Még így is igénybe kellett vennie Doppler Ferenc segítségét, hogy a május 2-i főpróbára elkészüljön.²⁴²

A múzeumban 14 oldalnyi autográf vázlatanyag maradt fenn a II. felvonás, főként középső jeleneteihez. Ezek között találunk egyszólamúakat, melyek az adott rész születésének legelső fázisát rögzítik, valamint zongorára, zongorára és énekhangra írt vázlatokat, particella-szerű anyagokat, végül kezdetleges partitúra-fogalmazványokat. Különleges, ritka pillanatnak lehetünk tanúi, amikor rögtönözve vetett papírra egy zeneszerzői ötletet a művész. Gyakori, hogy egy-egy operarészlet zongoradarabként nyert megfogalmazást, s láthatóan valóban zongoránál született, mint az E. 91.32.1. számot viselő szakasz. Az ilyen vázlatoknál nem ritka, hogy a kíséret elvékonyodik, s egy idő után el is marad; a dallam viszont, még egyszólamúvá válva is, ütemeken át halad tovább. A rögtönzésszerű állapotot a végleges partitúrával összehasonlítva sokszor meglepő a nagyfokú egyezés. A felvázolt anyag döntő része helyet kapott az operában, így rendkívül gazdaságos zeneszerzői munkamódszernek lehetünk a tanúi. A mű megszületése gördülékenyen, az anyag hosszabb érlelése nélkül ment végbe, a vázlatok időben közel állnak egymáshoz, s viszonylag egységes képet mutatnak.²⁴³

1. jelenet: Koldusok kara. Néhány ütemnyi vázlat az E. 91.32.1. számú bifolio 2. b. oldalán. Erkel lejegyezte a felvonást megnyitó Koldusok kara vokális kezdőmotívumának két taktusát, ezek fölött viszont Doppler Ferenc autográf vázlatütemei kaptak helyet a vonóskísérethez. Az egyazon oldalon szereplő (minden bizonnyal azonos időben odakerült) kétfajta írás a két komponista megbeszélésének, egyeztető munkájának pillanatait rögzíthette. Az Erkel Múzeum anyagaként fennmaradt *Erzsébet*-kéziratok vizsgálata megerősíti Somfai László korábbi megállapításait, miszerint Doppler Ferenc csupán hangszerelőként vett részt alkalmanként az operafelvonás elkészítésében.²⁴⁴

2. jelenet: Erzsébet–Lajos kettőse. Az E. 91.45.1. számú dupla fólió 1. ab. oldalán található particella. Főleg énekszólamok, a szöveg csak helyenként van beírva. A vázlat a végleges partitúrához képest csekély, de említésre méltó eltérést mutat. A jelenet kromatikusan ereszkedő vonós-bevezetője ismétlés révén kibővült s hosszabb lett Erzsébet koloratúrája.²⁴⁵ (7. fotó)

Ide tartozik az E. 91.32.1. számú bifolió „Andante” megjelölésű 1. a. oldala is, ami kétkulcsos szisztémában, zongorára készült vázlat. Anyagát tekintve kiegészíti az előbbi 1. b. oldalát, de típusában eltér attól, s időben vélhetően meg is előzte azt. Az oldal alján lévő töredékek azonosíthatatlanok.²⁴⁶

A 2. jelenetet lezáró *Cabaletta* az E. 91.45.1. számú dupla fólió 2. a. oldalát felölelő particella. Jelentős különbség mutatkozik az eredeti elképzelés és a végleges partitúra között a G-dúr (maggiore) szakaszánál, melynek kezdetén 17 ütemnyi utólagos bővülés figyelhető meg. Megváltozott utóbb a *Cabaletta* lezárása is.²⁴⁷

7. Erzsébet-Lajos kettősének vázlata

3. jelenet: Gunda – Kuno kettőse. Az E. 91.45.1. számú dupla lap 2. b. oldalának felső sora. A „tudok hallgatni/ én is tudok” szöveggel lekottázott egyszólamú dallamív, később Gunda – Kuno 3. jelenetbeli cabalettája kezdőmotívuma lett, csak más libretto-sorokkal. Ehhez a párbeszédhez pedig nem ez a zenei anyag társult.²⁴⁸

3. jelenet: Erzsébet és a kar. Az E. 91.45.1. számú bifólión vázlatok található énekhangra és zongorára. Rendkívül kezdetiek; a matéria első, ötletszerű megfogalmazásai. Kóruszólamot nem tartalmaznak, s számos későbbi bővülés, átalakítás figyelhető meg ezekhez képest.²⁴⁹

Cabaletta. Az E. 91.45.1. számú, „*Allegretto*” tempójelzésű dupla fólió partitúravázlat. A *Cabaletta* végleges alakjában a megelőző kórusrész hangnemében, B-dúrban került lejegyzésre – míg ezek a vázlatok Desz-dúrban vannak. (Lehet, hogy eredetileg közvetlenül nem is oda szánta Erkel?) A hangszeres bevezetés sem szerepel a vázlatokban. A 2. b. oldal „*Stretta*” szakaszának a partitúra 87. b. oldala áthúzott 2/4-es ütemei felelnek meg; ezek eredetileg a 94. a.-n folytatódnak, szintén áthúzva. Így látható, hogy a köztes partitúralapokat utólag illesztette be Erkel.²⁵⁰

A *Cabalettát* lezáró friss. Az E. 91.45.1. számú dupla fólió 2. b. oldala, a legfelső sor kivételével. Dallamvázlatok. Kiegészítik az előző oldal „*Stretta*” feliratú kezdeményét. A jelenetet lezáró *Friss*-hez (eredetileg: „*Stretta*”) készült, többnyire egy szólamban felvázolt anyag. Később erőteljes átalakításon ment keresztül. Az oktávugrásos, hangismétlő kísérő-figurációkkal változatlanul csupán az áthúzott 87. b. partitúraoldalon találkozunk. A tervezett 4/4-es metrum helyett végül 2/4 lett az ütemmutató.²⁵¹

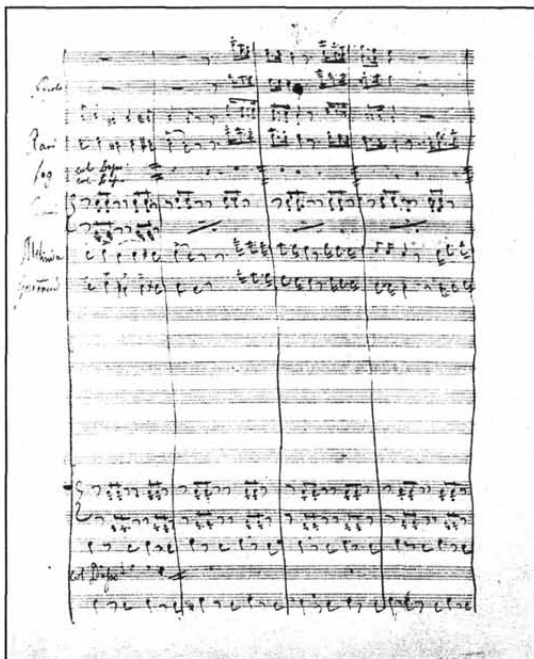
Két fontos másolat is megtalálható a múzeumban, melyek értékes adalékokat szolgáltatnak a darab születéséhez. A felvonást megnyitó Koldusok karánál Erkel utólagos javításokkal látta el Doppler hangszerelését az autográf partitúrában. Az ismeretlen kopista írásában E. 91.13.1. számon fennmaradt első hegedűszólam a partitúrabelinek még a korrekciót megelőző alakját őrzi.²⁵²

Későbbi változtatásokkal kapcsolatban adhat útmutatást az E. 91.28.1. számú kézirat, mely lényegében énekszólamokat és leegyszerűsített kíséretet tartalmazó, műkedvelő zongorista által is könnyen játszható letét. Gunda – Kuno kettősének ősformája nyomán készült, annak eredeti alakjában került lemásolásra 1859 szeptemberében. A partitúrában viszont a jelenet eredetileg párhuzamos énekszólamait Erkel (?) húzásokkal párbeszédessé alakította át. Talán az 1865–66-os előadásokon került sor erre a rövidítésre. A partitúra áthúzott 53. a.–57. b. Desz-dúr szakasza is megtalálható a kivonatban, így ennek a résznek a kihagyása csak később következhetett be. Az operaházi kéziratban az egész jelenet Erkel Sándor kézírásában maradt fenn, némiképp átdolgozva és transzponáltan.²⁵³

Bánk bán

Az *Erzsébet*-változatoknál megállapított homogén jelleg nem érvényes a több mint 100 oldalnyi múzeumi vázlatanyagra, mely időben három rétegre különíthető. Az első fogalmazványok legkorábban 1846–47-ben, legkésőbb 1850–51-ben kerültek lejegyzésre, egy másfél oldalnyi vázlat az 1850-es években született, míg a legnagyobb részt a közvetlenül az 1860-as befejezést megelőzően készült vázlatok és partitúrafogalmazványok jelentik.²⁵⁴

Az első sajtótudósítás, mely arról szól, hogy Erkel a *Bánk bán* megzenésítését tervezi, 1844. szeptemberéről maradt ránk. Az 1839-ben egy alkalommal bemutatott színművet 1845. november 1-én újíttotta fel a Nemzeti Színház, s 1849 közepéig folyamatosan játszották. Betiltása után, megcsonkított formában 1858 márciusában kerülhetett színre. Az, hogy Egressy 1850-ben egy nemrég betiltott műből kezdene operalibrettót írni, logikailag nehezen volna indokolható. A kéziratok átvizsgálása után úgy tűnik, hogy Erkel kizárólag 1846–47 körül használt ilyen kottapapírt. A vonalazás, az íróeszköz, s összességében az íráskép azonossága is emellett a datálás mellett szól. Tehát 1846–47 tűnik a leginkább elfogadhatónak, de legkésőbb 1850–51 is szóba jöhet, hisz a sajtó ismét ekkor kezdett foglalkozni a művel. Az is elgondolkodtató, hogy miért nem hallunk Erkel működéséről 1846–48 táján, az *Egy szekrény rejtelve* bemutatását követően. Bizonyára azért, mert egy nagyobb alkotáson dolgozott. A szabadságharc alatt, már csak Egressy részvétele miatt is, jó időre abbamaradhatott a munka.²⁵⁵

8. Részlet a *Bánk bán* legkorábbi kéziratából

A legkorábbi réteget az E. 91.44.1.[a.] számú²⁵⁶ két dupla fóliónyi autográf (8. *fotó*), s egy ettől független, E. 91.31.1. jelzetű, félbevágott lapon megtalálható anyag képviseli.

Az E. 91.44.1.[a.] vázlat Erkel Ferenc saját oldalszámozását viseli 13–20 között, tehát egy folyamatosan írt *Bánk bán*-kotta részét alkotta. Ezt az autográfkottát tekinthetjük a véglegest megelőző őspartitúra-fogalmazványnak. A 20. oldal már üres, s az előbbi kettő is csak részben kidolgozott. Lehet, hogy akkor a zene írásával csak eddig jutott el a szerző. A fogalmazványok az I. felvonás együttesének E-dúr szakaszához készültek. A nyitójelenet rövidebb volt a majdaninál. Azt, hogy mi hiányzott belőle a *Keserű bordal*-on kívül, csak találgathatjuk. Hangszerelése, az énekszólamok koloratúráival együtt, jóval egyszerűbb faktúrájú megoldásokat mutat, mint a végleges. Egy korábbi hangzásideál jegyében fogant. A színre került verzióban megnőtt a fúvósok szerepe, összességében pedig differenciáltabbá, többretegűvé, színesebbé vált a hangzás. Az ilyen jellegű, alapvető eltérések megint csak sokévnnyi távolságról tanúskodnak.²⁵⁷

A legkorábbi partitúradarabokkal azonos papíron lévő, egyoldalnyi autográf vázlat tartalmazza a *Bánk bán Előjáték*-ának csonka részletét. Ez a kétsoros szisztémában lejegyzett zongora-fogalmazvány az opera bevezetésének egyetlen ismert szerzői kézírata, minthogy a partitúrában egy Erkel Sándor által, jóval a mű 1860-as befejezését követően készített tisztázat kapott helyet. Összevetve a három különböző forrást (az 1861. évi kivonatot, az Ms. mus. 5/I. partitúrát és a múzeumi fogalmazványt), látható, hogy a zongorakivonat és a kézíratos fólió inkább őrzi Erkel Ferenc eredeti elképzeléseit, mint az Erkel Sándor írásában ránk maradt alak.²⁵⁸ Az E. 91.31.1. számú, félbevágott fólió rectóján kapott helyet az *Előjáték* részlete, a version pedig egy ismeretlen 16 ütemnyi, 2/4 metrumú, d-moll *Allegretto* tempójelzésű zenei anyag. Előbbi ceruzával áthúzták, nyilván csak az *Allegretto* miatt tartotta meg ezt a lapot a mester. A két rész szoros egymásutánja és a hangnemiség alapján felvetődhet, hogy ezt a – stílusa terén meglehetősen konvencionális világot képviselő – számot szánhatta eredetileg a felvonást megnyitó jelenet kezdetére Erkel.²⁵⁹

Fontos és inkább notációs természetű, mintsem karakterbeli eltérés a későbbi megfogalmazásban az *Előjáték* pontozott alapképlete. Alapvető különbséget jelent ritmikai téren, hogy helyette eredetileg átkötéses, harmincketted-mozgású ritmusformula szerepelt a kéziratban. Időbe telt míg Erkel

rátalált az adott matéria természetének leginkább megfelelő, legkifejezőbb notációs formára. A ritmikai különbségekből az előadással kapcsolatban vonhatók le következtetések. Az *Előjáték* anyagát is azok között a részek között említhetjük, melyek megformálási lehetőségei kezdettől foglalkoztatták a zeneszerző fantáziáját.²⁶⁰

Az 1850-es újsághírek egy készülőben lévő szövegkönyvről szóltak, de lehet, hogy Egressy ekkor a már meglévő librettót dolgozta át: talán épp a beszűkülő politikai lehetőségek kényszerítő ereje miatt. Időben elkülönül a többitől az E. 91.42.1. szám alatti, másfél oldalnyi, rendkívül sietősen papírra vetett vázlat. Ez az adott matéria első, rögtönzésszerű születésének, s azonnali lekottázásának tűnik. A kottapapírt tekintve az 1850-es évek közepére, vagy első felére tehető.²⁶¹

Négyféle zenei anyagából csak az elsőt sikerült azonosítani. Az Asz-dúr-ban induló szakaszt eredetileg kórusnak szánhatta a szerző. Amint hangvételeből és feliratából²⁶² következtetni lehet, valamelyik jelenet erőteljes, tragikus lezárására szolgálhatott volna. Erkel azonban utólag ceruzával áthúzta. Végleges megfogalmazásával a II. felvonásban, Melinda és Bánk kettőseben találkozunk. A hangnem C-dúr '1 a-moll lett, a heroikus oktavugrás kvarttá szelődött, megszűnt a markáns szinkópálás; a dallamvonal kisimult, s ezzel együtt az egész szakasz lírai karaktert öltött. A vázlaton szereplő többi anyag későbbi sorsáról nem tudunk.²⁶³

Úgy tűnik, hogy egyes felvázolt ötletek kimaradtak az operából. Fel nem használt vázlatokat gyakran megtartott a mester, mint az az E. 91.31.1. számú kotta esetében is látható. Felmerülhet ugyan, hogy a felvázoláskor ezeket nem is a *Bánk bán*-hoz szánta. Ennek viszont ellentmond, hogy ilyen tónusú és súlyú anyag keletkezése nem hozható összefüggésbe abban az időben más művével. Ugyancsak azonosítatlan, de a papírjuk egyezősége miatt talán eredetileg a *Bánk bán*-hoz szánt részletet őrzünk az E. 91.44.2.[m.] jelzetű kottán.²⁶⁴

Gyűjteményünkben a legnagyobb mennyiségben a *Bánk bán* 1860-as befejezését közvetlenül megelőző vázlatok és partitúra-fogalmazványok tanulmányozhatók. Talán ugyanabból az esztendőből származnak. Erkel Ferenc, Erkel Gyula, Anonym-1 írása is megtalálható rajtuk. Az I. felvonás E-dúr együtteséhez felhasználták a későbbi őspartitúra zenei matériáját is, s a változatok több lépcsőfokon követhetők nyomon.²⁶⁵ A közreműködők tevékenységéről az szűrhető le, hogy Erkel Gyula többször nyújtott mechanikus segítséget a hangszerelésben, más esetekben önállóan is instrumentált, minthogy rendelkezésünkre állnak

ilyen vázlatok is.²⁶⁶ Anonym-1 tevékenysége viszont pusztán a másolásra korlátozódott. Meglévő vázlataink esetében a hangszerelésben nem vett részt. Az további vizsgálatok függvénye, hogy az opera egészére is igaz lehet-e ez a megállapítás. A fogalmazványok keletkezésének tipikus sorrendje: Erkel Ferenc megírta a vokális és részben hangszeres szölamokat, melyeket fia kiegészített az ő utasításainak megfelelően, végül a teljes anyagot Anonym-1 tisztázta le. A *Bánk bán* keletkezése tehát egy bonyolult, soklépcsős folyamat eredménye. Jóval körülményesebb és összetettebb módon ment végbe, mint ahogy azt a partitúra önmagában sejtetné.²⁶⁷

A keletkezés alaprétegét képviselő legkorábbi autográf őspartitúra-fogalmazványokon kívül az E. 91.44.1.[a.], s az E. 91.44.2.[i.] jelzetek további három bifóliónyi anyaga is az I. felvonás E-dúr együtteséhez készült. A hangszerelés változásai (például: első hegedű, cselló) az Erkel Gyula írásában fennmaradt E. 91.44.2.[i.] számot viselő fogalmazványon követhetők nyomon. Ezt, valamint az E. 91.44.1.[a.] számú kotta másik két dupla fóliójának, részben autográf, részben Erkel Gyula írású énekszölamait és partitúravázlatát felhasználva készíthette el Anonym-1 a végleges fogalmazványt. A végső formába öntést tehát itt legalább két másik, időben jól elkülönülő partitúra-réteg előzte meg.²⁶⁸

Az E. 91.44.2.[j.] jelzetet viselő kézirat két bifóliónyi partitúrarészlet, mely Melinda – Ottó I. felvonásbeli kettőséhez készült. Az énekszölamokat Erkel Ferenc, a többi részt Erkel Gyula írta. Lehetséges, hogy a hangszerelést is ő végezte több-kevesebb önállósággal. A tisztázat jellegű fogalmazvány talán a fűvös-instrumentáció megváltozása miatt maradt ki a végleges partitúrából.²⁶⁹

Az E. 91.44.1.[b.] számú dupla fólió Bánk I. felvonásbeli jelenetéhez készült, közvetlenül a végleges verzió előtti állapotot mutatja. Ez is Erkel Gyula írásában maradt fenn, Erkel Ferenc utólagos javításaival. A partitúrából valószínűleg utólagos korrekció miatt maradt ki.²⁷⁰

Az E. 91.44.1.[c.], és E. 91.44.2.[k.] számot viselő három bifólió az I. felvonás fináléjához tartozó partitúrafogalmazvány. A „Tenor” szölam-megjelölésű, amely az első partitúra-alaknak tűnik, teljesen Erkel Gyula írása. A másik kettő zenei anyaga összetartozik, s részben az előbbi tisztázata. Eredetileg ezeket szánhatták a végleges partitúrába. Az énekszölamok írását Erkel Ferenc kezdte el. Tőle származnak az előjegyzések, s néhány egyéb utasítás is. Arról, hogy átnézte fia munkáját, piros ceruzás javításai tanúskodnak. A többi részt viszont Erkel Gyula írta. Arra, hogy miért maradtak ki a partitúrából egy utólagos bővülés ad magyarázatot: az „Óh szép Melinda, ne

légy szomorú” emelkedett hangvétellű kórusszakasz. Ennek egy, a véglegest megelőző s részben autográf, részben Erkel Gyula írásában fennmaradt partitúra-fogalmazványa az E. 91.44.2.[k.] számú vázlat.²⁷¹

Az E. 91.44.1.[d.] számon nyolc dupla lap és egy egyoldalnyi partitúravázlat és tisztázat-jellegű fogalmazvány található az I. felvonás fináléjához. Az utolsó oldal alján helyet kapott Erkel hálaadó megjegyzése, ami arról tanúskodik, hogy az egyszer már lezárt finálét utólag mégis revideálta a szerző. (9. fotó) A végleges partitúrabeli megfogalmazásnál egy utólagos bővülés figyelhető meg. Részben megváltozott a hangnem is, amely eredetileg Asz-dúr!F-dúr volt s a végleges megfogalmazásnál F-dúr lett. Részint az énekszólamok szövege is eltér a végleges formában. A vokális szólamok mellett helyenként az instrumentálisak is Erkel Ferenc-től valók, de őket Erkel Gyula tette teljessé, majd Anonym-1 a ráömlött tinta miatt néhány szakasznál további tisztázatot készített. (10. fotó) A végleges partitúra keletkezéstörténetét illetően tehát összesen 4 (!) időbeli réteg különíthető el a fennmaradt partitúra-fogalmazványok alapján. Mindazonáltal valamennyi újabb partitúra-alak kezdetben jelentékeny, később apróbb változtatásokat hordozott magában a megelőző verzióhoz képest. Valószínű, hogy a *Bánk bán* igen összetett munkafolyamatának is különlegesen bonyolult esetét képviseli ez a most vizsgált néhány oldalnyi partitúraszakasz. Az újabb és újabb fogalmazványok készítésekor Erkel Ferenc másolói természetű szerepköre egyre csökkent, míg Anonym 1 feladata csupán a másolásra-tisztázásra korlátozódott. Az ismertetett dokumentumok fényében a felvonás lezárását tehát egészében Erkel Ferenc önálló munkájának mondhatjuk.²⁷²

9. Hálaadás az I. felvonás befejezésekor

Az E. 91.44.1.[e.] jelzetű két bifólió közül az elsőn a mester énekhangra és zongorára készült, a komponálás kezdeti lépcsőfokát jelentő vázlatai találhatók Tiborc elbeszéléséhez, majd Bánk – Biberach kettőséhez a II. felvonásban. A másik dupla fólió első partitúraalaknak tűnik a Tiborc – Bánk kettős folytatásához. Ezek csak hangszeres szólamok. Első hangszerelési fogalmazvány, melyet Erkel Gyula kezdett írni, de édesapja folytatta.²⁷³

Az E. 91.44.1.[f.] számú dupla és szimpla lap közül az előbbin Erkel Ferencnek a komponálás kezdeti lépcsőfokáról származó vázlatait találjuk Melinda – Bánk II. felvonásbeli kettőséhez. Az énekszólamok kidolgozottak, a zongorakíséretet viszont csak helyenként írta be. A hátoldalon Erkel Gyula kezdetleges hangszerelési vázlatai találhatók a jelenet végéhez, az utolsó sorban pedig a mester autográf zongoraszólama a záró ütemekhez. Az önálló lap néhány particella fogalmazványt s Melinda – Bánk énekszólamainak autográf vázlatait tartalmazza hangszerelési elképzelések rögzítésével. A kettős középső betétszámához már korábban is rendelkezésünkre állt egy autográf vázlat. Ez volt mindeddig az egyetlen *Bánk bán*-hoz tartozó ismert vázlat, melyen Erkel ráadásul keletkezési helyét is megjelölte: „Gerla, 1860. augusztus 2.”²⁷⁴

Az E. 91.44.2.[1.] jelzetű két dupla lap autográf partitúravázlatot tartalmaz Gertrúd – Bánk II. felvonásbeli drámai kettőse kezdetéhez. Csak részben kidolgozott: vonósok, s néhány ütemnyi énekszólam. Valószínűleg az utólag közbeiktatott bővülés miatt másolta le újból a zeneszerző. A végleges partitúrába került fogalmazvány fúvós-instrumentációját Erkel Gyula egészítette ki.²⁷⁵

Az E. 91.44.1.[g.] szám egy dupla és egy szimpla oldalnyi vázlatot tartalmaz Gertrúd – Bánk II. felvonásbeli, drámai kettőséhez. (11. fotó) Az önálló

10. Partitúra-vázlat tisztázata

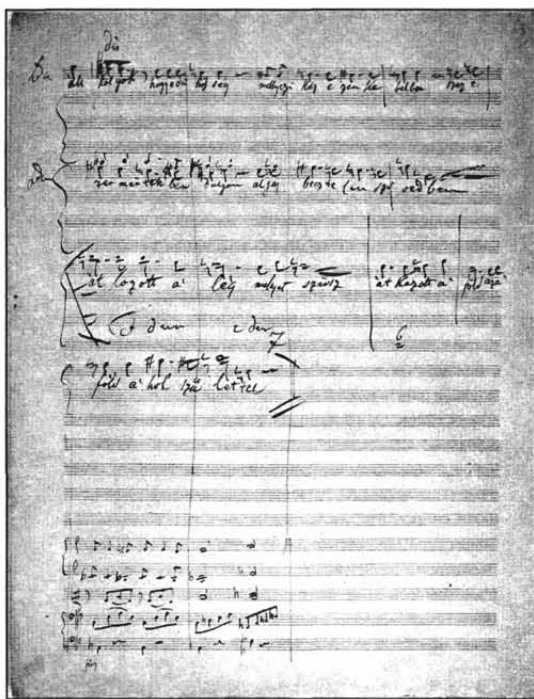
lapon Erkel Ferenc egyszólamú vázlatai (Bánk) találhatóak még a komponálás első időszakából. A végleges megfogalmazásnál több helyütt hangmagasságbeli eltérések figyelhetők meg a vázlatok képest. A dupla fólión az énekszámok, amelyeknek csak az utolsó ütemei kidolgozottak, valamint a vonósok ütemei Erkel Ferenctől, a fúvósoké pedig Erkel Gyulától származnak. Később a vonósok is az ő írásával kerültek a partitúrába, ahova eredetileg ezt a kottát is szánhatták.²⁷⁶

Az E. 91.41.2. jelzetű kottán a II. felvonás (utóbb kihúzott) záróképét bevezető induló partitúravázlata található. Erkel Gyula írásában maradt fenn. Ám az általa készített vázlat alapján

még nem kerülhetett kidolgozásra a végleges partitúra, lennie kellett egy további megfogalmazásnak is. Az első vázlat egyszerűbb, homogénebb hangzásra való törekvést tükröz a véglegeshez képest, kevesebb kontraszttal.²⁷⁷

Az E. 91.44.1.[h.] számú dupla oldal egy, a III. felvonás fináléjához készült partitúravázlatot őrzött meg. Az énekszólamok Erkel Ferenc, a hangszeresek Erkel Gyula írásában kerültek lejegyzésre. A partitúrába ez a szakasz Erkel Ferenc írásával került be. A dupla fólió áthúzott 1. a oldalán a Tisza-parti jelenet záró számához készült vázlatok kaptak helyet.²⁷⁸

Csaknem az első felvonás egész fináléjának a kézirata megvan a múzeumban, pedig ceruzás vázlatokat korábban nem is ismertünk az operához.²⁷⁹ E vázlatok áttekintése alapján egyértelműnek tűnik, hogy a kész partitúra kéziratából nem szabad az egyes részek szerzőségére messzemenő következtetéseket levonnunk. Akadnak ugyanis olyan vázlatok, melyeket eredendően Erkel Ferenc készített, de a partitúrába más írásával kerültek be, mint ahogy

11. Vázlat Gertrúd- Bánk II. felvonásbeli kettőiséhez

a legutóbbi eset arra példa, hogy a Gyula fia által készített hangszerelést maga a mester másolta be a végleges verzióba. Feltehetően ezek a fogalmazványok az ismert dátumúval közel egyidősek, vagyis 1860 nyaráról származnak. Ez esetben még kedvesebbek a mi számunkra, mert akkor éppen ezek némelyike készülhetett a gyulai kastélykertben, az ismert Erkel-fa árnyékában. Száztíz év elteltével tértek tehát vissza a születési helyükre – s további harmincöt esztendőre volt szükség ahhoz, hogy mindez kiderüljön.

Az Erzsébet esetében kialakuló zeneszerzői-műhely (Erkel és a Doppler-fivérek közös munkája) a későbbiekben úgy alakult át, hogy a mester fiai segítségét vette igénybe művei végső formába öntéséhez.²⁸⁰ A fiai és a barátai minden kényszer nélkül, tisztelettől és szeretettől áthatva segítettek az idősödő, fáradó Erkelnek. Fiaihoz intézett leveleiben nyomát sem találjuk az oly sokak által a rovására írt apai zsarnokságnak.²⁸¹

Erkel Gyula közreműködését illetően azt se tévesszük szem elől, hogy ő mindössze a huszadik életévét töltötte be ezen a nyáron. Bár már negyedik éve dobolt a Nemzeti Színház zenekarában, de komolyabb szerepet csak 1858 novemberében kapott, amikor zongoristaként léphetett fel. A következő évben zeneszerzőként is bemutatkozott, s 1860 őszétől már ő vezényelhette az operettbemutatókat.²⁸² Ezt a lehetőséget bizonyára az előző nyáron végzett munkájával érdemelte ki.

Sarolta

A Pesti Divatlap már 1844-ben beszámolt arról, hogy a mester egy vígoperán dolgozik. Tervei csak 1861-ben öltöttek konkrét alakot.²⁸³ A *Sarolta* a *Bánk bán* természetes hangulati kiegészítője, a nagy történelmi dráma magas hőfokú izzásának szerencsés levezetése. A Bánkkal párhuzamosan készülhetett, csak a hangszerelése maradt 1861–1862 fordulójára.²⁸⁴

A mester az I. felvonásba beillesztette egy korábbi, talán 1845-ből származó *Auf einer Ungarhaide* (*Magyar pusztán*) című dala meghangszerelt változatát. J. N. Vogl német költeményének magyar fordítása szolgált alapjául az újabb, zenekarkíséretes verzióknak, mely – a szövegi bővülésnek megfelelően „Friss”-sel megtoldva – Gyula áriájaként kapott helyet a *Sarolta* I. felvonásában. Ehhez az alábbi kéziratok állnak rendelkezésünkre.²⁸⁵

- 1., OSzK Zeneműtár, Ms. mus 13.: autográf kézirat *Friss* nélkül, német szöveggel.
- 2., OSzK Zeneműtár, Ms. mus 13.: másolat *Friss* nélkül, német szöveggel.
- 3., E. 75.101.1.: egyoldalnnyi fordítás, magyar nyelvű vers, mely tartalmazza a *Friss* résznek megfelelő sorokat. A *Sarolta* librettójához készülhetett. A vers a Nemzeti Színház operai ügyelőjének, Sopronyi Tóbornak (Teofil) az írása. Herz, 1862-es pesti kiadásában az ária szövege helyenként eltér a többi magyar nyelvű forrástól.
- 4., E. 91.36.2.: Erkel Gyula 1850-es évekbeli írásában lejegyzett szöveg nélküli énekszólam. Tartalmazza a *Friss* szakaszt. Feltehetőleg az operához készült, a végleges fogalmazványt megelőzően. A kéziron megtalálható a Nemzeti Színház Könyvtárának pecsétje, tehát használták, ám fekvő alakja miatt aligha szánták az opera partitúrájába.
- 5., OSzK Zeneműtár, Ms. mus. 360/I. fol. 64.a.–74.a.: Gyula áriájaként kapott helyet az opera I. felvonásában a meghangszerelt, *Friss*-el kiegészült és magyar szöveggel ellátott dal. Anonym-2 írása. Leragasztásokat tartalmaz; az alsó réteg korábbi verziót képvisel.
- 6., E. 75.99.1.: magyar szövegű énekszólam. (12. fotó) Erkel Sándor másolatában tartalmazza a *Friss* részt is. Lehet, hogy a *Sarolta* partitúrája nyomán készült, még a leragasztásokat megelőzően, az 1850-es évek végén vagy nem sokkal azt követően. Elképzelhető, hogy lemásolása összefüggésbe hozható a dal 1859. évi gyulai előadásával.

12. A Magyar pusztán kottája a *Sarolta* I. felvonásából

7., OSzK Zeneműtár, Ms. mus 272/3.: ének-zongora letét; magyar nyelvű, kétrészes dal *Friss*-el bővítve. Ismeretlen másolótól, Stéger Ferenc hagyatékában maradt fenn.

A hétféle forrás időbeli összefüggése még pontosan nem tisztázott, de nem lehetetlen, hogy épp a fenti sorrendben követték egymást.²⁸⁶

E. 91.36.1. jelzeten találunk egy, a fiatal Erkel Gyula lejegyzésében fennmaradt partitúra részletet, melyen a Kantor feliratú énekszólam arra utal, hogy ez is a *Sarolta* része lett volna, de nem sikerült azonosítani az opera egyik jelenetével sem.²⁸⁷

E. 91.43.1. leltári számon megtalálható a III. felvonás csatajelenetének partitúrája. Ez egy javításokat is tartalmazó 19 oldalnyi tisztázat Erkel Gyula írásában. Erről további másolatot készített a végleges partitúra számára az ismeretlen, Anonym-2 megjelölésű kopista.²⁸⁸ A két verzió között csak néhány instrumentációs és jelentéktelen hangmagasságbeli eltérés akad. Tehát Anonym-2 szerepe itt csak a másolásra szorítkozott. A csatajelenet nem tartozik az opera jelentős részei közé. Az utólagos korrekciók arra utalnak, hogy nem is Erkel Ferenc, hanem a fia munkája lehetett.²⁸⁹

Dózsa György

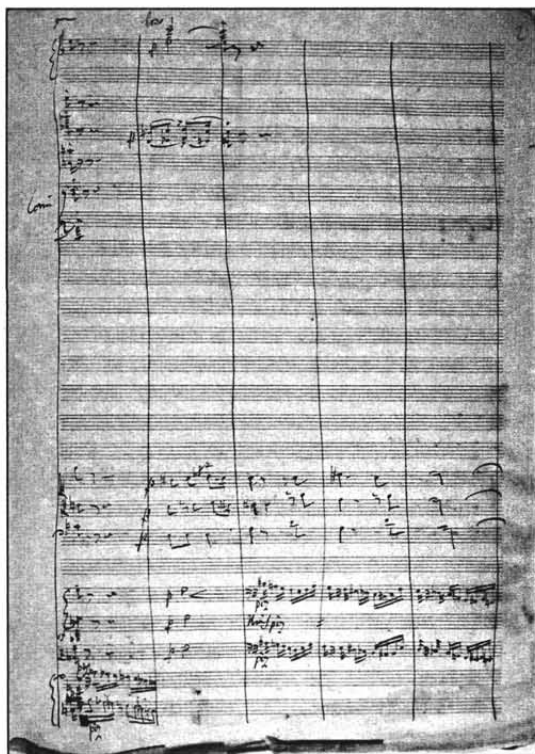
Erkel 1862 táján kapta meg a librettót Szigligetitől. Az újságok 1864 januárjában kezdték híresztelni, hogy készülõben van a mű, de csak 1867 áprilisában mutatták be.²⁹⁰ Az első felvonást állítólag Gyulán írta meg.²⁹¹

Az opera azonos részéhez készült kétfajta múzeumi kézirat, az E. 91.52.1. számon tanulmányozható önálló lap és egy dupla fólió vizsgálata, jóllehet csupán egyetlen jelenetszakasz: Rózsa – Dózsa – Barna I. felvonásbeli tercettjének genezisébe ad betekintést, mégsem jár haszon nélkül. A különálló lapon autográf vázlat található, amelyen szöveg nélküli énekszólamok kaptak helyet. (13. fotó) Ez a tercett pár ütemnyi lezárásának jelenleg ismert legkorábbi megfogalmazása.²⁹² Ennek átdolgozott anyagát is tartalmazza a részben autográf bifólió. Az énekszólamok megegyező részei itt Erkel Ferenc, valamivel korábban, a fol. 1. ab.-n pedig Erkel Gyula írásában maradtak fenn. A két záró ütem kivételével ő kottázta le a hangszerelést is.²⁹³ Az eltérő verziókat őrző, kétféle kézirat problematikáját tovább növeli, hogy a végleges partitúrában is

két különböző alakban maradt fenn a jelenet nagy része. Ezek a múzeumi fogalmazványok után keletkeztek. A partitúrába került első verzió nagyjából, a második pedig teljesen Erkel Gyula írása. Látható, hogy léteztek a tercetthez autográf változatok, sőt a teljes anyag magvát jelentő énekszólamok is Erkel Ferentől származhattak, ám a hangszerelés nagyrészt a fia munkája lehet.²⁹⁴

A négyféle anyag összefüggése: az egyoldali, szövegtelen énekszólamokat magába foglaló autográf vázlat után következett a részben autográf bifólió, feltehetőleg Erkel Gyula hangszerelésével és a mester által átírt befejező ütemekkel. Ezt követhette a partitúra fol. 113. a. – 122. b. részén a tercet,

nagyjából Erkel Gyula írásával. A hangszerelés közben finomításokon ment át. Néhány hangmagasságbeli különbség is megfigyelhető. Végül a fol. 133. b – 139. a., mely egészben Erkel Gyula írása, a hangszerelés helyenkénti tovább csiszolásával. Ebben az esetben Erkel Ferenc utasításai lehettek az irányadók. Valószínű, hogy a kérdéses szakasz, az opera egészét tekintve is bonyolult munkafolyamat eredményként született meg.²⁹⁵

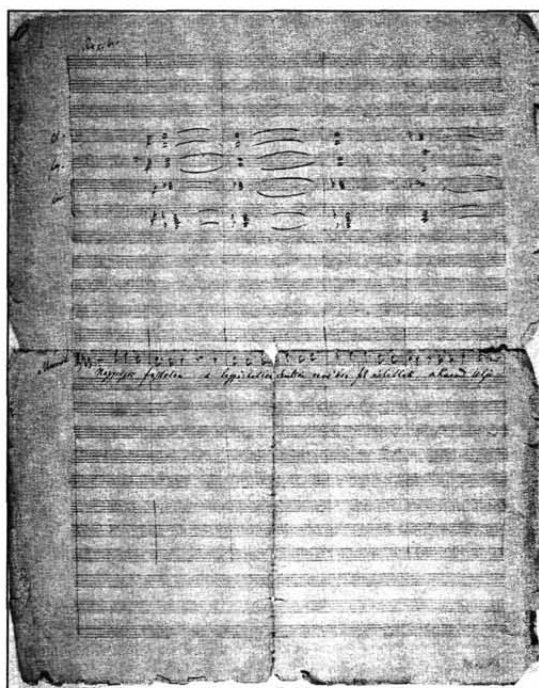

13. Autográf vázlat a Dózsa Györgyből

Brankovics György

A sajtó már 1868 májusában jelezte az új művet. Erkel Ferenc 1871 júniusában utazott Gyulára, hogy befejezze azt, de csak 1872 októberére készült el vele. A bemutató mégis egyre tolódott, talán a Richter János karmesterrel való ellentéte miatt. Végül csak 1874 májusában mutatták be.²⁹⁶

A múzeumban autográf vázlat nem, csak egyetlen oldal található hozzá E. 91.47.1. számon, Erkel Sándor írásában. (14. fotó) Ez a II. felvonás fináléja elejéhez készített, a végleges megfogalmazást közvetlenül megelőző partitúrarészlet. Úgy látszik, hogy a *Brankovics*-hoz készült vázlatokat Erkel vagy fiai következetesen megsemmisítették. Ez az oldal is csak azért maradt fenn, mert a hátoldalán Erkel Gyula egyik saját, egyelőre ismeretlen művét vázolta fel. Keleties jellege miatt lehet, hogy az is a *Brankovics*-hoz készült. A végleges partitúrában ezek az ütemek Erkel Gyula kézírásában kaptak helyet. Erkel Sándor tisztázását, talán utólagos változtatások miatt, Erkel Gyula újból lemásolta. A II. felvonás nagy részét egyébiránt Erkel Sándor tisztázta le. Valószínű, hogy Erkel Gyula szigetszerűen felfedezhető írásai a Sándor tisztázását követő utólagos módosításoknak tekinthetők.²⁹⁷

14. *Brankovics György partitúra részlet*

Névtelen hősök

Erkel Ferenc utoljára 1880. november 30-án, ezzel a darabbal tért vissza a Nemzeti Színház színpadára.²⁹⁸

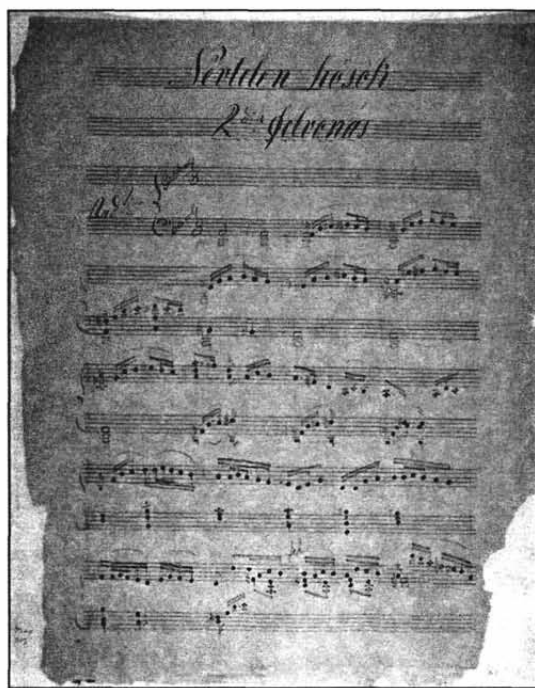
A II. felvonásban Ilonka áriájához és románcához tartalmaz másolatokat a múzeum gyűjteménye. Két különböző, ismeretlen másoló által írt könnyű zongorakísérettel ellátott énekszólám található meg az E. 75.72.1. számon (15. fotó), valamint egy további, kíséret nélküli énekszólám az E. 91.48.1. jelzeten Erkel Gyula lejegyzésében. Az első 6 oldalon a kétrészes románc, majd a következő 7 kottás oldalon a közvetlenül azt követő, ugyancsak kétrészes ária

következik. A románc a partitúra eredeti, húzások és betoldás nélküli alakja nyomán készült kivonat, ám az ária csak később került be a partitúrába. Annak zongorakíséretes kivonata a partitúra újabb átdolgozását követően került lemásolásra. A két részt utólag kapcsolták össze.²⁹⁹

Az Erkel Gyula által írt énekszólamban a románc és az ária közvetlenül kapcsolódik egymáshoz. Az operaházi anyagban, Ilonka szerepszólamai között található meg a hozzá tartozó ének-zongora letét azonos fajtájú és vonalazású papíron, ugyancsak Erkel Gyula írásában.³⁰⁰

A románc „Édes hazám” kezdetű szakaszából utólag törölték az ismétlést. A legfontosabb változtatás az ária említett betoldása volt. Erkel Gyula már így másolta le. Az ária végső alakjának időrendiségénél több réteg különíthető el. A partitúrában található bordó ceruzás húzások, majd Erkel Sándor fekete tollas javításai egyaránt megelőzték Erkel Gyula kéziratát, s az ária lemásolását. A fol. 14. b – 15. a. cadenza ossiáit viszont (amelyek közül Erkel Sándor később az alsót kihúzta) Erkel Gyula az operaházi kivonatnál még átvette, de a múzeumi énekszólamánál már nem. Lehet, hogy egy hangversenyszerű megszólaltatás céljából másolta le? A partitúra utólag, ceruzával beírt hárfakkordjai (fol. 12.) Erkel Gyula kéziratában még nem szerepelnek, az ária másolatában viszont már megtalálhatók. Tehát a hárfaszólam bejegyzését követte az ária ének- és zongoraletétjének elkészítése, majd összekapcsolása a románcéval. És mindez a változtatás csak a felvonás első jelenetét érintette! S vajon mi lehetett ebből az, ami Erkel Ferenc jóváhagyásával, vagy legalább a tudomásával készült?³⁰¹

Marosvásárhelyen egyébként fellelhető az opera egykorú zongorakivonata, melyből csupán az E. 75.72.1. leltári számon nyilvántartott lapok hiányoznak.³⁰²

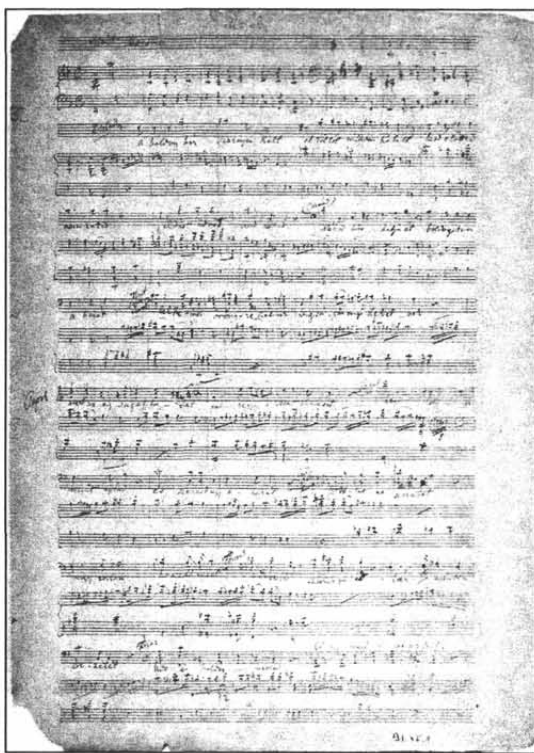
15. Énekszólam a Névtelen hősökből

István király

Erkel Ferenc beletörődött abba, hogy gondolatainak csak töredékei jussanak be az új operába, cserébe Gyula fia lemondott a szerzőtársi jogról. Már 1869 januárjában cikkeztek arról, hogy Erkel új művön dolgozik a leendő Operaház megnyitására. 1874 augusztusában jutott kezébe a szövegkönyv *István király*ról, de elakadhatott vele, mert 1880 őszén másik librettót kapott. Egyes részleteket Marie Wilt 1882. április 12-én előadott a darabból, de az mégsem készült el az Operaház megnyitásáig. 1883. február közepén értesítették a közönséget, hogy a cím nem Szent István, hanem István király lesz. Ki változtatta meg? Talán Erkel Gyula, aki ekkor kapcsolódhatott bele a munkába. Ő apja vázlatai felhasználásával ugyan, de önállóan komponálta meg a művet. A bemutatóra 1885 márciusában került sor.³⁰³

Eddig is tudtuk, hogy Erkel Gyulát megilleti a társszerzői jog. A múzeumi kéziratok jelentősége abban van, hogy az opera két legterjedelmesebb szakaszáról, az I. felvonás zárójelenetéről és a II. felvonás indulójáról is kiderült, hogy ezek szintén az ő alkotásai. A két rész alapján azonban semmilyen következtetés sem vonható le az opera egészére nézve.³⁰⁴

Az I. felvonás zárójelenetéhez készült Erkel Gyula-féle vázlatok E. 91.46.1. (16. fotó) és E. 92.6.1. leltári számon, többnyire kétkulcsos szisztémában kerültek lejegyzésre, helyenként három vagy négy-soros particellává bővülve. A teljes jelenetet Erkel Gyula kompozíciójának tekinthetjük.

16. Erkel Gyula vázlatai az *István király*hoz

Az 1896-os húzások nyomán azonban az egész felvonás kimaradt az operából.³⁰⁵

A II. felvonás indulójához Erkel Gyula 9 oldalnyi vázlatát az E. 91.10.1. jelzetű kották őrzik. Kétkulcsos szisztémában, zongorára készültek, helyenként egyszólamúvá szűkülve, másutt particellává bővülve. A komponálás folyamatának első három fokát rögzíti a háromféle vázlat. Az első bifólió képviseli az induló első, ötletszerű formába öntését. Ez alapján kizárható, hogy léteztek volna ehhez korábbi, Erkel Ferenc által készített vázlatok. Az elsőként papírra vetett, főleg a dallamot rögzítő zenei anyagot még két további, bővebb vázlat-fogalmazványon írta le Erkel Gyula. Erkel Ferenc egybekötött vázlatai (OSzK, Ms. mus. 6/a.) viszont egyáltalán nem tartalmazzák ennek nyomát.³⁰⁶

A III. felvonás előjátékához is fennmaradt egy partitúrarészlet Erkel Gyula írásában, E. 91.37.1. számon. A háromoldalnyi anyag az előjáték tervezett befejezését őrizte meg, amitől a végleges megfogalmazás csak árnyalatokban tér el. A rendelkezésre álló források alapján mégsem lehet egyértelműen Erkel Gyula szerzőségére következtetni.³⁰⁷

Szöveges kéziratok

Erkel Ferenc az E. 91.30.1.1. jelzést kapott lapra saját kézzel írta rá: „Mindenféle zaggyalék”. (17. fotó) Talán kisebb, vázlat jellegű kézirateit őrizhette ebben. Ugyancsak a mester ceruzás kézírása olvasható az E. 91.30.2. számú lapon, mely a *Himnusz* borítójaként szerepelt.³⁰⁸

17. Erkel Ferenc kézírása

Erkel leszármazottaitól származó kézirateink

A gyűjtemény, származási helyéből adódóan, Erkel Ferenc szerzeményei mellett legnagyobbbrészt Erkel Gyula munkásságával összefüggő kéziratekat tartalmaz.

Az E. 91.18.1. jelzetet viselő zenekari mű Erkel Gyula és talán Elek közösen írt, gyerekkori szimfóniakísérlete az 1850-es évek közepéről. Az E. 91.22.2. számon őrzött I. A-moll symphonia vázlatán 1856-os dátum szerepel. Folytatását talán az E. 91.40.1. jelzetű kottában találhatjuk meg. Gyermekkori szerzeményeit szaporítja az E. 91.19.1.-es számon nyilvánított *Quartett*.³⁰⁹

Az E. 92.4.1. jelzet egy négyszólamú, férfikarra írt kórusművét rejt: *Intés Kölcseytől* 1860-ból. Ebből az időből származhatnak az E. 91.53.1.-es jelzeten őrzött azonosítatlan vázlatai is.³¹⁰ Egy ismeretlen népszínmű partitúra részlete 1862 előtről az E. 91.34.1. számon található meg. Kovács Pál *Nem szabad a királlyal tréfálni* című vígjátékának 3. felvonásához ő komponálta az E. 91.38.1.-es szám alatti *Vadászkar*-t, melyet 1864. október 14-én mutattak be a Nemzeti Színházban. Füredy Mihály *Népdal*-át, melyet az édesapja zenéjével játszott *Két pisztoly* című népszínműhöz 1866. március elsején hangszerelt, az E. 83.333.1. számú kotta őrzi. (18. fotó) Az 1860-as években az E. 91.54.1. jelzetű kottán egy négyszólamú férfikar lejegyzésébe kezdett.³¹¹

Erkel Gyulától a felsorolt operákhoz készített vázlatok mellett önálló alkotásként már említettük a *Sarolta* III. felvonásából származó csatajelenetet (E. 91.43.1.), az István király. I. felvonása fináléját (E. 91.46.1.), valamint a II. felvonásából a Díszindulót (E. 91.10.1.). Ezek mellett E. 91.21.1–3. számon őrizzük tőle a legjelentősebb zongoraműve, az *Elégie funèbre* három változatát. Az első a komponálás legkorábbi fázisát

18. Erkel Gyula kottalapja a *Két pisztoly* népszínműhöz

képviseli, közvetlenül mestere, Mosonyi Mihály halála után, 1870 őszén elkészülhetett. A nyomdába adott verzió előtti állapotot a 2. variáció mutatja. A 3. jelzetű kottalap tetején német nyelvű tanúsítvány van arról, hogy Liszt ebből a kéziratból végigjátszotta a darabot, sőt az első hangra ő tett javaslatot 1870. november 18-án. (19. fotó) Az E. 91.39.1. jelzeten annak nyomát láthatjuk, hogy Erkel Gyula megpróbálkozott műve zene-kari hangszerelésével is.³¹²

Ugyancsak Gyulától származik az E. 76.8.1. leltári számon szereplő *Dínomdánom*, ami egy Petőfi-versre szerzett kórusmű az 1870-es évekből. A lap túloldalán egy másik négyszólamú férfikari műve autográf vázlata is helyet kapott.³¹³ Ő a szerzője az E. 91.22.1. jelzetű műnek, mely Mozart *F-moll fantáziájának hangszerelése zenekarra*. E papír két, össze nem tartozó töredék mellett egy, a későbbi feleségéhez írt levél részletét is megőrizte. 1870 táján keletkezhetett. A négyszólamú *Veszta szüzek kara*, az 1870-ben bemutatott Lukánusz című szomorújátékhoz készült s az E. 91.20.1. leltári szám alatt található meg. Az E. 91.47.1.-es jelzetű kotta hátoldalán egy eddig ismeretlen műve található. E. 91.11.1.-es számú partitúravázlatát az 1870-es évek közepén vethette papírra.³¹⁴

Az E. 92.3.1–3. számú kéziratban egy olyan partitúra töredékét tanulmányozhatjuk, mely az E. 91.12.1. jelzetű, Schubert *Der Wanderer* című dalának hangszerelési kísérletéhez, illetve Chován Kálmán III. magyar rapszódiaja hangszereléséhez készített vázlat. Élete alkonyán jobbra hangszereléssel, mintsem önálló művek készítésével foglalatoskodott. Ez utóbbi művet a Zeneakadémia új épületének 1907-es avatásán mutatták be, tehát egyúttal ez

19. Erkel Gyula kottalapja amelyből Liszt Ferenc is játszott

lehetett Erkel Gyula utolsó műve is: nem egyszerű hangszerelés, inkább szabad parafrázis.³¹⁵

Erkel Sándor írásában őrződött meg a *Magyar pusztán* című dal egyik variációja (E. 75.99.1.), s a *Brankovics* II. felvonása fináléjához készített részlet (E. 91.47.1.) mellett a *Buzgó kebel* (E. 75.141.1.) kézírata is.

Tőle való a *Csel-variációk* (E. 91.26.1.) 1870 tájáról származó hangszerelési kezdeménye. Rajtuk kívül az E. 91.27.1. számon fennmaradt egy ismeretlen operájából származó előjáték, kórus és duett, melyben az Iván által irányított pogány magyarokat meglepi a Dénes vezette királyi sereg. (20. fotó) Ez az esemény az 1128-ban történetekre látszik utalni.³¹⁶ Az E. 76.25.1. jelzetű *Borozó*-hoz készült vázlata E. 92.1.1. szám alatt található meg. Ez volt Erkel Sándor egyik legjobb, legigényesebben megformált kórusműve. 1867. december 30-án a Gyulai Magándalkör előadásában hangzott fel, Erkel László vezényletével. A *Hunyadi*-ból származó Király-szerepkönyv (E. 84.17.1.) utolsó főlíóján a *Tannhäuser* egyik részlete kapott helyet az ő kézírásában.³¹⁷

A műkedvelő komponista munkáit tartalmazó 83.352.1., 83.353.1. és 83.355.1. leltári számú népies műdalok eredetileg egyetlen kéziratot alkottak, mely időközben széteshetett, s az egyes részeket három külön dokumentumként vezették be a leltárkönyvbe. Valószínűleg Erkel Gyula fiától, Sándortól (1870–1945), vagy Jenőtől (1878–1945) származhatnak.³¹⁸

Nem az Erkel-családhoz tartozó zenészerzők kézíratai

A pozsonyi születésű Hummel Nepomuk János *E-dúr trió* című, 1819-ben, Londonban megjelent kottája másolatát az E. 91.25.1. számon őrizzük.³¹⁹

Huber Károly (1828–1885): *Változatok egy magyar népdal fölött* című darabja énekhangra és zenekarra jelentős alkotás. Erkel Ferenc javításával az E. 91.17.1.-es leltári számon található az 1863-ban zongorakíséretként megjelent kotta zenekarkíséretes verziója. Az E. 91.17.2.-es számot viselő *Magyar hangok* 1861 őszen hangzottak fel. Huber Károly szoros kapcsolatban állt Erkel Ferencsel, a másodkarmestereként dolgozott.³²⁰

Balogh Gusztáv (1844–1920) színházi karmester Népszínmű dalai E. 76.67.1. leltári számon úgy kerülhettek a gyűjteményünkbe, hogy Erkel Gyula 1870-ben meghangszerelte egyik, Eötvös József *Viola, az alföldi haramia* című népszínművéhez írt dalát.³²¹ Ernyei Sándor (1846–1929) budapesti zenepedagógus, a Nemzeti Zenede tanára 14 népszínmű-dalát 1877 tájáról

az E. 83.355. számú kézirat őrzi. Kun László (1869–1939) zeneakadémiai tanártól pedig a *Mező bokrán* énekszólama az E. 92.5.1.-es jelzeten maradt fenn, míg Varázséji Béla (1864–?) újpesti katolikus pap *Masur* című szerzeménye az E. 91.8.1.-es számon található meg.³²² Mint említettük, az E. 75.7.1. jelzetű kotta Brassai Sámuel (1797–1897) kéziratában a Rákóczi-nóta egyik, erdélyi változatát örökítette ránk az 1890-es évekből.

Czingulsky Simon (1782–1853) lejegyzésében maradt fenn az E. 75.4.1. jelzeten Beethoven: *Három zongoraszónáta* című, 1796-ban megjelent műve (Op. 2.). Emellett a külföldi zeneszerzőket Laurenz Weiss (1810–1889): *Offertorium és vázlat*, valamint August Dupont (1827–1890) *B-moll keringő zongorára* képviselik E. 91.15.1., illetve E. 91.16.1. leltári szám alatt.³²³

Ismeretlen szerző népies műdalát őrzi az E. 83.113.1. jelzetű kotta. A zongoraszólam kidolgozása gyakorlott játékosra vall. A mű alapjául szolgáló vers Tóth Kálmán (1831–1881) műve.³²⁴

Jegyzet

- 1 Németh 1987. 33.
- 2 Irattár 32/1985.: 1985. május 10-én közölte Czeglédi Imre akkori múzeumigazgató egy érdeklődővel, hogy Erkel Rezső adományaiból az ezüst koszorú nincs meg, az egykori újságíró által aranynak mondott serleg pedig valójában ezüsből készült. Valószínűnek tartjuk, hogy a korabeli hírlapíró felcserélte a nemesfémeket. Erkel Ferencnek adományozott ezüstkoszorúról ugyanis nem tudunk. Az általa említett doboz tehát inkább az aranykoszorújának a tartója lehetett. A zavart növelte, hogy fia, Gyula kapott ezüstkoszorút, de az említett dobozon lévő felirat egyértelműen édesapját nevezi meg. Így a leltárkönyvi bejegyzés ellenére ezt mi nem egy eltűntnek vélt ezüstkoszorú, hanem a nagyon is valós aranykoszorú dobozaként szerepeltetjük a katalógusban.
- 3 H. 59.32.1., illetve H. 59.33.1–2. leltári számon. Bizonyára már a századfordulón is volt leltári számuk, de a gyűjtemény megmaradt régi anyagát 1945 után újra leltárba kellett venni. Ez a munka az 1950-es évek második felében vette kezdetét. Velük együtt, a múzeum régi anyagaként került leltárba vételre 1959. december 7-én az Erkel Ferencnek ajándékozott ezüstkoszorú doboza H. 59.20.1. leltári számon, bár ezt később átleltározták az Erkel-gyűjteménybe. Új száma: E. 76.68.1.
- 4 Adattár 1336.
- 5 1994-ben dr. Havassy Péter igazgató felkérésére az Erkel Ferenc Múzeum munkatársa, Fábíán Irén az aranykoszorút formázva tervezte meg az Erkel Ferenc Múzeum emblémáját.
- 6 Kiss Anikó szóbeli tájékoztatása nyomán.
- 7 Irattár 29/1970.: legalábbis Szerdahelyi István így emlékezett rá 1970. február 25-én. Pedig nem 1963-ban, hanem egy évvel korábban volt az Erkel-szoba megnyitása.
- 8 Irattár 232/1984.: Október 16-án helyezték el a Bankban. (Ma Kereskedelmi és Hitelbank)
- 9 Somfai 87.: 1961-ben Somfai László közölte, hogy az írás valójában a fiától, Erkel Sándortól származik.
- 10 A kántor bejelentését E. 83.256.1., a kottát pedig E. 75.141.1 számon vették nyilvánításba.
- 11 K. 55.58. leltári számon.
- 12 Irattár 41/1958.: eredetileg még ekkor is Kosztát írt, de áthúzta. Hajdik Antal ekkor Koszta Rozália férje volt, tehát végülis családon belül készült a festmény. Leltári száma: K. 58.1.
- 13 Irattár 257/1959.; H. 60.15.1. számon vették leltárba, majd átkerült az Erkel-gyűjteménybe E. 75.133.1. szám alatt.
- 14 Irattár 266/1959.; Leltári száma: E. 76.6.1.
- 15 H. 59.19.1. leltári számon.
- 16 Iktatókönyv 147/1960.: Vagyis Dankó könnyen alkudozott, hiszen a tárgy már a birtokában volt. Leltári száma: E. 75.180.1–2.

- 17 Leltári száma: E. 75.112.1.
- 18 Leltári száma: I. 60.20.1.
- 19 A jelvény leltári száma: H. 60.14.1., átletározás után: E. 75.138.1., ennek egy másodpéldányát H. 61.352.1. számon is leltárba vették. A plakett leltári száma: H. 60.16.1-2., átletározás után: E. 75.137.1. Másodpéldánya Kiss Anikó ajándékként K. 97.2.1. számon a képzőművészeti gyűjteményünkben is megtalálható.
- 20 Irattár 257/1960. és 184/1960. Mivel ezekből több példánnyal is rendelkezünk, csak valószínűsíthetjük, hogy az E. 83.283.1. és az E. 75.49.1. leltári számú darabokról lehetett szó. A képekről semmit nem tudunk.
- 21 Irattár 207/1960. és 97/1961.: április 6-án azt írta neki, hogy nem tudta beazonosítani, mert ilyen vázát tudomása szerint Erkel nem kapott Gyulán.
- 22 Leltári száma: H. 61.307.1., majd az átletározást követően: E. 75.46.1.
- 23 Leltári számaik: H. 61.350.1. és H. 67.15.8. illetve H. 67.15.4-6.
- 24 Irattár 303/1961.
- 25 Szerdahelyi 1975. 89.; A kérdést a rendelkezésünkre álló adatok alapján nem tudjuk eldönteni. A kiállítással kapcsolatban más zongoráról egyetlen sort sem találtunk: Adattár 301. és 1239., ellenben az adattár 420. alatti forgatókönyv szerint a kiállított zongora is az Erkel-család hagyatékából származik.
- 26 Leltári számai: K. 62.1.2. és K. 62.1.13.
- 27 Adattár 1239. A *Hattyúdalt* E. 76.72.1. leltári számon őrizzük, míg a *Himnusz* nyomtatott kiadásában négy oldalon az E. 83.326.1., a *Szózat* pedig E. 75.107.1. szám alatt található meg a gyűjteményünkben, de hogy ezek az itt szereplőkkel azonosak-e, azt nem tudjuk. Az is gyanússá teszi a dolgot, hogy az első művet nem tudjuk beazonosítani. A letétet tehát lehetséges, hogy később visszakérték.
- 28 Adattár 301.; E. 83.377.1.
- 29 Az E. 76.70.1. számon nyilvántartott díszdobozzal lehet azonos.
- 30 Leltári számuk: E. 76.21.1. és egy leltározatlan darab.
- 31 Leltári számuk: E. 83.368.1. és E. 75.105.1.
- 32 Leltári számuk: E. 75.116.1. és E. 75.113.1., valamint 75.114.1.; Ezek fotója szerepelt már Scherer 1944-ben megjelent könyvében is.
- 33 Leltári számuk: E. 75.140.1. és E. 83.181.1. Legfeljebb az az érdekes, hogy emléktárgyak nem szerepeltek a kiállításban.
- 34 Leltári számuk: E. 83.82.1. és E. 75.145.1., továbbá: E. 83.373.1. vagy E. 83.78.1.
- 35 Ezekről tárgyfelirat nem maradt ránk, így csak tippelhetnénk, hogy melyekről lehetett szó.
- 36 E. 83.244.1. számon.
- 37 Leltári száma: E. 75.77.1.
- 38 Talán az E. 83.21.1. leltári számon őrzöttel azonosítható.
- 39 Leltári száma: E. 85.39.1.
- 40 Leltári száma: E. 75.44.1.
- 41 Az E. 83.283.1., az E. 76.72.1., és az E. 75.146.1. vagy az E. 83.407.1. számú valamelyike lehetett.
- 42 Leltári száma: E. 83.350.1.

- 43 Talán az E. 83.78.1. számú példány.
- 44 *Tempefői, Szépasszony kocsisa, és A legény bolondja.*
- 45 Leltári száma: E. 75.107.1.
- 46 Irattár 90/1975.: Ezeket 1975. április 20-án dr. Kecskeméti István az OSzK Zeneműtára vezetője visszakérte.
- 47 Irattár 87/1968.: Leltári száma: K. 69.1. Az 1997. évi revízió során már nem volt meg, valószínűleg azért, mert átletározták. Új száma: E. 81.2.1–2.
- 48 Irattár 106/1968.: Sajnos az sem derül ki, hogy ki volt a felajánló.
- 49 Irattár 28/1969. és 170/1960.: Felmerülhet annak a gyanúja, hogy az emlékházban kiállított székek nem azonosak-e azokkal a diófa-borítású, biedermeier stílusú támlás székekkel, melyeket a hozzájuk tartozó ovális asztalkával 1956. januárjában küldtek Gyulára letétként az Iparművészeti Múzeumtól. 1959 májusában ugyan a tulajdonos kérte a két támlás szék visszaadását, de Dankó csak 1964-re, az állandó kiállítás lebontása utánra ígerte a kérés teljesítését. Nem tudjuk mi lett az ügy vége. Az bizonyos, hogy a székek 1960. szeptember elsején még itt voltak. Ez erősítheti a felvetésünket, ám ennek ellentmond az, hogy az 1968-as kiállításon már nem szerepeltek. Ráadásul az 1970-es kiállítás bútordarabjai az Erkel-családhoz köthető bútorokként kerültek be a forgatókönyvbe: Szerdahelyi 1975. 89. Ez pedig inkább azt valószínűsíti, hogy a felkínált Erkel-bútorok közül a legértékesebbnek tartott székeket és az asztalt mégiscsak megvette az igazgató. Persze kérdés, hogy akkor miért nem letározták be őket?
- 50 Irattár 21/1969.: Talán az E. 83.315.1. számúval azonos példányról lehetett szó.
- 51 Irattár 29/1970.: sajnos az nem derül ki, hogy ezek mit tartalmaztak.
- 52 Adattár 1239.; D. Nagy 18.: 273 darabból állt a gyűjtemény, ám darabszámát nehéz pontosan meghatározni. Valószínűleg a helyszínen csak egy hevenyészett listát állítottak össze, ami kitűnik a nagyszámú tárgyösszevonásokból. Később ezeket esetleg a jelzetteknel több darabra szedték szét, vagy Óváry Róza őszi gyulai látogatásakor a kéziratot kották mellett esetleg még több dokumentumot is magával hozott. Sajnos a leltárkönyvben is csak néha jegyezték be az adományozó személyét. Mindenesetre már az első, említett lista összegzése is 288 tételnyi ajándékról szól. Ehhez még biztosan hozzávehetünk 6 tárgyat és kb. 70 kéziratot.
- 53 Leltári száma: E. 76.1.1.
- 54 Leltári száma: E. 76.68.1.
- 55 Leltári száma: E. 76.69.1.
- 56 Leltári száma: E. 75.51.1.
- 57 Leltári száma: E. 75.16.1.
- 58 Leltári száma: E. 83.259.1.
- 59 Sajnos ezeknek nincs nyoma a leltárkönyvben.
- 60 Szentiványi Károly Gyula: Istenség, emberiség és a haza. Bp., 1888. „Nagyságos Erkel Ferencz a magyar opera megalkotója stb. ő nagyságának 50 éves jubileuma emlékére kiváló tisztelete jeléül a szerző.”
- 61 Leltári száma: E. 75.64.1
- 62 Talán az E. 75.94.1. számú, a pécsi dalárdáról szóló album lehetett.
- 63 Valószínűleg azonos az E. 75.177.1. számú, Erkel Ferenc 50 éves jubileumára ajánlott albummal.

- 64 Philharmonic Concerts 1871, London, 1871.
- 65 Leltári száma: E. 75.83.1.
- 66 Leltári száma: E. 76.24.1.
- 67 Leltári száma: E. 75.92.1.
- 68 Leltári száma: 83.70.1.: 49 db., s a többi tételnél is a felsoroltnál több olyan darabot vettek nyilvántartásba, ami feltehetően az Óváry-féle hagyatékból származik. Könyvből legalább 18 db, nyomtatott kottából mintegy 180, kézírásosból pedig 70, fotóból és metszetből 142, levélből 261, gyászjelentésből 28, plakátból 23, újságból 28, szövegkönyvből 40, egyéb dokumentumból is minimum 97 olyan darabot őrzünk, mely tőle származik.
- 69 Leltári száma: E. 75.21.1.
- 70 Leltári száma: E. 75.46.6.
- 71 Leltári száma: E. 75.178.1.
- 72 Leltári száma: E. 75.179.1.
- 73 Leltári számuk: E. 75.12.1–14.1. és E. 83.59.1.
- 74 Leltári számuk: K. 80. 1. 1. és K. 80. 2. 1.
- 75 Irrattár 29/1970.: június 5-i levele Gábry Györgyhöz. Az említett fotó megtekinthető a kiállításban.
- 76 Adattár 1239.
- 77 Iktatókönyv 29/1970., talán az E. 83.407.1. leltári számú kottával lehet azonos.
- 78 Leltári száma: E. 83.261.1
- 79 Leltári számuk: K. 71. 5. és K. 71. 6.: Az 1997. évi revízió nem voltak meg, mivel át-leltározásra kerültek E. 81.3.1–2. illetve E. 81.4.1–2. számon az Erkel-gyűjteménybe.
- 80 Irrattár 164/1972.
- 81 Adattár 1239.; Leltári számuk: E. 76.3.1. és E. 76.4.1. Valójában már előző évben elkészültek.
- 82 Leltári száma: E. 76.5.1.
- 83 Irrattár 164/1972.
- 84 Leltári száma: E. 76.71.1.
- 85 Irrattár 13/1974.
- 86 Leltári számuk: K. 75.29. 1. és K. 75.45. 1.
- 87 Leltári számuk: E. 76.72.1–77.1.
- 88 Irrattár 256/1982. és 75/1983.
- 89 Irrattár 49/1985.
- 90 D. Nagy 18.; Leltári számuk: E. 85.51.1–2.
- 91 Irrattár 31/1986.
- 92 Irrattár 12. és 31/1990.
- 93 Adattár 1195.: Zichy Mária Terézia, Zichy Péter és felesége látogatásakor, 1989 augusztusában készült magnetofon felvétel szövege alapján, valamint: irrattár 76/1963. s 30/1983., 1983. február 6-i válaszlevele a 32/1985.-ös aktában. A vételárát ekkor 8–10.000 Ft-ra taksálta. Leltári száma: E. 90.1.1.
- 94 Leltári száma: E. 93.8.1.
- 95 Leltári száma: E. 99.6.1.; Az 143042. gyártási számot viseli.

- 96 Leltári száma: E. 2007.1.1.
- 97 Irattár 80/1951.
- 98 Irattár 217/1951.; Adattár 189.: Lükő 1958 augusztusi levele alapján az Erkel szülőhá-
zába tervezett Erkel-szobára állítólag 5000 Ft rendelkezésére állt volna, csak éppen a
kiállítandó tárgyak hiányoztak.
- 99 Irattár 41/1958.; Adattár 189.
- 100 Adattár 239.; Irattár 137/1959.: a Múzeumok Központi Propaganda Irodája május
4-én közölte, hogy január 1-én fog megnyílni egy kiállítóterem az Erkel-házban.
- 101 Adattár 1239.
- 102 Dankó 1960. 7.; Adattár 301.; E. 83.83.1.; E. 75.130.1.: az OSzK dísztermében is ő
nyitotta meg a kiállítást másnap, szeptember 25-én.
- 103 Adattár 1239.: a kiállítási anyagot Gyuláról május 27-én Sopronba küldték azzal, hogy
legkésőbb augusztus 20-ig maradhat ott.; Adattár 510.: A városi tanács előtt az ünnepi
beszédet Szerdahelyi István tartotta. A Múzeumbaráti Kör titkáraként ő volt az egyik
motorja, s egyúttal a vezetője is az Erkel Emlékbizottságnak.; Irattár 257/1960. és
184/1960. valamint 207/1960.
- 104 Dankó 1962. 7.; Irattár 106/1966.
- 105 Td. 84.910.: múzeumi munkanapló.
- 106 Adattár 260. és 301.; Irattár 104/1967., 84. és 86/1968., 29/1970.: Bónis Ferenc áprilisi
levele, illetve 42/1971.: Szerdahelyi jellemzése az Erkel-szoba teremőréről, Kemény
Lászlóról 1971. február 15-én.
- 107 Adattár 301.
- 108 Irattár 90/1975.: 1975. április 20-án dr. Kecskeméti István az OSzK Zeneműtára veze-
tője arról tájékoztatta Szerdahelyit, hogy munkatársa, Vavrincz Veronika a múzeum
tárlójában látta Mus. pr. 13.048. Erkel Ferenc: *Original Ungarischer*. Zongorára illetve
Beilage zum Ungar című műveit, melyek a revíziónál náluk hiányoztak, így valószí-
nű, hogy elődje Vécsey Jenő kölcsönözhetette őket Gyulára. Szerdahelyi június 24-én
megígérte, hogy visszaküldi őket, sőt mellékeli még a valószínűleg ezekhez tartozó
Rákóczy indulót is.
- 109 Irattár 17/1969.
- 110 Irattár: az 1968-as iratcsomó utolsó aktájaként szerepel, melyet valójában csak 1969.
márciusában készített Szerdahelyi István.
- 111 Tgy. 70.84.1.: Előterjesztés a VB 1970. február 13-i ülésére. Ekkor döntött a tanácsülés
az éves költségvetésről, melyben szerepelt az Erkel-ház tatarozása is.
- 112 Irattár 29/1970. A múzeum megszervezésével foglalkozó valamennyi 1970-ben
keltezett irat ezen az iktatószámon fut, így a későbbiekben csak akkor használunk
jegyzetet, ha ettől eltérő számú aktára hivatkozunk.
- 113 15.000 Ft s egy emléklapett annak, aki az ötévente ismétlődő versenyen a legjobban
tolmácsolja a kötelező (de operái közül szabadon megválasztható) Erkel-áriát.
- 114 Irattár 29/1970.: április 27-i levelében írta.
- 115 Június 30-i levelében is felemlgette a kezdeti nehézségeket.
- 116 Erről a május 14-i levelében írt.
- 117 Részlet Szerdahelyi május 30-i leveléből.

- 118 Adattár 1239.
- 119 A Gábry Györgyhöz írt levele dátuma május 5-e. Nem csak az teszi gyanússá, hogy maga Gábry is csodálkozását fejezte ki június 12-i válaszában, hogy csak ennyi idő után kapta meg, de a tartalma is későbbi keltezésre utal. Szerdahelyi május 5-ig nemhogy kétszer, de egyszer sem találkozott Óváryval. Június 5-én viszont már joggal írhatott másodszori találkozásukról. Tehát maga az igazgató véthette el a dátumban a hónapot: májust írt június helyett.
- 120 Adattár 420.
- 121 Június 26-i levelei Cennernek, Gábrynak és Óvárynak.
- 122 Tál és kancsó öntött bronzból, a Nemzeti Színház ajándéka Erkelnek. 1904.77.5.-6.; karnagy vezérő diszpálca, a Nemzeti Színház ajándéka: „*Erkel Ferencz fő zeneigazgató úrnak. Beethoven 9. symphoniájának a pesti nagy Redoute-teremben 1865. márcz.25. történt első előadása emlékéül tiszteletteljesen ajánlják a városi Redoute-terem bérlő Seeger Frigyes, Klözel Jakab.*” 1904.77.1.; ezüst asztaldísz hangszerekkel, a pesti hangszerkészítők ajándéka: „*Erkel Ferencz országos főzeneigazgató Úrnak 50 éves karnagy jubileumára a budapesti hangszerkészítők 1888 december hó 16.*” 11–12. név, s a tál 8 sugarában Erkel addigi 8 operájának a címe van bevésve: „*Bátori Mária, Erzsébet, Bánk bán, Hunyadi László, Névtelen hősök, Brankovics, Sarolta, Dózsa György*” 1904.77.3.; valamint a Zichy-harmónium. A hangszerkészítők ajándékát 1990-ben visszaadtuk, a többi tárgy azóta is megtekinthető az Erkel-emlékházbeli kiállításon.
- 123 Adattár 420.
- 124 Adattár 1239.
- 125 Az idézett levelet Óvárynak írta.
- 126 Erre utal az 1971. február 25-i jelentés: a látogatók hiányolják az aranykoszorút a kiállításból. Szerdahelyi ezért afelől érdeklődött, hogy nem lehetne-e megoldani annak a biztonságos elhelyezését egy vaskazettában, vagy páncélszekrényben. Irattár 29/1971.
- 127 Adattár 1239.
- 128 Legány 1971. 499.
- 129 Legány 1971. 501–503.
- 130 Irattár 57/1971.: Szerdahelyi április 1-i tervezete.
- 131 Irattár 164/1972.
- 132 Irattár 164/1972.
- 133 Irattár 164/1972.
- 134 Irattár 164/1972.
- 135 Irattár 19/1973.
- 136 Irattár 19/1973.
- 137 Irattár 19/1973., .86/1973.
- 138 Irattár 19/1973.
- 139 Irattár 110/1974.
- 140 Irattár 110/1974.: az említett számla összege: 23.494 Ft.
- 141 Irattár 232/1984.: 1984. szeptember 4-én dr. Szabó Ferenc – mivel az aranykoszorú őrzésének biztosítását nem tartja teljesen megnyugtatóan biztonságosnak – arra kérte a MNB gyulai fiókját, hogy ismét vállalja el annak letétként való őrzését. Október 16-án el is helyezték a Bankban.

- 142 Németh Cs. 34.
- 143 Irattár 125/1975.: Koszta Rozália által írt éves beszámoló jelentés.
- 144 Irattár 107/1976., illetve: 79/1984.: 1984. februárjában Erkel melódiák hallgatásáról tudósított.
- 145 Irattár 55/1980.; Bár erre utalhat egy 1982. májusi feljegyzés, melyben Czeglédi Imre (akkor a megyei múzeum történeti osztályvezetője) elnézést kért Bencsiktől, hogy az Erkel-ház berendezésének ügye ennyire elhúzódott, de meg volt győződve róla, hogy a kiállítás helyreállítása már rég megtörtént, mert ő szolt a kiállítás-rendezőknek a visszavitel után: irattár 121/1982.
- 146 Irattár 161/1983. és 265/1983.
- 147 Irattár 79/1984.
- 148 Irattár 107/1984. és 130/1984.: Gaálné június 19-re jelezte érkezésüket a jelmezekért.
- 149 Irattár 126/1984. és 131/1984: felhívást tettek közzé az Ország-világban.
- 150 Adattár 1157.
- 151 Irattár 151/1984.
- 152 Irattár 3/1985.; Németh Cs. 36.
- 153 Irattár 11/1985.
- 154 Irattár 32/1985.
- 155 Irattár 32/1985.
- 156 Irattár 32/1985.
- 157 Irattár 31/1986.: végül csak 1986. február 19-én rendelte meg dr. Gerencsér Ferencné, az Operaház Műhelyházától, s július 17-én igazolta vissza a megérkezésüket. A munkadíjat a Művelődési Osztály utalta át. Melinda öltözete 17.440, Bánké pedig 23.211 Ft-ba került.
- 158 Irattár 32/1985.
- 159 Irattár 32/1985.: dr. Staud Géának írta meg másnap, s azt is, hogy Erkel Sándor szobraért június 3-án megy fel a mikrobusz
- 160 Irattár 32/1985.: Czeglédi június 12-i levele Németh Amadéhoz.
- 161 Irattár 32/1985.
- 162 Irattár 32/1985.
- 163 Irattár 32/1985.: Stauddal közölte, hogy átnézte a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, az Operaház, a Filharmóniai Társaság, a Zeneakadémia, a Munkásmozgalmi Múzeum, a Budapesti Történeti Múzeum, a Magyar Tudományos Akadémia, a Zenetudományi Intézet s az Országos Széchényi Könyvtár különböző részlegeinek az anyagát.
- 164 Irattár 32/1985.
- 165 Irattár 83/1985.: Bánhegyi a kiállítás műszaki és technikai munkái ellenőrzésére, s ügyintézésre 25.000 Ft-ot, Szőke Imre pedig a belsőépítészeti terv elkészítésre 24.450 Ft-ot, a grafikai terv elkészítésére és kivitelezésére, valamint a helyszíni munka irányítására 51.200 Ft-ot kapott. Az elszámolással mégis akadtak gondok. December 16-án azt tudatta Czeglédi Bánhegyivel, hogy a tiszteletdíjakat a városi tanács nem utalta ki, mivel még nem kapta meg az ígért összeget a megyei tanácstól. A számlát így áttették a megyei tanácshoz, s tudomása szerint legkésőbb jövő év elején ki fogják azt fizetni.

- 166 Irattár 32/1985. és 60/1985.
- 167 Irattár 32/1985.
- 168 Irattár 32/1985.: bár a kanapéről megjegyezte, hogy restaurálásra leadva Ecsedi Tibor asztalosnak, valami miatt az mégsem került be a kiállításba. A csillár még az ezután megveendő listáján szerepelt, sajnos erről nem is tudjuk, hogy honnét származik.
- 169 Irattár 32/1985.
- 170 Irattár 32/1985.
- 171 Irattár 32/1985.: a gyulai Goda Jánosnétól vette meg 1000 Ft-ért.
- 172 Irattár 76/1984.
- 173 Irattár 79/1984.
- 174 Irattár 32/1985.
- 175 Irattár 82/1985.
- 176 Irattár 83/1985.
- 177 Irattár 89/1986.: Czeglédi november 18-i beszámolója a Múzeumi Hírlevél számára.
- 178 Irattár 32/1985.
- 179 Irattár 31/1986.
- 180 Irattár 21. és 22/1993.
- 181 Irattár 33/1993.
- 182 Irattár 24/1993.
- 183 Adattár 1219.
- 184 Irattár 35/1993. Az Emlékház telefonszáma: 66/463-552.
- 185 Irattár 62/1993.
- 186 Irattár 45/1996.
- 187 Irattár 24. és 44/1997.: 1997. március 12-én dr. Havassy Péter arra kérte a műemléki felügyelőséget, hogy az elkészült kapuk felállítását még húsvét előtt engedélyezzék. A megmaradt pénzből a WC tetőzetének javítását, illetve a pince fölötti épületrész statikai vizsgálatát végeztette el az igazgató.
- 188 Irattár 18. és 20/1999.: A műszaki átadását március 31-én tartották.
- 189 Irattár 61/2000.
- 190 Sziklavári Károly: Erkel adatbázis. CD-n hozzáférhető az OSzK Zeneműtárában.
- 191 Irattár 72/1990.: Kassai 1990. június 29-i levele.
- 192 Somfai 87.: „Az OSzK-ban és a Nemzeti Színház kottatárában van csak autográf Erkel kézirat, de a többi nyilvános gyűjtemény tudomásunk szerint nem őriz egyetlen valóban eredeti Erkel-kéziratot sem! Az Operaház Ereklgyűjteménye is csak néhány töredéket tartalmaz.”
- 193 Irattár 7/1991.: 1991. április 12-i levelünk.
- 194 Irattár 29/1970.: Óváry Róza 1970. szeptember 23-án tudatta Szerdahelyi István akkori múzeumigazgatóval, hogy a kéziratok kottákat még át akarja nézetni Gábry Györggyel, a Nemzeti Múzeum muzeológusával, hogy kiderüljön kitől is valók. Erre talán időhiány miatt nem került sor, ezért azonosítás nélkül adta át őket. Legalábbis november 11-i levelében azt írta: fogalma sincs róla, hogy azok a kották, melyeket Gyulára való lemenetelekor odaadott, kiknek a munkái, s mit is tartalmaznak.

- 195 Németh 1987. 139.: Édesanyja, Erkel Mária ének- és zongoratanárnőként dolgozott.
- 196 Sziklavári 66.; Korábban csak azokat vették leltárba, melyek eleve beazonosítva kerültek a múzeumhoz.
- 197 1993. és április 20–22.-i és május 14.-i levelei nyújtottak eligazítást a számunkra: Adattár 1209.
- 198 Adatok Erkel Ferenc kutatásához. I–III. In.: Magyar Zene 1991/3., 1992/3. és 1993/3.; Erkel Ferenc hangszeres művei. In.: Erkel Ferencről és koráról. Magyar zenetörténeti tanulmányok. Szerk.: Bónis Ferenc. Bp., 1995.
- 199 Sziklavári 66.: Több esetben Kassai megállapításai adtak támpontot az ő számára is a további kutatáshoz.
- 200 Erkel-művek keletkezése nyomában. In.: Zenetörténeti Tanulmányok Erkel Ferencről, Kodály Zoltánról és korukról. Szerk.: Bónis Ferenc. Bp. 2001.
- 201 Erkel Ferenc. Operák. 2. Hunyadi László. Opera négy felvonásban. Szacsvai-Kim Katalin. Bevezető: Tallián Tibor és Szacsvai-Kim Katalin. Rózsavölgyi és Társa, Bp., 2006. A három kötetes műben az operához készített gyulai kéziratok a harmadik kötet végén kerültek közlésre.
- 202 Legány 1975. 21.: bemutatója: 1837. február 26-án volt Henri Vieuxtemps (1820–1881) világhírű hegedűművész és Erkel közös koncertjén. A francia hegedűs az Erkel által magyar témákra szerzett változatot játszotta el zenekari kísérettel. A művet 1843-ban *Mezei bokréta* címen adták elő.
- 203 Legány 1975. 22. és 24.: *Phantasia és változatok Rákóczynak erdélyies nótájára* bemutatója 1838. november 30-án volt, míg a *Phantasia klaviatúra az erdélyi Rákóczi-dal themájára* művét először 1839. március 31-én játszották.
- 204 Legány 1975. 24.: *Változatok Bartay Enre Csel című eredeti operájából a magyar toborzó themájára* bemutatóját 1839. április 5-én tartották.
- 205 Kassai 1993. 122.
- 206 Scherer 7.: Czingulsky Simon (1782–1853) Erkel édesapjának volt kartársa a németgyulai iskolában, ő tanította meg Erkel Ferencet a betűvetésre. Kassai 1993. 129.: 21x25 cm méretű, nyomtatott 12 soros kottapapíron igen rossz minőségű, sötétbarnára színeződött írás. Restaurált. Számunkra az sem elhanyagolható, hogy pl. az OSZK-ban egyetlen Brassai-kottaautográf nincs!
- 207 Kassai 1993. 123.: A kotta ceruzás tisztázata, jellegzetes kottairással: a pótvonalon lévő kottafejeket nem írta ki, csak áthúzta őket a szárral. Ceruzás tempó és karakterjelzések is vannak benne, melyek utólagos beszúrások; Kassai 1995. 56–57.: A *Duo brillant* az Erkeltől fennmaradt első jelentős darab. Liszt rapszódiait megelőzve tárt magyar tematikát európai színvonalon a nagyvilág elé. Vele került külföldön először hangversenydobogóra magyar zeneszerzőtől műzenei keretbe foglalt hazai téma. A mű technikai nehézségei Erkel virtuóz képességeit is megvilágítják. Ez az első, s a Himnuszon kívül az egyetlen Erkel mű, mely a mester életében a Habsburg-birodalom határain kívül megjelent. Mainzban adták ki
- 208 Legány 22.: Az *Adagio Bartay Endre Csel című operájából vett* témára bemutatója valószínűleg 1838. december 30-án, a müncheni Moralt testvérek pesti hangversenyén zajlott le; Kassai 1991. 324–325. és Kassai 1995. 57–59.

- 209 Kassai 1995. 61.: *Erinnerung an H. W. Ernst. Introduction (:Elégia v. H. W. Ernst:) und Capriccio über das beliebte Thema Der Carneval in Venedig, für Piano-Forte übergarten von Franz Erkel.* Az utolsó három ütemet utólag érvénytelenítette, végül az egész darabot áthúzta.
- 210 Kassai 1992. 298–300. és Kassai 1995. 61–62.
- 211 Kassai 1992. 303.: A múzeumban őrzött dupla fólió 1/a. oldalán olvasható Erkel írása, a többi üresen maradt. Mérete: 27,8x36,2 cm., a kottavonalak hossza: 21 cm., 20 soros partitúra vonalazással. A fóliót restaurálták, a hiányokat, roncsolásokat a hajtásnál és a sarkoknál kiegészítették. Az oldal tetején „*der Carneval*” felirat. Az egész vázlatot három erőteljes tintakereszttel áthúzta.
- 212 Kassai 1992. 303.; Németh 1984. 54.
- 213 Kassai 1995. 75.: *Fermate zum Mozart'schen d-moll Concert* címen; Legány 1975. 126.; Sziklavári CD 136–137.
- 214 Kassai 1995. 73.
- 215 Kassai 1995. 74–75.; Irattár 19/1998.: Kassai István levele szerint a kézirat Erkel Ferenc autográfjának Erkel Gyula általi tisztázata lehetett. Noha ez saját fiától származik, s csaknem egyidős Erkel Ferenc kéziratával, mégis kevésbé hat autentikusnak, mint a száz évvel később keletkezett Németh Amadé-féle befejezés, amely híven őrizte meg Erkel szövegét.; Sziklavári CD 123–125.
- 216 Szász 111.
- 217 Kassai 1995. 75.; D. Nagy 16.
- 218 Kassai 1995. 55–75: Ezek a művész úr számozásában a következők: 7., 8., 12., 16., 18., 42., 43., 45., 47. és 48.
- 219 Somfai 135.; Legány 88–89.; Sziklavári CD 102–108.
- 220 OSZK, népszínházi gyűjtemény, 687.
- 221 Somfai 127–128., Bónis 8–11.; Sziklavári CD 217–218.
- 222 Legány 126.: Irattár 93/1993.: A Magyar Rádió Zenei Együttesek Műsorszerkesztésétől Vass M. Katalin szerkesztő kérésére hozzájárultunk lemásolásához, hogy Németh Amadé revíziója segítségével bemutathassák.; Sziklavári CD 43–44.: További kérdéseket vethet fel, hogy az egyik fellépő, Allaga Géza miért Erkel Gyulával beszélte meg a cimbalmokra való utasításokat. Lehet, hogy az alkalminak szánt kíséretet ő írta meg a darabhoz?
- 223 Legány 1975. 127–128.
- 224 Adattár 1219.: Kassai István 1993. május 14-i és április 22-i levele. Erkel utolsó, 1893 februárjában-márciusában írt ceruzás levelét is múzeumunk őrzi.; Sziklavári CD 118–121.
- 225 Sonkoly 13–14.
- 226 Somfai 144.; Sziklavári CD 30.
- 227 Sonkoly 14.
- 228 D. Nagy 32.; Legány 1975. 106.; Németh 1984. 204.
- 229 Adattár 1219.: Kassai István 1993. április 20-i levele; Sziklavári CD 56–58.
- 230 Sziklavári CD 173.
- 231 Sziklavári 65–66. és 73.: Az eredetileg basszus és tenorkulcsban lejegyzett énekszólamokat violinkulcsba helyezte át.

- 232 László 24.; Gál 33–34.
- 233 Sziklavári CD 71–72.: Az ismeretlen másoló „Vége” megjegyzéssel látta el a kézirat befejezését.
- 234 Legány 1975. 33.
- 235 Sziklavári 50. és 67.: Felirata: „*Einlage zu Hunyadi László.*” Összesen 24 szólam. Borítóként egy üres, 109–112. oldalszámozású dupla fóliót használtak fel hozzá.
- 236 Legány 1975. 35.
- 237 Sziklavári 50. és 67.: Felirata: „*Cadenza.*” Kezdetben kétszólamú, majd hárfával együtt négysorossá bővülő, nehezen áttekinthető, több lépésben megírt vázlat. Erkel Ferenc vázlatai alapvetően invenciózusabbak és színesebbek a későbbi megfogalmazásnál; Legány 1975. 36.
- 238 Sziklavári 51.; Sziklavári CD 206–208.
- 239 Sziklavári 51. és 67.: A kétkulcsos szisztémában lejegyzett hétoldálnyí kézirat a szöveggel ellátott énekszólamot tartalmazza, a kíséret helye üresen maradt. A szisztémakijelölést nem számítva egészen autográf a bevezető recitativo. Az énekszólam többi része (három, ugyancsak autográf átvezető ütem kivételével az ária két része között) a Himnusz-kopista írása. A 3. és 4. kürtstimmek Erkel bordó ceruzás javításait is tartalmazzák. Feltehetőleg másolási hiba miatt új oldalt fűztek a fol. 3.a-hoz.
- 240 Sziklavári 52.; Adattár 1219.: Kassai István 1993. április 20-i levele szerint 1856. augusztus 14-én Bécsben, 1860. június 4-én Bukarestben, július 12-én pedig Zágrábban mutatták be az operát.
- 241 Legány 1975. 65.
- 242 Németh 1995. 131.
- 243 Sziklavári 52.
- 244 Sziklavári 53.: Lásd a partitúra fol. 2. b. első két ütemének mélyhegedű- és gordonkaszólamát: itt is az ő írásával szerepel ugyanez az anyag. A vázlatoldal következő sorának hangzatfigurációi is valószínűleg a *Koldusok karának* vonókíséretéhez készültek. Az eredeti partitúrában: fol. 1–2.; Sziklavári CD 145–146.
- 245 Sziklavári 53.: Az eredeti partitúrában: fol. 20. a–25. a.
- 246 Sziklavári 53.: Az eredeti partitúrában: fol. 25. a–29. b.
- 247 Sziklavári 53.: Az eredeti partitúrában: fol. 38. a–42. b.
- 248 Sziklavári 54.: Az eredeti partitúrában: fol. 60. a. (52. b.)
- 249 Sziklavári 54.: A „*g-dúr*” felirathoz tartozó vázlatok fokozatosan egyszólamúvá vékonyodnak. A „*Voce*” jelzés fölötti, kürtmentes dallam, a kezdő melodika korábbi változatának tűnik. A „*Voce*” megjelölésű (1. a.) oldal tetejének kétsoros szisztémában lejegyzett vázlatai az ezután jövő „*tempo di Coro*” feliratú szakaszhoz készültek. Az eredeti partitúrában: fol. 79. a–83. a.
- 250 Sziklavári 54.: Az eredeti partitúrában: fol. 85. a.–87. b.
- 251 Sziklavári 55.: Az utolsó előtti szisztéma tizenhatodritmusú dallam-figurációjára a partitúra 95. a. oldalán ismerhetünk rá. Az eredeti partitúrában: fol. 87. b. után, 95. a.
- 252 Sziklavári 55. és 68.
- 253 Sziklavári 55. és 68.: Cím lapja: „*Szuk Mátyás tulajdona / Duetto / Erzsébetből.*” A kézirat végén: „*Fine. / Pesth 12 September 859 / Eigenthum: Suck.*” Valószínű, hogy az átiratot az a Szuk Mátyás (1816–1871) készítette, aki zenekari muzsikusként volt. A duett helye a partitúrában: fol. 44. a.–71. b.

- 254 Sziklavári 55.
- 255 Sziklavári 55. és 68–69.: az *Egy szekrény rejtelve* partitúrájánál, illetve a Hunyadi 1847-ből származó *Mária-cabalettájá*-nál használt hasonló kottapapírt. Persze pár évvel később is írhatott egy ekkorról megmaradt üres papírra, de ez kevésbé valószínű; Véleményünk szerint ezáltal új megvilágításba kerül a *Keserű bordal* megzenésítése dátumának 1845 körüli időre való helyezése is: Legány 1975. 69.
- 256 A leltári számot követő, szögletes zárójelbe rakott jelzést Sziklavári Károly vezette be az azonos leltári számot viselő kottalapok megkülönböztetése érdekében.
- 257 Sziklavári 56. és 69.: Az őspartitúra szövegrészeinek, még ha történt is változás, megvan a végleges megfelelője az operában. A számozás szerinti 13. oldal pl. a végleges partitúra 59. oldalának felel meg.
- 258 Sziklavári 56. és 70.: Az *Előjáték* töredéke a nyomtatott zongorakivonat 12–24. ütemének felel meg, bár mutatkoznak különbségek. A legfontosabb eltérések egyike az A-dúr közép-résznél figyelhető meg, ahol eredetileg másfajta anyag kapott helyet: a kéziratban a négy ütemmel korábbi motívumot fejlesztette tovább Erkel. Ennek sajnos csak kezdő üteme látható; folytatása a lap versóján következhetett. Erkel Sándornál például hiányzik a 12 ütemnyi kezdőszakasz ismétlése, mely az E. 91.31.1. számú kéziratban és a nyomtatott zongorakivonatban (1861.) még megvolt.; Sziklavári CD 142–144.
- 259 Sziklavári 69–70.
- 260 Sziklavári 56–57.
- 261 Sziklavári 57. és 70.
- 262 Sziklavári 57.: „*Moderato Coro unisono con grandezza e tristemente.*”
- 263 Sziklavári 57. és 70.: Melinda lehajló pentachord dallamíveit csak a partitúra elkészülte után írta be ceruzával.
- 264 Sziklavári 57. és 70.: A papír tetején szereplő vázlatot azért húzhatta át, mert már felhasználta, míg a többi azért tartotta meg, mert még nem használta fel őket.; Sziklavári CD: Bánk 43–43.: az ismétlésektől eltekintve 16 ütemnyi autográf vázlat: alapvetően háromszólamú (vokális jellegű), magyaros-verbunkos stílusú zenei anyag.
- 265 Lásd: E. 91.44.1.[a.], 91.44.2.[i.]
- 266 Pl.: E. 91.44.1.[e.]
- 267 Sziklavári 57–58. és 70.: Arra is akadt példa, hogy a gyakorlati megfontolásokból eredő, kisebb változtatások miatt egy további tisztázat is készül, mint pl. az E. 91.44.1.[d.], ami esetében az elkészült lapra ráömlött a tinta, így azt kivágták, majd újra lemásolták. Ez a lap a vágása mentén tökéletesen illeszkedik az OSzK-ban őrzött partitúráéhoz: Ms.mus 5/I–III.
- 268 Sziklavári 58. és 70.
- 269 Sziklavári 58.; Sziklavári CD: Bánk 36–37.
- 270 Sziklavári 58. és 70.; Sziklavári CD: Bánk 7.
- 271 Sziklavári 59. és 70.
- 272 Sziklavári 59. és 70–71.: A befejező oldalt Erkel ének- és vonósszólamai, Erkel Gyula főként mechanikusan hozzáírt fúvósszólamai alapján, jelentős részben Anonym-1 másolta be a partitúrába. Mindamellet utólagos bővülések is elkülöníthetők. Ilyen bővülés van a fólió 146. b. negyedik ütemétől a 148. a. első üteméig tartó szakaszban.; Sziklavári CD: Bánk 12–22.

- 273 Sziklavári 59. és 71.: A partitúrába Erkel Gyula írásával került be.; Sziklavári CD: Bánk 23–24.
- 274 Sziklavári 59–60. és 71.: „*Ölj meg engemet Bánk!*” Gerla félúton Gyula és Békéscsaba között található.; Sziklavári CD: Bánk 25–27.
- 275 Sziklavári 60. és 71.; Sziklavári CD: Bánk 40–41.
- 276 Sziklavári 60. és 71.: De ráömlött a tinta, ezért Erkel Gyula újra lemásolta, amit édesapja az énekszólamokkal kiegészített. A lap alján a jelenettől független, azonosítatlan Erkel Gyula-féle vázlatok szerepelnek.; Sziklavári CD: Bánk 28–30.
- 277 Sziklavári CD 175–176.
- 278 Sziklavári 60. és 71.
- 279 Adattár 1219.: Kassai István 1993. április 20-i levele.
- 280 Somfai 130. és 156.. Bár kezdetben apjuk stílusát követték, de saját ízlésükre hallgatva megváltoztatták a deklamációt, harmonizálták Erkel hevenyészett feljegyzéseit, a hangszereléssel sokszor a zenekari szövet egészét önállóan komponálták. A műhelymunka ezernyi részletkérdésében: harmonizálás, szólamvezetés, hangszerelés, prozódia stb. kérdésében apjukéval ha nem is ellentétes, de más nézetet vallottak.
- 281 Németh 1984. 134.
- 282 D. Nagy 28.; Németh 1987. 96.; Legány 1975. 70.
- 283 Németh 1979. 129.; Legány 1975. 78–79.: de ezek még csak szöveg nélküli tervezgetések lehettek.
- 284 Somfai 124.
- 285 Sziklavári 61. és 71., illetve CD 23–24. illetve 26.
- 286 Sziklavári 61. és 71.
- 287 Sziklavári CD 159–163.: papírja megegyezik az E. 91.36.2. jelzetű, ugyancsak Erkel Gyula által másolt daléval.
- 288 Somfai 95.: Anonym–2 esetleg Erkel Lászlóval, a mester Gyulán élő fiával lehet azonos.
- 289 Sziklavári 60–61.
- 290 Szabolcsi 1995. 21.; Legány 1975. 86.; Németh 1984. 176.
- 291 Szerdahelyi 1985. 36.
- 292 Sziklavári 61. és 72.: A kürtszisztémát is kijelölte Erkel Ferenc. Ez a hely hangeltérésekkel a partitúra 122. b. fóliójának felel meg.
- 293 Sziklavári 61. és 72.
- 294 Sziklavári 62.
- 295 Sziklavári 62. és 72.
- 296 Legány 1975. 98–99.; László 50.
- 297 Sziklavári 63. és 72.; Sziklavári CD 192.
- 298 D. Nagy 16.
- 299 Somfai 146.; Sziklavári 63. és 72.: A húzások később a románcba is átkerültek, melynek eredeti befejezése azonos a partitúráéval (lásd: Országos Széchényi Könyvtár Zene-műtára, Ms. mus. 361/II. jelzeten fol. 8. a). Ezután a jelenet legkorábbi verziójában Ilonka – Iczig kettőse: „*Ni hogy búsul!*” következett. (Fol. 18. a.)

- 300 Sziklavári 63. és 72.; Adattár 1219.: Kassai István 1993. április 22-i levele szerint van benne néhány megjegyzés Erkel Ferencről is.
- 301 Sziklavári 63–65. és 73.: A partitúra kék ceruzás bejegyzései későbbiek, talán XX. századiak.
- 302 Sziklavári CD 22.
- 303 Legány 1975. 118–121.
- 304 Sziklavári 65.
- 305 Sziklavári 65. és 73.: Elgondolkodtató, hogy az első felvonás egészéhez nem maradtak fenn Erkel Ferenc vázlatai, míg a többi háromhoz igen.
- 306 Sziklavári 65. és 73.: Feliratai: „*Dísz induló. Nász. Nászinduló*”; Sziklavári CD 61.
- 307 Sziklavári 65. és 73.: Az előjáték hiányzik a partitúrából, mert az 1930-as felújításkor kivették belőle, s az OSzK operaházi anyagában külön található meg. A múzeumi kotta papírja azonos ezzel.
- 308 Felirata: „*Nº. 7. Kölcsey: Himnusz. Einlage*”
- 309 Adattár 1219.: Kassai István 1993. április 22-i levele; Sziklavári CD 83–88. és 100.
- 310 Sziklavári CD
- 311 Legány 1975. 83–84.; Sziklavári CD 41–42. és 214.
- 312 Sziklavári CD 91–96.
- 313 Németh 1987.101.; Sziklavári CD 33.
- 314 Sziklavári CD 63–64. és 89., valamint 98–99.
- 315 Sziklavári CD 35–36.; 65–67. és 76–77.
- 316 Sziklavári CD 127–133.
- 317 Adattár 1219.: Kassai István 1993. április 20-i levele; Sziklavári 52. és 68.
- 318 Sziklavári CD 47–49. és 52–53.
- 319 Felirata: „*andante, larghetto, allegro non troppo*”; Sziklavári CD
- 320 Hubay Jenő édesapja. Adattár 1219.: Kassai István 1993. április 20-i levele.; Sziklavári CD 79–81.
- 321 Sziklavári CD
- 322 Sziklavári CD 50–51., 59. és Kun cimbalomművészként a *Bánk bán*-ból is írt átíratot cimbalomra. Szerepelt az *Elvénnelek én...* (E. 83.343.1.) bemutatóján is, 1892-ben.
- 323 Sziklavári CD 74–75. és 78.
- 324 Sziklavári CD 37.

KATALÓGUS

KOTTÁS KÉZIRATOK AZ
ERKEL-GYŰJTEMÉNYBEN

Beethoven: Három zongoraszonáta
24x31,7 cm. Ltsz.: E. 75.4.1

Brassai Sámuel lejegyzése: Czinka Panna
nótája, Rákóczi nóta stb. 25,1x21 cm.
Ltsz.: E. 75.7.1

Erkel Ferenc: Névtelen hősök (kéziratos)
33x26 cm. Ltsz.: E. 75.72.1–2.

Erkel Sándor: Magyar pusztán 14,2x22
cm. Ltsz.: E. 75.99.1.

Erkel Ferenc: A Magyar pusztán című
dal versszövege 31x12,5 cm. Ltsz.: E.
75.101.1.

Erkel Ferenc: Buzgó kebellem, Erkel
Sándor kézírásával 32,3x25 cm. Ltsz.:
E. 75.141.1

Erkel Gyula: Dínomdánom 35,2x25 cm.
Ltsz.: E. 76.8.1.

Petőfi Sándor: A borozó: Erkel Sándor
zenéje. 32,5x26 cm. Ltsz.: E. 76.25.1.

Balogh Gusztáv: Népszínmű dalok.
33x25,3 cm. Ltsz.: E. 76.67.1.

Ismeretlen szerző népies műdala. 33x25,5
cm. Ltsz.: E. 83.113.1.

Erkel Ferenc: Vázlat a Capriccio átírat-
hoz. 27,8x36,2 cm. Ltsz. E. 83.193.1.

Erkel Gyula: Népszínmű dal hangszere-
lése. 35,5x25 cm. Ltsz.: E. 83.331.1.

Erkel Gyula: Népszínmű dal. 26x33 cm
Ltsz.: E. 83.333.1.

Erkel Ferenc: Elvennélek én... Cimba-
lomra, 32x25 cm. Ltsz.: E. 83.343.1.

Erkel Sándor (1870–1945) vagy Jenő:
Sárga levél hull a fáról. 25x34 cm. Ltsz.:
E. 83.352.1.

Erkel Sándor (1870–1945) vagy Jenő:
népies műdalok. 25x34 cm. Ltsz.: E.
83.353.1.

Ernyei Sándor: népszínmű-dalok.
33,5x25,3 cm. Ltsz.: E. 83.354.1.

Erkel Sándor (1870–1945) vagy Jenő:
Magyar dalok. 25x34 cm. Ltsz.: E.
83.355.1.

Erkel Ferenc: Hunyadi László. Király-
szerep. 31,8x24,7 cm. Ltsz. E. 84.17.1.

Erkel Ferenc (vagy Sándor): Jelige.
25,5x32,8 cm. Ltsz.: E. 91.5.1.

Varázséji Béla: Masur. 33x24,5 cm. Ltsz.
E. 91.8.1.

Erkel Gyula: István király II. felvonás.
34,8x24,9 ill. 35x24,5 cm. Ltsz.: E.
91.10.1.

Erkel Gyula: Partitúra, vázlat. 32,7x25,3
cm. Ltsz.: E. 91.11.1.

- Erkel Gyula: Schubert Der Wanderer című dalának, illetve Chován Kálmán III. magyar rapszódijának hangszerelési kísérlete. 19,1x26,6 és 38x26,6 cm. Ltsz.: E. 91.12.1.
- Erkel Ferenc: Első hegedűszólam Erzsébet II. felvonás. 32,7x25 cm. Ltsz.: E. 91.13.1.
- Erkel Ferenc: II. fuvolaszólam a Bátori Máriához. 33x25,5 cm. Ltsz.: E. 91.14.1.
- Laurenz Weiss: Offertorium és vázlat. 33,3x25 cm. Ltsz.: E. 91.15.1-2.
- Erkel Gyula: Particellavázlatok Chován Kálmán III. magyar rapszódijához. 33x25 cm. Ltsz. E. 91.15.2.
- August Dupont: b-moll keringő zongorára. 32,5x25 cm. Ltsz.: E. 91.16.1.
- Huber Károly: Változatok zenekarra. 32,8x25,5 Ltsz.: E. 91.17.1.
- Huber Károly: Andante moderato. 33x25,8 cm. Ltsz.: E. 91.17.2.
- Erkel Gyula (Elek?): Gyerekkori szimfónia. 32,8x26 cm. Ltsz.: E. 91.18.1.
- Erkel Gyula: Quartett. 32,7x25,5 cm. Ltsz.: E. 91.19.1.
- Erkel Gyula: Vesta szüzek kara. 21,1x26,3 cm. Ltsz.: E. 91.20.1.
- Erkel Gyula: Elégia 1-3. 32,7x25,8 és 32,9x25,5 cm. Ltsz.: E. 91.21.1-3.
- Erkel Gyula: Mozart F-moll fantáziája hangszerelése. 25,1x32,8 cm. Ltsz.: E. 91.22.1.
- Erkel Gyula: A-moll szimfónia. 25,8x33 cm. Ltsz.: E. 91.22.2.
- Erkel Ferenc: I. Királyhimnusz. 32,8x25,5 és 33,5x25,5 cm. Ltsz.: E. 91.23.1-3.
- Erkel Ferenc: II. Királyhimnusz. 30,4x22,5 cm. Ltsz.: E. 91.23.4.
- Erkel Ferenc: Variációsorozat brácsa és zongora. (Erkel Gyula tisztázata) 32x24,8 cm. Ltsz.: E. 91.24.1.
- Johann Nepomuk Hummel: E-dúr trió. 25,7x33,4 cm. Ltsz.: E. 91.25.1.
- Erkel Sándor: Csel-variációkhoz zenekari kíséret. 32x25 cm. Ltsz.: E. 91.26.1.
- Erkel Sándor ismeretlen operája, kórus, duett stb. 32,8x25,8 cm. Ltsz.: E. 91.27.1.
- Erkel Ferenc: Zongoraátirat az Erzsébetből. 25,5x33 cm. Ltsz.: E. 91.28.1.
- Erkel Ferenc: Kadencia Mozart D-moll zongoraversenyéhez. (Erkel Gyula lejegyzésében.) 25,6x32,7 cm. Ltsz.: E. 91.29.1.
- Erkel Ferenc kézírása. 33,3x25,5 cm. Ltsz.: E. 91.30.1.1.: „Mindenféle zagyalék” (felirat)

- Erkel Ferenc kézírása. 33,8x25 cm. Ltsz.: E. 91.30.2.: Borítólapp a Himnuszhoz.
- Erkel Ferenc: Allegretto zongorára Bánk bán nyitány. 15,6x25,2 cm. Ltsz.: E. 91.31.1.
- Erkel Ferenc: Vázlatok az Erzsébet II. felvonásához. 32,7x25,9 cm. Ltsz.: E. 91.32.1.
- Erkel Ferenc: I. Királyhimnusz. 32,8x25,5 cm. Ltsz.: E. 91.33.1.
- Erkel Gyula: Népszínmű partitúra részlet. 32,5x24,8 cm. Ltsz.: E. 91.34.1.
- Erkel Ferenc: A zsidó. Népszínű dalok. 25,3x32,9 cm. Ltsz.: E. 91.35.1.
- Erkel Ferenc: Sarolta partitúra részlet. 25x33 cm. Ltsz.: E. 91.36.1–2.
- Erkel Ferenc: István király. III. felvonás előjátéka. (Erkel Gyula tisztázata) 35,1x24,9 cm. Ltsz.: E. 91.37.1.
- Erkel Gyula: Vadászkar. 32,8x25,5 cm. Ltsz.: E. 91.38.1.
- Erkel Gyula: Elégie funëbre. Hangszerelési vázlat. 32,8x25,7 cm. Ltsz.: E. 91.39.1.
- Erkel Gyula: I. a-moll szimfónia. 33x25,6 cm. Ltsz.: E. 91.40.1.
- Erkel Ferenc vázlata szoprán és bariton szólam. 32,8x25,9 cm. Ltsz.: E. 91.41.1.
- Erkel Ferenc vázlat a Bánk II felvonásához. 32,9x25 cm. Ltsz.: E. 91.41.2.
- Erkel Ferenc: Vázlatok a Bánkhoz. 25,7x32,7 cm. Ltsz.: E. 91.42.1.
- Erkel Ferenc: Sarolta III. felvonás csatajelenete. (Gyula tisztázata) 33x25 cm. Ltsz.: E. 91.43.1.
- Erkel Ferenc: Bánk bán partitúrák. 34,2x25,5 és 33x25,5 valamint 33x26 illetve 32,8x25 cm. Ltsz.: E. 91.44.1.
- Erkel Ferenc: Bánk bán partitúrák. 32,8x23,8 és 32,7x25 valamint 33x24,7 cm. Ltsz.: E. 91.44.2.
- Erkel Ferenc: Vázlatok az Erzsébetből. 33x25,6 cm. Ltsz.: E. 91.45.1.
- Erkel Ferenc: István király. I. felvonás fináléja. (Gyula particellavázlata) 35,2x25 cm. Ltsz.: E. 91.46.1.
- Erkel Ferenc: Brankovics II. felvonás fináléja. (Sándor írásában, Gyula ismeretlen műve vázlatával) 33x26 cm. Ltsz.: E. 91.47.1.
- Erkel Ferenc: Névtelen hősök. Ilonka áriája II. felvonás. (Gyula másolata) 32x25 cm. Ltsz.: E. 91.48.1.
- Erkel Ferenc: La Grange ária. 32,9x25,7 cm. Ltsz.: E. 91.49.1.
- Erkel Ferenc: Betétszámok a Hunyadihoz. 32,8x25,3 és 29,2x24,1 valamint 31,1x24 és 15x24,5 cm. Ltsz.: E. 91.50.1.

Erkel Ferenc: Mária cabalettája cadentiája a Hunyadi László III. felvonásához. 32,7x24,8 cm. Ltsz.: E. 91.51.1.

Erkel Ferenc: Dózsa György partitúra vázlat Dózsa-Rózsa-Barna tercett. 35,6x24,8 cm. Ltsz.: E. 91.52.1.

Erkel Gyula: Ismeretlen vázlat. 16,3x25,2 cm. Ltsz.: E. 91.53.1

Erkel Ferenc: Ceruzás megjegyzés és Erkel Gyula: Kórusmű-tervezet. 19,2x26,7 illetve 32,7x24,7 cm. Ltsz.: E. 91.54.1.

Erkel Sándor: Petőfi: Borozó – vázlat. 20,8x26,4 cm. Ltsz.: E. 92.1.1.

Erkel Ferenc: Himnusz a Szécsi Máriához. 24,6x32,7 cm. Ltsz.: E. 92.2.1-2.

Erkel Gyula: Schubert Der Wanderer című dalának, illetve Chován Kálmán III. magyar rapszódiajának hangszerelési kísérlete. 19,4x25,9 és 19,1x26,6 illetve 18,4x25,4 cm. Ltsz.: E. 92.3.1-3.

Erkel Gyula: Intés. Négyszólamú férfikar. 32,9x24,8 cm. Ltsz.: E. 92.4.1.

Kun László: Mező bokrán (énekszólam). 32x25 cm. Ltsz.: E. 92.5.1.

Erkel Ferenc: István Király. I. felvonás fináléja. (Gyula particellavázlata) 35,2x25 cm. Ltsz.: E. 92.6.1.

TÁRGYAK

Erkel Ferenc (1810–1893) személyes tárgyai

Sétabot

XIX. sz.

Fa nyél, ezüst fogantyúval. A fogantyún hullámvonalas díszítés. Közepébe egyik oldalon rózsákat, a másikba „E. F.” monogramot véstek.

1972-ben vásárolta meg a múzeum.

H.: 77 cm

Ltsz.: E. 76.71.1.

Kézelőgombok

XIX. sz.

Erkel Ferenc viselte. Csont. Kerek, fekete alapon virágdíszítéssel.

Átm.: 1,5 cm

Ltsz.: E. 75.179.1.

(Lásd színes táblák: 3)

Tajtékpipa

XIX. sz.

Erkel Ferenc pipája. Szár nélküli, kiégett sárgás-barna pipafej.

8x3 cm

Ltsz.: E. 75.178.1.

Dohánytartó

XIX. sz.

Színezett cserépből készült és fedelével együtt egy dohányzacskót utánoz, két oldalán virágdíszítéssel.

A Papp Viktor zenetörténész hagyatékából származó tárgyat 1960-ban vásárolta meg a múzeum.

Alja: 7x11 cm, teteje: 6x11 cm

Ltsz.: E. 75.180.1–2.

(Lásd színes táblák: 2)

Papírvágó kés és tartója

XIX. sz.

Ovális alakú rézlemez tartó, két henger alakú lábbal. A tálkából két kinyúló kar tartja a szintén teljesen rézből készített, a sakkbeli király figurára emlékeztető nyélben végződő kést.

A kés: 2,5x22 cm, a tartó: 3x6x21 cm.

Ltsz.: E. 75.21.1–2.

Tintatartó készlet

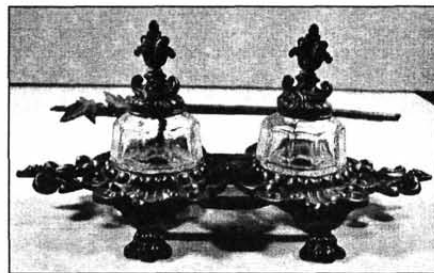
XIX. sz. vége

Fém és üveg. A levél alakú, négy lábon nyugvó szecessziós domborzati díszekkel ellátott fémöntvényen két, tízszögű üveg-edényke nyugszik, melyeket magasba szökő, levelet formázó vörösréz kupakok fednek le. A tollszárat fából faragták, végén levéldísszel.

Ludvigh József ajándéka 1960-ban.

A készlet alja: 7x13x21 cm, a tízszögű üvegedényke: M.: 5 cm, átm.: 2 cm, az üvegedény teteje fémöntvény: M.: 5cm, átm.: 3 cm, a tollszár: H.: 21 cm.

Ltsz.: E. 75.46.1–6.

Erkel Ferenc dísz tárgyai

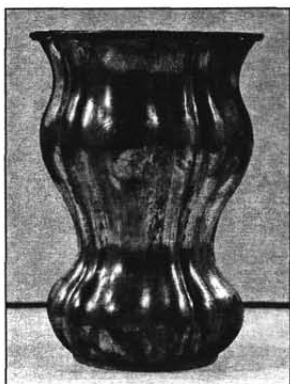
Ezüstkancsó

1855.

A hullámos díszítésű, kifele szélesedő vázácskát a rávésett felirat szerint Rhidley Kohne (1812–1892), a Nemzeti Színház első hegedűse és Huber Károly (1828–1885) hangversenymester, másodkar-mester ajándékozta Erkel Ferencnek.

13x6 cm

Ltsz.: E. 75.51.1.

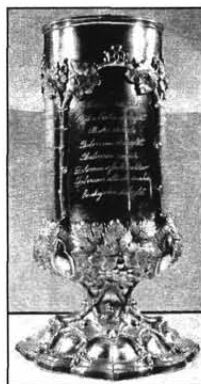
Ezüst serleg

1868.

Erkel Ferenc kapta a dalegyletektől. Szőlőfűrtös, oldaloszlopos. Egyenesen lefutó oldalát négy elkülönített részre tagolják a szőlőindák. A velük körbefuttatott mezők felirata: „Erkel Ferencnek - a magyar zene koszorús hőisének és a hazai dalegyletek főkarnagyának a Sept. 20-án 1868. tartott debreceni dalárünnepély emlékeül.”

A szőlőleveles osztású mezőkben a 22 dalegylet felsorolása: „a Békési dalegylet, Békés Csabai dal egylet, Budai dalárda, Debreceni zenede, Debreceni r. főisk. Ének-kara, Debreceni állandó színház, Érsekújvári dalegylet, Esztergomi dalárda, H. M. Vásárhelyi dalárda, Jászberényi dalárda, Kecskeméti dalárda, Kolozsvári dalkör, Kolozsvári rk. Lye dalárda, Losonczy dalárda, Pécsi dalárda, Pesti nemzeti dalkör, Pesti nemzeti zenede, Pesti zenekedvelők egylete, Pozsonyi dalárda, Szarvasi dalárda, Szathmári dalegylet, Zombolyi dalárda.” Talpán gyökerekre emlékeztető díszítés. Erkel Rezső ajándékozta a múzeumnak 1896-ban.

Talpátm.: 13 cm, fejjátm.: 9 cm, M: 28 cm
Ltsz.: H. 59.32.1.

Ezüst serleg

1888.

Erkel Ferenc kapta az Operaháztól. Folyamatosan keskenyedő oldalának felirata „Erkel Ferenc főzene-igazgatónak 50 éves karnagyi jubileuma ünnepén a m. k. operaház művészeti személyzete. Budapest, 1888. évi december hó 16-án.” Felső harmadán kiszélesedő, koszorúszerű díszítés fut körbe. Teteje és talpa háromlépcsősen tágul, hasonló díszítőelemek ékítik. Erkel Rezső ajándékozta a múzeumnak 1896-ban.

Talpátm.: 15 cm, fejjátm.: 13 cm M.: 41 cm, teteje átm.: 15 cm, M.: 10 cm

Ltsz.: H. 59.33.1-2.

Aranykoszorú

1888.

Erkel Ferenc kapta 50 éves karmesteri jubileumára a nemzet ajándékeként. Bartsch Gusztáv ötvös készítette 1888-ban. Briliánsokkal ékített arany babérkoszorú. 520 gramm súlyú a nemesfémtartalma. Jobboldalán 25, baloldalán 24 levél található és 5–5 makk helyezkedik el. Középen a két szálát összekötő lantot 50 db drágakővel díszítették. A szalagot formázó díszbe belevésték Erkel operáinak címét. Erkel Rezső ajándékozta a múzeumnak 1906-ban.

H.: 46 cm., átm.: 41 cm.

Ltsz.: Tgy. 2002.1.1.

(Lásd színes táblák: 1)

Aranykoszorú doboza

1888.

„Erkel Ferencnek emlékül” felirattal két babérág között. Csak tok. Korong alakú fakazetta bőrrel behúzza. Szétnyitható. Régi anyagként került beletárolásra 1959. december 7-én s tévesen átléltározták 76.691. számra, mintha Erkel Gyula ezüstkoszorúja doboza lenne.

29,5x27 cm

Ltsz.: H. 59.20.1.

Erkel Ferencné (1820–1899)

személyes tárgyai

Vállkendő

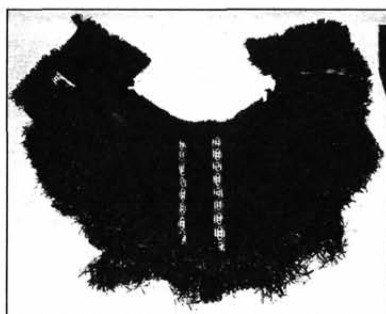
1850-es évek

Fekete selyem csipke, rojt dísszel. Erkel Ferencné viselte hangversenyeken.

Bécs

72x52 cm

Ltsz.: E. 75.16.1.

Főkötő

1850-es évek

Fekete hálózathoz csatolt fekete szalag gyöngyökkel. Nagyváradról származó, feltételezhetően az Erkel-családhoz kötődő ereklye.

45x18 cm

Ltsz.: N. 61.311.1.

Napernyő

1850-es évek

Fekete, csipkés szélű bécsi munka. Erkel Ferencné hordta hangversenyek alkalmával.

Nagyváradról származó, feltételezhetően az Erkel-családhoz kötődő ereklye.

H.: 55 cm, átm.: 73 cm

Ltsz.: N. 61.309.1.

(Lásd színes táblák: 4)

Székek

XIX. sz. közepe

Támlás, biedermeier székek diófa-borítással. Ülőkékük kárpitozott. Faragott támlájuk felül két széles félkör alakot képez, majd lefelé egyre szűkül.

2 db

M.: 91 cm, ülőke: 42x40 cm

Ltsz.n.

(Lásd színes táblák: 10)

Erkelékhez köthető lakberendezési tárgyak

Óra

XIX. sz. eleje

Feketére pácolt fából készült faragott, aranyozott részletekkel, gyöngyház rozettákkal díszítve. Két oszlop között lantot formázó tartórészen helyezkedik el az óraszerkezet. Fölötte az üveggel letakart ívet színes művirág díszíti.

1960-ban a gyulai városi tanács a BÁV siófoki áruházában vette meg. Adatai az Iparművészeti Múzeumban vannak. 1830 körül Winckler János tulajdona volt Pápán.

M.: 40 cm, Sz.: 35 cm, mélysége: 14 cm

Ltsz.: I. 61.20.1.

(Lásd színes táblák: 5)

Színes grafika

XIX. század közepe

A század közepének divatos ruháiban pompázó hölgyeket ábrázol.

35x26 cm

Ltsz.: E. 2007.25.1.

(Lásd színes táblák: 19)

Festmény

XIX. sz. közepe

Szamossy Elek: Erkel János (1812–1873) ügyvéd, a gyulai uradalom jogtanácsosa.

Olaj. Sötétbarna háttér, ovális kompozícióban.

78x62 cm

Ltsz.: K. 80. 1. 1.

(Lásd színes táblák: 6)

Festmény

XIX. sz. közepe

Szamossy Elek: Erkel Jánosné Unger Krisztina (1828–1863)

Olaj. Sötétbarna háttér, ovális kompozícióban.

78x62 cm

Ltsz.: K. 80. 2. 1.

(Lásd színes táblák: 7)

Asztalka

1860 körül

Ovális, biedermeier asztalka diófából, négy hullámosan ívelt lábbal.

Lapátm.: 61 cm, M.: 75 cm

Ltsz.n.

(Lásd színes táblák: 10)

Gyertyatartók

XIX. sz. közepe

Az ezüst gyertyatartók állítólag Erkel Ferenc zongoráját világították meg.

2 db

H.: 23 cm, talpátm.: 10 cm., fejátm.: 5 cm.

Ltsz.: E. 85.51.1–2.

A családtagokhoz kötődő tárgyak

Ezüstserleg

1877.

Harang alakú felső részének felirata virágfüzérben: „Erkel Sándornak névnapi emlékül a Nemzeti Színház női énekkarának több tagja, 1877. március 18.” Kiszélesedő, koszorút formáló középső részén folytatódik a virágdíszítés. Gombára emlékeztető talprészének a fejét is egy kisebb méretű virágkoszorú alkotja. Nyaka sima, elvékonyodó. Talplemeze szintén virágokkal ékített.

15,5x8x7 cm

Ltsz.: E. 76.69.1.

Díszdoboz

1890.

Az ezüstözött rézdoboz minden oldalát és tetejét erősen cizellált díszítés borítja. Különféle növényeket és állatokat (madarak, halak) ábrázoló jeleneteket véssett rá az alkotó. Lila bársonnyal bevont 19x26x9 cm fa alátétjén 2,4x16 cm-es rézlemezbe vésve: „Erkel Sándornak, a filharmóniai társulat elnök-karnagyának 100 hangverseny vezénylete emlékére barátai és tisztelői – Budapest 1890 január 15.”

14,5x21,5x15 cm

Ltsz.: E. 76.70.1.

(Lásd színes táblák: 8)

Erkel Sándor (1846–1900) és Erkel Lajos (1850–1906) plakettje

1896.

Bronz plakett. Beck Ödön Fülöp érme az ezredéves kiállítás alkalmából. A két görög atlétát formázó plakett körirata: „Kiállítási érem az érdem jutalmának Erkel Sándor és Lajosnak. Budapest. Beck Ö. Vészte.” Hátlapján: „Az 1896-os országos kiállítás.”

Remele József ajándéka, 1960.

Átm.: 6 cm

Ltsz.: E. 75.112.1

Ezüst koszorú

1903.

Mindkét oldalon 13–13 babérlevelet és 7–7 bimbót formáz. A két ágat masniként összefogó lemezbe karcolt felirat: „Erkel Gyula úrnak az Orsz. M. Kir. Zeneak. R. tanárának hálás szeretettel növendékei, 1903. május 3.”

38x28 cm

Ltsz.: E. 76.68.1.

Koszorúszalag

1909.

Nemzeti színű koszorúszalag. Erkel Gyula (1841–1909) sírjára készítette a Nemzeti Színház társulata.

200x30 cm

Ltsz.: E. 2007.6.1.

(Lásd színes táblák: 9)

Sírkereszt felirata

1912.

Ovális fém „Erkel János 1849–1912.” felirattal. Erkel János ügyvéd fia, árvízmentesítési társulati főmérnök sírfelirata.

20x23 cm

Ltsz.: E. 87.2.1.

HANGSZEREK

Harmónium

XIX. sz. eleje

Tölgyfából készült, lecsukható tetővel. Két pedáljával lehet működésbe hozni, bár kinézete közelebb áll a zongorához. A régi kiállítási katalógusban régi zongoraként szerepelt.

108x47x86 cm

Ltsz.: E. 76.2.1.

Harmónium

XIX. sz.

Lábpedálos, gyári munka, diófából készült. Eredetileg Erkel Ferencé volt. Mivel Zichy Gézánál, a híres félkarú zongoristánál (aki Liszt Ferenc tanítványa volt) Erkel sokat vendégeskedett, a vendéglátás fejében hálából megajándékozta őt ezzel a harmóniummal. A tetétleni kastélykápolnában volt elhelyezve, majd Zichy Géza Lipóthoz került Budapestre, a Király utcába. Lányuk, Zichy Mária Terézia (Deréki Istvánné) közvetítésével 1990-ben vásárolta meg a múzeum, de már 1970 óta megtekinthető a gyulai kiállításban. A második világháborút a Magyar Nemzeti Múzeumban vészelte át, ahova letétként került be.

110x67x115 cm

Ltsz. E. 90.1.1.

(Lásd színes táblák: 12)

Némazongora

XIX. sz.

Fából, esztergált lábakkal készítették. Egy kicsi, négy lábon álló, de valószínűleg levehető fadobozba szerelt manuál (klaviatúra, billentyűsor). Meglehetősen egyedi, speciális hangszer. Technikailag csupán a billentyűk lenyomása lehetséges, de hangot nem ad. Mérete miatt egy postakocsiban is elfért, így akár utazás közben is lehetett rajta gyakorolni. Egy művész esetében nem okoz gondot, hogy nem hallja zenét, a belső hallás és a billentyűk érzékelése elég a számára. Erkel Ferenc tulajdona volt.

121x32x72 cm

Ltsz.: E. 76.1.1

(Lásd színes táblák: 11)

Rövid hangversenyzongora

1870-es évek közepe

Az Operaházban Erkel Sándor is játszott rajta. A Steinway & Sons cég 143042. számot viselő darabja. Hamburgban gyártották. Billentyűit finoman megmunkált csontlapok borítják.

187x98x147 cm

Ltsz.: E. 99.6.1.

(Lásd színes táblák: 13)

JELMEZEK, JELMEZTERVEK

Bánk bán

1880.

Harci díszben.

20,5x13,5 cm

Ltsz.: E. 83.75.1.

(Lásd színes táblák: 14)

Melinda

XIX. sz.

26. lap

Otthoni ruha azzal a megjegyzéssel, hogy ha ezt házi ruhának túl díszesnek találnák, akkor lehet teljesen feketébe is öltöztetni.

26x18 cm

Ltsz.: E. 75.56.1.

(Lásd színes táblák: 18)

Bánk bán

XIX. sz.

Úti ruha, farkasprém. Megjegyzés: A színes, hosszú szabású öltöny a közép-korban igen divott Magyarhonban (keleties szokás szerint) dacára annak, hogy a nyugati fegyverzethez simulva nálunk az egyenes kard vétetett fel. Csak a 15. század vége felé elsajátítva a töröktől a kardszablya mindinkább görbül.

26x18 cm

Ltsz.: E. 75.57.1.

(Lásd színes táblák: 15)

Jelmez-másolat: Melinda

1985.

Piros bársony derék arany zsinór és gyöngy díszítéssel, bársony és csipke ujjakkal, arany applikációval, piros se-lyem mintázott bandallérral. Zöld brokát szoknya, arany mintázattal, fodros alsó-
szoknya. Fejdísz piros bársonypárta, arany zsinór és teklagyöngy díszítéssel, arannyal mintázott csipkefátyollal. Nyakában egy hosszabb és egy rövidebb gyöngysorral.

A Magyar Állami Operaház Műhelyháza készítette.

Főkötő

átm.: 18 cm, M.: 13 cm, fátjol h.: 120 cm

Ltsz.: E. 2007.33.1.

Mellény

h.: 75 cm

Ltsz.: E. 2007.33.2.

Szoknya

h.: 150 cm

Ltsz.: E. 2007.33.3.

Gyöngysor

h.: 85 cm ill. 40 cm

Ltsz.: E. 2007.33.4.

(Lásd színes táblák: 16)

Jelmez-másolat: Bánk bán

1985.

Tunikája hosszú, barna bársonyból, fekete bársony applikációval, ezüst zsinórdíszítéssel, brokát ujjakkal. Hosszú mentéje zöld bársonyból, fekete mintával (műfestett) kívül-belül ezüst zsinórdísz és gombok, műszörme szegéssel, nagy gallérral. Ezüst öv, kardtartó és összefogó pánt fonott ezüstzsinórból. Lábtrikó. Korabeli kalap tollal, korabeli csizma. A Magyar Állami Operaház Műhelyháza készítette.

Ltsz.: E.

Kalap

átm: 35 cm, M.: 18 cm

Ltsz.: E. 2007.34.1.

Palást

h.: 125 cm, ujjá h.: 60 cm

Ltsz.: E. 2007.34.2.

Kardtartó öv

sz.: 7,5 cm

Ltsz.: E. 2007.34.3.

(Lásd színes táblák: 17)

SZÖVEGKÖNYVEK

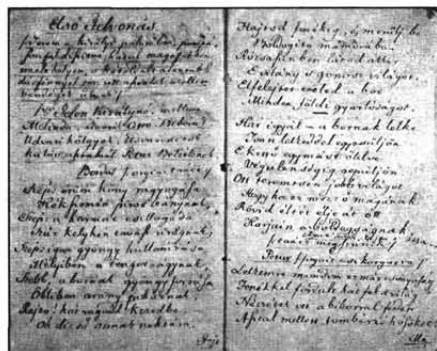
Egressy Béni: Bánk bán.

XIX. sz. közepe

A librettó I. felvonása első változatának eredeti kézirata. A (borítón belüli) oldalon Doppler Ferenc (1821–1883) *Vanda* című operájának szövegkönyv-részlete olvasható.

40 oldal, 19,5x12,5 cm

Ltsz.: E. 75.48.1.

Bánk bán

Eredeti opera 3 felvonásban. Átírta Egressy Béni, zenéjét szerző Erkel Ferencz

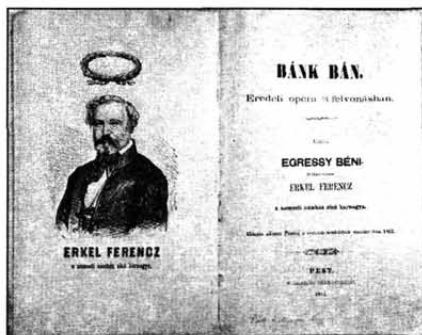
1861.

Erkel Ferenc koszorúzott nyomatával,
„Erkel Mária tulajdona” felirattal.

Pest. Nyomatott Herz Jánosnál

32 oldal, 22,5x14,5 cm

Ltsz.: E.: 75.60.1.

Dózsa György IV.-V. felvonása
szövegkönyve

XIX. sz.

Kézirat.

60 oldal, 19x12 cm

Ltsz.: E. 75.65.1.

Vörösmarty Mihály: Keserű bortal

1861.

Rózsavölgyi és Társa Pesten.

R és T 686. számon

33x25 cm

Ltsz. E. 83.350.1.

Dózsa György. Eredeti opera öt felvonásban

1867.

Jókai után írta Szigligeti, zenéjét Erkel Ferencz.

Pest, nyomtatott Emerich Gusztáv magyar akadémiai nyomdásznál.

48 oldal, 20x13 cm

Ltsz. E.: 75.66.1.

A szentkorona

1867.

Ünnepi előjáték egy felv., zenével és karénekekkel.

Írta: Szigligeti Ede. Zenéjét Erkel Ferencz és Böhm Gusztáv.

Pest, nyomtatott Emich Gusztáv magyar akadémiai nyomdásznál.

16 oldal, 22x15 cm,

Ltsz.: E. 83.250.1.

Brankovics György eredeti dalmű 4 felvonásban

1874.

A Nemzeti Színház Könyvtára LXIII.

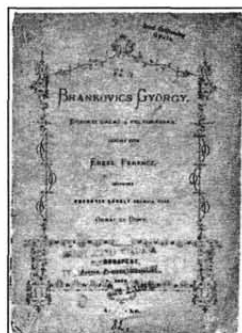
Zenéjét írta: Erkel Ferencz, szövegét: Obernyik Károly drámája után Ormai és Odry.

Rápecsételve: Bródy József kiadása.

Bp., Kiadja Pfeifer Ferdinánd.

30 oldal, 17,8x12,5 cm

Ltsz.: E. 83.273.1.

A falu rossza. Eredeti népszínmű dalokkal, tánccal 3 felvonásban

1874.

A Budapesti Nemzeti Színház Kiskönyvtára 72. füzet. Bp.,

Írta: Tóth Ede.

Kiadja Pfeifer Ferdinánd.

Néhány oldalas részlet. 18x12 cm

Ltsz.: 76.58.1.

Tempefői. Operett három felvonásban

1882.

Írta: Rákosi Jenő, zenéjét: Erkel Elek.

Táborszky és Parsch.

Bp., Rudnyánszky A. könyvnyomda.

74 oldal, 19x13 cm

Ltsz.: E. 76.45.1.

István Király.

1885.

Kézírástól szövegkönyv.

Dobsa után operaszövegnek szabadon

scenirozta Molnár.

120 oldal, 13x8 cm

Ltsz.: E. 75.68.1.

Bánk bán. Eredeti opera három felvonásban. Írta: Egressy Benjámín. Zenéjét szerző: Erkel Ferenc

Bp., 1890-es évek

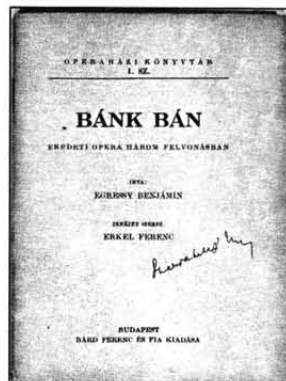
Operaházi Könyvtár 1. sz.

Borítólapján Szerdahelyi István aláírásával.

Bárd Ferenc és fiai kiadása, Pesti könyvnyomda Rt.

48 oldal, 16,6x12,2 cm

Ltsz.: E. 83.77.1.

Névtelen hősök. Népies dalmű négy felvonásban.

1916.

Tóth Ede szövegére írta Erkel Ferenc. A szcénikai felújítást a mű szövegi részében Kern Aurél és Martos Ferenc, a zenei részében Rékai Nándor végezte.

Budapest, Rózsavölgyi és Társa cs és kir. udvari zeneműkereskedés kiadása

52 oldal, 20x13,5 cm

Ltsz.: E. 75.73.1.

KÖNYVEK, ALBUMOK

Tizenkét alföldi eredeti magyar népdal

Gyula, 1863. április eleje

Írta és Erkel Ferencnek 1863-ban leírta Gyulán Szakál Lajos, az öreg cimbalmos.

Füzet, kézzel írt népdalszövegekkel.

18 oldal, 22x15 cm

Ltsz.: E. 75.97.1.

Szent Erzsébet legendája

Pest, 1865.

Oratórium. Szerző: Liszt Ferenc.

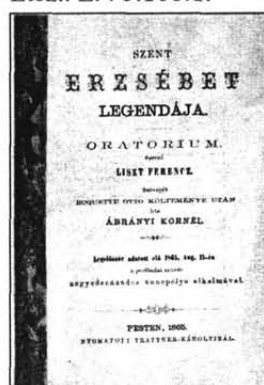
Szövegét Roquette Otto költeménye után írta: Ábrányi Kornél.

Legelőször adatott elő 1865. aug. 15-én a pestbudai zenede negyedszázados ünnepére alkalmával.

Trattner Károly nyomtatta.

24 oldal, 18x12 cm

Ltsz.: E. 75.108.1.

Album a pécsi dalárdákról

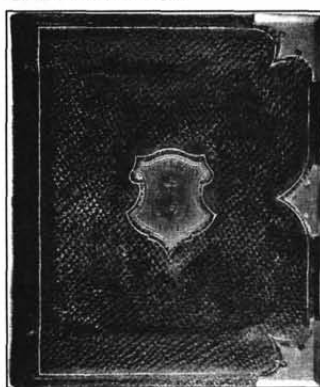
XIX. sz.

Díszkötés fémsarkokkal, kapoccsal. Közepén lévő címerpajzsban „Találkozunk

1874.” Felirattal. A kör 23 választmányi tagjának a fényképét tartalmazza.

24x20 cm

Ltsz.: E. 75.94.1

Vörösmarty Mihály: Czillei és a Hunyadiak.

XIX. sz.

Könyvrészlet. 4 oldal, 27,5x17,5 cm

Ltsz.: E. 2007.5.1.

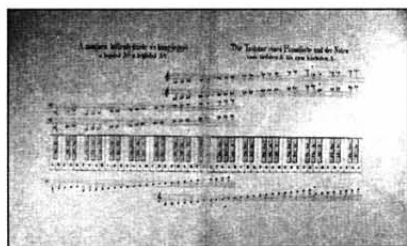
Zongoraiskola első lapja

XIX. sz.

Oktatófüzet: a zongora billentyűzete és hangjegyei.

32x53 cm

Ltsz.: E. 76.41.1.

NYOMTATÁSBAN MEGJELENT ERKEL-KOTTÁK

Hattyúdal Hunyadi László című operából zongorára szerzé és Brassai Samu barátjának ajánlá Erkel Ferencz

Pest, 1843.

Wagner József.

L. jelzéssel

10 oldal, 24,5x17 cm

Ltsz.: E. 2007.3.1.

Hunyadi László zongorára részletes kivonatban és méltóságos gróf Fáy István a' máltai kereszt rend lovagjának mély tisztelettel ajánlja Erkel Ferencz

1847.

Jobb felső sarkában lévő Kaan Emma név áthúzva, s jobb alsó sarkába Mlé

Karolina aláírás olvasható. A darab egy keményborítójú, 10 kottás művet tartalmazó könyvbe van bekötve, annak nyitó számaként. A kézírásos tartalomjegyzék szerint a könyv valójában Müller Karolina tulajdonát képezte. A Hunyadi mellett az 1850-es években megjelentetett darabokat tartalmaz. Nyomtatott formában a *Carneval de Venise*, a *Rapsodie hongrois*, A szűz imája, a *Die Lauterbacherin*, kézíratos formában pedig az *Aradi emlék*, a *La Norma*, a *Zrínyi* zenészeti vázlat, a *La Pluice des Terles* és az *Erimerung* an Steinbach található meg benne.

Az albumot 1990. június 22-én Pécsen egy „dalostárs” adta át Cserey Judit tanárnőnek. 2007 tavaszán az ő hagyatékából a testvére, Magyar Miklósné ajándékként került múzeumunk birtokába.

Pest, Treichlinger J.

J. T. 112. számon

64 oldal, 30x22,5 cm

Ltsz.: E. 2007.1.1.

Hunyadi László nyitány. Erkel operáját zongorára, 4 kézre átdolgozta Zapf Antal. *Ouverture de l'opera Hunyadi László composée par Francois Erkel arrange*

pour le Piano-Forte a' quarte mains
Antoine Zapf

1847.

Pest, Treichlinger J.

J. T. 135. számon

Nyomtatta: Walzel A. F.

26 oldal, 32x25,5 cm

Ltsz.: E. 83.283.1.

Magyar ária de la Grange asszonynak.

Írta: Erkel Ferenc. Zongorára, két kézre.

1850.

A címlapon a Barabás Miklós által készített metszettel Anna de La Grange (1825–1905) asszonyról

Treichlinger J.

J. T. 184. sz. számon

12 oldal 32,5x25 cm

Ltsz.: E. 83.351.1/2.

Hunyadi László zongorára írta: Erkel

F. Induló

1850.

Pest, Treichlinger J.

J. T. 155. számon

Nyomtatta: Walzel A. F.

4 oldal, 32x25,5 cm

Ltsz.: E. 83.407.1.

Hymnus Kölcsey Ferentől. Koszorú-

zott melódia szerzője Erkel Ferencz

1858 körül

Rózsavölgyi és Társa Pesten.

R és C N 269. számon

4 oldal, 32x25 cm

Ltsz.: E. 2007.2.1.

Bánk bán. Eredeti nagy dalmű 3 felvonásban, szerző 's zongorára két kézre alkalmazta Erkel Ferencz

1861.

Czáni Ágost Erkel-portréjával. Belső borítóján nagy méltóságú Nagy-károlyi gróf Károlyi György úrnak mély tisztelettel ajánlja a szerző.

A kemény borítóval ellátott kottát Pécskán, 1873. augusztus 17-én datálta egykori tulajdonosa.

Rózsavölgyi és Társa Pesten.

R és C. 677. számon

96 oldal, 30,5x25 cm

Ltsz.: E. 90.2.1.

Nagy Méltóságú Nagy-Károlyi Gróf Károlyi György úr Ő Excellenciájának. Bánk Bán Egész kivonat két kézre: Keszérű bordal

Nagy dalmű, szerző: Erkel Ferencz.

1861.

Címlapján egy hárfázó angyallal.

Rózsavölgyi és Társa Pesten.

R és C. 677. számon

4 oldal, 30,5x25 cm

Ltsz.: E. 83.350.1.

Bánk Bán

1861.

Négy kézre alkalmazta: Doppler Károly.

Rózsavölgyi és Társa Pesten.

R és T 687. számon

24 oldal, címlapja hiányzik. 34x25,5 cm

Ltsz.: E. 83.276.1.

Dalárinduló. Ábrányi Emil szövege után Erkel Ferencztől

1872.

Pesti Könyvnyomda.

150. sz.

22 oldal, 25x18 cm

Ltsz.: E. 75.95.

Hymnus Kőlcsey Ferencztől. Koszorú-

zött melódia, szerzője Erkel Ferencz.

XIX. sz.

2 oldal kotta s 2 oldal a kiadott, egyházzenei művek felsorolásával a 29. tételig.

66. számon

26x17 cm

Ltsz.: E. 83.326.1.

Takarodó „Névtelen hősök” eredeti dalműből zongorára két kézre szerzé Erkel Ferencz

1882.

Címlapján táborozó katonákat ábrázoló metszet.

Bp., Harmónia, Magyar zeneművészek részvénytársulata.

H. 7. szám

Nyomtatta: Jos. Eberle & Co. Wien.

8 oldal, 35x27 cm

Ltsz.: E. 83.393.1.

„Takarodó” Névtelen hősök dalműből. Erkel Ferencz.

1890-es évek

2 oldal, 25x18 cm

Ltsz.: E. 83.112.1.3.

Erkel Ferenc: Elvennélek én, csak adnának... , szövegét írta Petőfi Sándor,

zenéjét férfikarra a budapesti országos jubiláris dalárünnepegy alkalmára szerzé:

Erkel Ferenc

1892.

Bp. Pesti Könyvnyomda RT. Kézirat gyanánt.

3. szám

8 oldal, 34x26,5 cm

Ltsz.: E. 76.64.1.

Egyveleg „Bánk bán” operából szerző Erkel Ferencz. Cimbalomra átírt: Kun László.

1890-es évek

Rózsavölgyi és Társa cs. kir. udvari zeneműkereskedése, Budapest.

R. és C^o 2187. számon

Nyomtatta: Jos. Eberle & Co. Wien.

5 lap, 34x27,5 cm

Ltsz.: E. 75.54.1.

Erkel Ferencz: Hunyady László eredeti nagy opera négy felvonásban.

1896.

Szerző Erkel Ferenc, szövegét írta Egressy Béni. Sajtó alá rendezte és németre fordította Kern Aurél. Teljes zongorakivonat. Vörös kötésben a címlapon a hollós Hunyadi-címerrel.

Rózsavölgyi és Társa Budapest.

R. és C 2433. számon

Kunossy Vilmos és fia első magyar királyi állami hangjegymetsző-intézet és zeneműnyomdája, Budapest.

314 oldal, 32x26 cm

Ltsz.: E. 76.72.1.

(Lásd színes táblák: 20)

Bánk bán opera három felvonásban.

Szövegét írta: Egressy Béni, zenéjét írta: Erkel Ferencz

Keményborítóval. Címlapján Erkelről készített nyomattal: Erkel Ferenc 1810–1893 körirattal

1896. után

Rózsavölgyi és Társa Budapest.

R. és C^o 2792. számon

Kunossy Vilmos és fia zeneműnyomdája, Budapest.

334 oldal, 34x27,5 cm

Ltsz.: 83.314.1.

(Lásd színes táblák: 21)

Erkel Ferenc munkái Budapest, Rózsavölgyi és Társánál. Hunyadi nyitánya két kézre

Címlapján a Czáni-féle nyomat, jobb sarkában: „Müller Júlia” felirattal

1900-as évek eleje

Rózsavölgyi és Társa Bp.

1932. 3/14. jelzettel a címlapon, a továbbiakban: 1932.

14 oldal, 32x25 cm
Ltsz.: E. 2007.7.1.

**Erkel Ferenc: Hunyadi László nyitány.
Zongorára, négy kézre.**

1904 után
Rózsavölgyi és Társa, cs. és kir. udvari
zeneműkereskedése Bp. és Lipcse. Lon-
don Breitkopf és Härtelnél.
Rápecsételve: Bárd Ferenc és Testvére
Zeneműkereskedésében, Budapest Kos-
suth Lajos-utca 4. sz.

1936 jelzettel
Ebele József és Társa nyomdája.
28 oldal, 32x25,5 cm
Ltsz.: E. 83.406.1.

**Hunyadi László opera. Szerző: Erkel
Ferenc. Zongorakivonat 2 kézre**

1911 után
Hollós Hunyadi-címerrel a címlapján.
Rózsavölgyi és Társa zeneműkereskedése
Budapest és Lipcse.
1932, de a nyitány 1932.1936.a. jelzettel
Röder C. G. GmbH., Leipzig, Budapest.
68 oldal, 30x23 cm
Ltsz.: E. 83.408.1.

**Hunyadi László nyitány. Zongorára
két kézre szerző: Erkel Ferenc.**

1917.
Keményborítóval, melyen két hollós
Hunyadi-címer között pajzs, sisak, kard
és páncélkesztyű hever.
Rózsavölgyi és Társa zeneműkereskedése
Budapest és Lipcse.
1932.1936.a jelzettel
Röder C. G. Leipzig, Budapest.
16 oldal, 26x32 cm
Ltsz.: E. 83.294.1.

Erkel: Bánk bán

1952.

Editio Musica (Zeneműkiadó Vállalat)
Budapest.

Z. 1000.

212 oldal + függelék, 34x25 cm

Ltsz.: E. 83.373.1.

Erkel Ferenc: Palotás a „Hunyadi László” c. operából zongorára

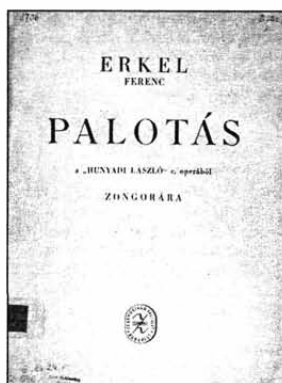
1955.

Zeneműkiadó Vállalat Budapest.

Z 1940.

4 oldal, 29,5x21 cm

Ltsz.: E. 83.24.1.

Népszerű operarészletek könnyű átiratban, zongorára. Erkel: Bánk bán

András Béla átirata

1958.

Editio Musica (Zeneműkiadó Vállalat)
Budapest.

Z 2569.

28 oldal, 29x20,5 cm

Ltsz.: E.83.78.1.

Erkel Ferenc kilenc kórusműve. Közreadja: Forrai Miklós

1960.

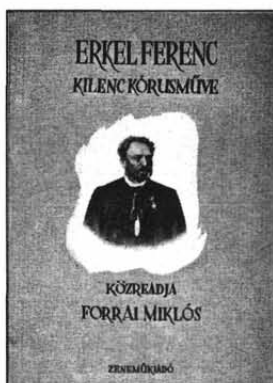
Címlapján Erkel Ferenc arcképével.

Zeneműkiadó Vállalat Budapest.

Z 3343.

68 oldal 24 cm

Ltsz.: E. 75.155.1.

NYOMTATOTT KOTTÁK MÁS SZERZŐKTŐL

Szózat und Ungarischer Hymnus
Gedichte von Vörösmarty und Kölcsey
componirt von Egressy Béni und Franz
Erkel für clavier gesetzt von Franz Liszt.
Arrangement zu vier Händen von H.
Gobbi Pr.

1870-es évtized közepe
Liszt Ferenc átírta a Hymnusra és a
Szózatra.
Rózsavölgyi és Társa Bp–Leipzig
R és C N° 1838. számon
16 lap, 32x26 cm
Ltsz.: E. 75.107.1.

Blaháné és Tamássy legkedveltebb dalai.
Énekhangra zongora kísérettel
alkalmazta: Erkel Gyula

1875 körül
Bp., Tábornszky és Parsch nemzeti
zeneműkereskedése.
T. és P. 549. számon
9 oldal, restaurált. 31,5x21,5 cm
Ltsz.: E. 76.65.1.

**Eredeti dalok. Szerzette: Szabó Imre. Zon-
gora kísérettel ellátta: Erkel Gyula**
1876 körül

Bp., Tábornszky és Parsch nemzeti
zeneműkereskedése.
T. és P. 630. számon
7 oldal, restaurált. 33,5x27 cm
Ltsz.: E. 76.59.1.

A vereshajú. Lukácsy Sándor népszínművének összes kedvelt dalai. Énekhangra zongorakísérettel alkalmazta: Erkel Elek

1877 körül

Bp., Tábornszky és Parsch nemzeti zeneműkereskedése.

T. és P. 710. számon

Röder C. G. könyomdájá, Lipcse.

14 oldal, 31x25 cm

Ltsz.: E. 83.309.1.

(Lásd színes táblák: 22)

A csirkefogó. Lukácsy legújabb népszínművének kedvelt dalai. Énekhangra zongorakísérettel alkalmazta Erkel Elek

1878 körül

Bp. Tábornszky és Parsch nemzeti zeneműkereskedése.

T. és P. 720. számon

Röder C. G. könyomdájá, Lipcse.

12 oldal, de az utolsó hiányzik, 31x25,5 cm

Ltsz.: E. 83.100.1.

Csepreghy Ferenc: A piros bugyelláris népszínmű összes kedvelt dalai. Énekhangra zongora kísérettel alkalmazta: Erkel Elek

1878 körül

Bp., Tábornszky és Parsch nemzeti zeneműkereskedése.

T. és P. 759. számon

Röder C. G. könyomdájá, Lipcse.

20 oldal, 31x25 cm

Ltsz.: E.76.76.1.

A legény bolondja. Kóródi Péter eredeti népszínművének összes kedvelt dalai. Énekhangra zongora kísérettel alkalmazta: Erkel Elek

1880 körül

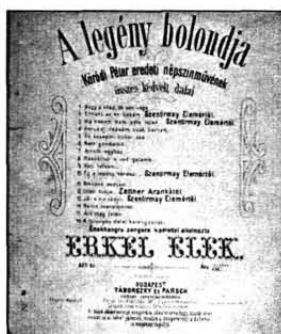
Bp., Tábornszky és Parsch nemzeti zeneműkereskedése.

T. és P. 825. számon

Röder C. G. könyomdájá, Lipcse.

20 oldal, 30x25,5 cm

Ltsz.: E. 83.99.1.

A szépasszony kocsisa. Csepreghy Ferencz eredeti népszínművének válogatott dalai. Énekhangra zongorakísérettel alkalmazta: Erkel Elek

1881 körül

Bp., Tábornszky és Parsch nemzeti zeneműkereskedése.

T. és P. 861. számon

Az utolsó dal hiányzik, helyette a T. és P. 882. jelzetű kottából származó 7. számú dal van hozzátéve: „Azt mondta mindég az anyám.”

Röder, C. G. könyvmdája, Lipcse.

10 oldal, 31x25 cm

Ltsz.: E. 76.49.1.

A vörös sapka. Vidor Pál eredeti népszínművének közkedveltségű dalai. Énekhangra zongorakísérettel alkalmazta: Erkel Elek

1882 körül

„Huszár Ilus” kézírással

Bp., Tábornszky és Parsch nemzeti zeneműkereskedése.

T. és P. 887. számon

Röder C. G. könyvmdája, Lipcse.

14 oldal, 32x25 cm

Ltsz.: E. 83.324.1.

„Tempefői” Eredeti víg dalmű három felvonásban. Szövegét írta: Rákosi Jenő, zenéjét szerző: Erkel Elek

1884.

Harmónia Zenemelléklete.

H. 75. számon

Stic & Druck v. Jos Eberle & Co., Wien.

4 oldal, 34,5x26,5 cm

Ltsz.: E. 76.52.1.

Az Apolló zeneműfolyóirat kiadványai
6. Erkel Sándor: Dínomdánom.

1894.

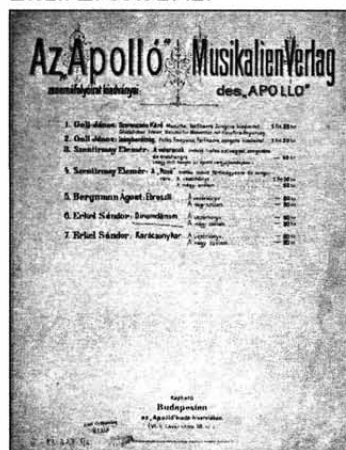
Apollo kiadása

6. számon

Pesti könyvnyomda Rt., Goll J.

6 oldal, 31x23,5 cm

Ltsz.: E. 83.327.2.

Békés megyei csárdás Tallián Béláné szül: Barics Mária Ö Méltóságának ajánlva. Szövegét írta: Heczler Gyula. Zenéjét szerzette: Nagy Zoltán.

Kézzel írt kotta. Először az 1895. január 19-i Erkel bálon játszották.

8 oldal, 33x17 cm

Ltsz.: E. 83.249.1.

MEGHÍVÓK

Hangverseny az országházban, Budán
István főheg díszebédje alkalmából
Erkel Ferenc karnagy vezényletével
1847. kisasszony hava 31.

Nemesmásolat. A hat előadandó műből három Erkel-szerzemény szerepelt a műsoron: a Hunyadi nyitánya, Hattyúdál a Hunyadiából, illetve a Bátor Mária Magyar indulója.

18,5x11,5 cm

Ltsz.: E. 75.19.1

A gyulai Magánydalkör koncertje a
Korona vendéglőben

1867. december 30.

Erkel László (1844–1896) gyulai búcsúkoncertje volt. A műsor a Jelige és Erkel Sándor Borozója előadásával kezdődött.

Dobay János nyomdája, Gyula.

23x15 cm

Ltsz.: E. 76.35.1.

Hangversenybérlet I. szám

Erkel Sándor filharmóniai hangversenye
a Vigadóban.

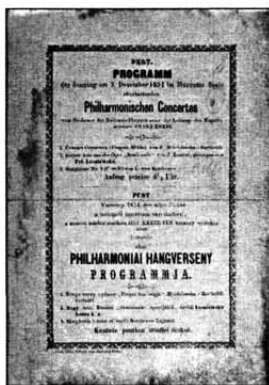
1892. október 26.

Erkel Gyula és Sauer Emil (1862–1942)
közreműködésével.

Kertész József Bp., 4490.

15x21,5 cm

Ltsz.: E. 76.30.1.

Filharmóniai Társaság hangversenye

1856. november 30.

Pest, Druck von Johann Herz nyom-
dája.

29x20 cm

Ltsz.: E. 75.74.1.

PLAKÁTOK

Hunyadi László opera bemutatója

1844. január 27.

Az 1896-os díszkiadásból származó
utánnymomat

Rózsavölgyi és Társa

31x23,5 cm

Ltsz.: E. 83.315.2.

Filharmóniai Társaság első, a Nemzeti Múzeumban tartott hangversenye

1854. december 3.

Pest, Druck von Johann Herz nyomdája.

26x19 cm

Ltsz.: E. 75.76.1.

A pesti országos vakok intézete javára
a Nemzeti Színház zenészeti, szavalati
és ének-académiát rendez Erkel Ferenc
karnagy vezényletével

1859. április 17.

Pest, Landerer és Heckenast nyomdája.

24x16 cm

Ltsz.: E. 75.81.1.

Filharmoniai Társaság hangversenye a megnyíló Vigadóban

1865. március 25.
Pest, Druck von Gebrüder nyomda Z.
N. St. G.
24x14 cm
Ltsz.: E. 75.78.1.

Az Operaház Bánk bán bemutatója

1901. november 26.
31,5x47 cm
Ltsz.: E. 83.213.1.

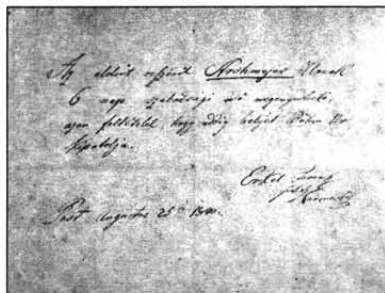
Hunyadi László

1901.
A gyulai Erkel Ferenc Színkör megnyitó előadásaként június 20-án a mutatta be.
Dobaz nyomda, Gyula
23,5x16 cm
Ltsz.: E. 75.117.

ERKEL FERENC HIVATALOS IRATAI

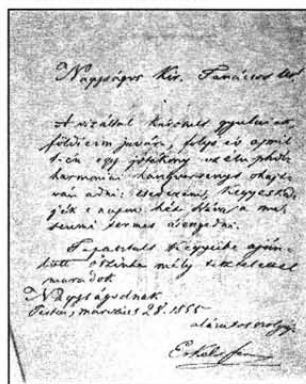
Erkel Ferenc hat nap szabadságot ad Strohmayer Úrnak.

1840. augusztus 25., Pest
20x25 cm
Ltsz.: E. 75.34.1.

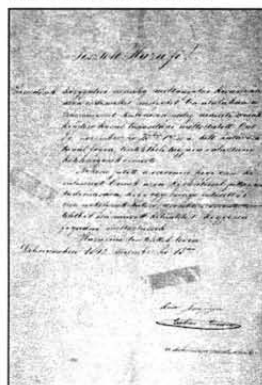
Kérvény

1855. március 28., Pest
Erkel Ferenc kérvénye a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójához, Kubinyi Ágostonhoz, hogy a gyulai árvízkárosultak megsegítésére hangversenyt adhasson a múzeum dísztermében.
2 oldal, 22x17 cm, másolat.
Ltsz.: E. 83.244.1.

A debreceni zenede Erkel Ferenchez

1862. december 18.
Értesítés tiszteletbeli taggá választásáról.
34x21 cm
Ltsz.: E. 75.100.1.

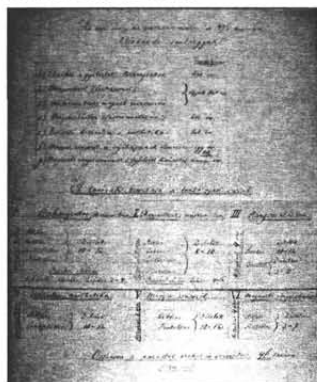
Tanterv

1875.

Erkel Ferenc: a Zeneakadémia első,
1875–76. évi tanterve.

42x34 cm

Ltsz.: E. 75.85.1.

hónapban esedékes: 41 Ft 66 krajcár
felvételéről.

33x21 cm

Ltsz.: E. 83.248.1.

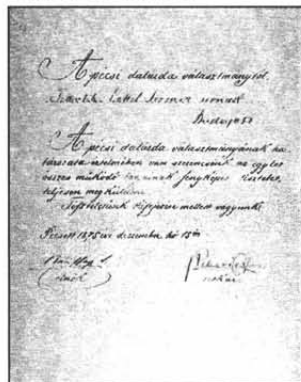
A pécsi dalkör levele Erkel Ferenchez

1875. december 15.

Értesítés taggá választásáról.

29x23 cm

Ltsz.: E. 75.98.1.

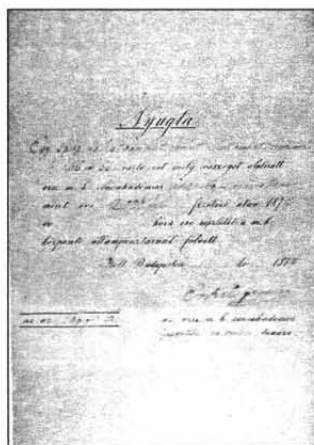
Nyugta

1877.

Erkel Ferenc aláírásával. Zeneakadémiai,
éves 2000 Ft tanári fizetéséből az adott
hónapban esedékes: 166 Ft 66 krajcár
felvételéről.

33x21 cm

Ltsz.: E. 75.87.

Nyugta

1877., Budapest

Erkel Ferenc aláírásával, zeneakadémiai,
éves 500 Ft igazgatói pótlékából az adott

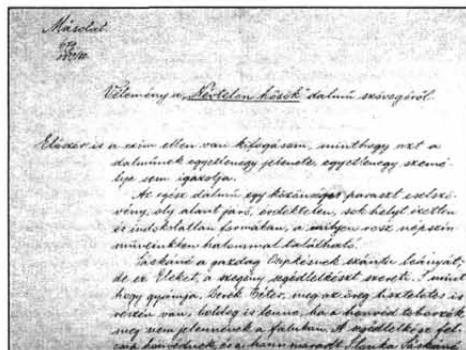
Kritika a Névtelen hőskről

1880. január 28., Budapest

Paulay Ede (1863–1894) szerint „Az egész dalmű egy közönséges paraszt cselszövény, olyan alatt járó, érdektelen, sok helyet ízetlen és indokolatlan formában, a milyen rossz népszínműveinkben halommal található...”

4 oldal, 34x21 cm

Ltsz.: E. 83.245.1

Podmaniczky Frigyes (1824–1907) intendáns véleménye

1880. január 29., Budapest

„...aggódnom kelle, nehogy e primitív szöveg tönkretégye azon zenei hatást, mit – Önnek zenészerzői lángeszét ismerve – az új dalművétől is várni mindenki jogosítva van.” Ezért a szövegeknyvet átadta Paulay dramaturgnak, s kérte, hogy Erkel annak tanácsai nyomán dolgoztassa azt át még a bemutató előtt, s a javított példányt nyújtsa be újabb elbírálásra.

1 oldal, 29x22 cm

Ltsz.: E. 83.245.2

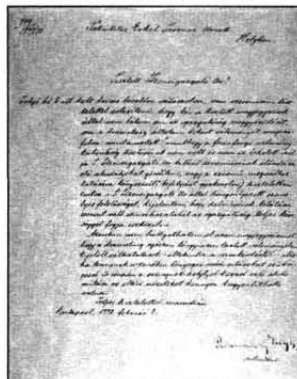
Podmaniczky Frigyes (1824–1907) intendáns levele Erkel Ferenchez

1880. február 8., Budapest

Engedélyezi a Névtelen Hősök előadását.

28x23 cm

Ltsz.: E. 75.69.1.

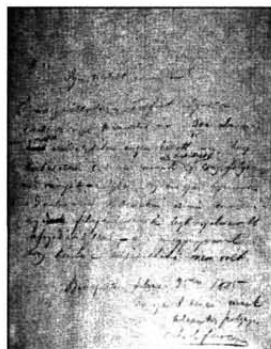

Erkel Ferenc levele egy ismeretlen tanárhoz

1885. február 25., Budapest

Trefort Ágoston (1817–1888) közoktatási miniszter felkérésére közli, hogy nem fogadták el a felajánlását egy, a dualizmus szellemében készített magyar himnusz megírására.

28,5x23 cm
Ltsz.: E. 2007.4.1.

Számadás

1888.

Alszeghy Kálmán (1852–1927) színész, operai rendező. 1888-ban a Hunyadit, 1901-ben a Saroltát újította fel. Összeállítás szerint a Nemzeti Színháznak a 8 Erkel-opera 420 előadásából 1884. január 26-ig 284.439 forint 83 krajcár bevétele származott az eladott bérleteken kívül.

29x45 cm

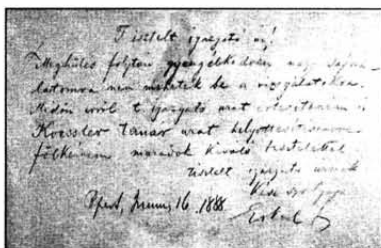
Ltsz.: E. 75.63.1.

Kérvény

1888. június 16., Budapest
Erkel Ferenc meghúlése miatt helyettesítését kéri.

14,5x23 cm

Ltsz.: E. 75.88.1.

Sakk album

1888.

Fából készült fedőlapú, közepén bársonnyal bélelt, szélein fémborítással díszített könyv. Középpont cirkalmas „E F” monogramot formázó díszítés. 4 lap volt benne, köztük: Ehrenstein Mór feladványa 1888. december 16-áról.

42x30 cm

Ltsz.: E. 75.64.1.

(Lásd színes táblák: 23)

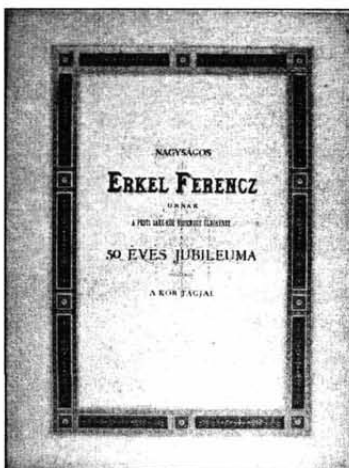
Emléklap

1888.

A pesti sakk kör „érdemdús elnökének” 50 éves jubileuma alkalmából állította ki.

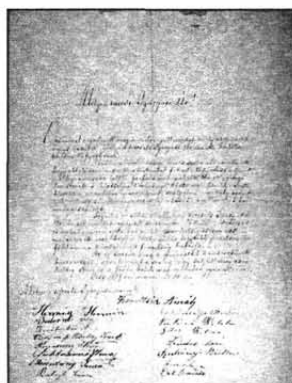
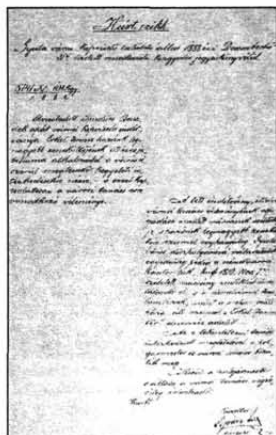
39,5x30 cm

Ltsz.: E. 75.64.1.1.

Schuszter Zsigmond sakkfeladványa
1888. decemberéből
Világos indul és négy lépésben mattot
ad.
42x30 cm
Ltsz.: E. 75.64.2.
(Lásd színes táblák: 25)

Kiírt cikk
1888. december 31.
Göndöcs Benedek (1824–1894) apátplébános javaslatára Gyula városa képviselőtestülete díszpolgárrá választja Erkel Ferencet.
33,5x21 cm
Ltsz.: E. 85.45.1.

Szerződés
1888 körül
A berlini opera szerződést ajánl Erkel Sándor részére.
26x21 cm
Ltsz.: E. 85.82.1.

A CSALÁDTAGOK HIVATALOS IRATAI

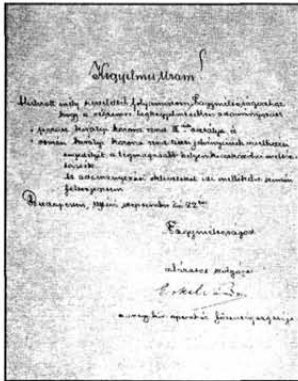
Erkel Sándornak a tanítványai
1877. március 18., Budapest
Értesítik, hogy névnapja alkalmából egy serleget adnak át neki.
2 lap, 35x26 cm
Ltsz.: E. 83.196.1/a.

Nyugta
1890 körül
Erkel Ferencné ígéri, hogy Lizi és Mari Kutiliknak év végén 27 Ft-ot fog fizetni. Erkel Sándor megjegyzése: „a' Conto 20 Ft új p. pénzt fizetet a Tata a nevezet szolgálóknak már másodízben, mert a Mama

sohasem adta meg a pénzüket, a mit a Tata mindég pontosan kifizetett.”

28x21,5 cm

Ltsz.: E. 83.20.11.

Felkérlek, hogy vállalja el 1892. január 29-én a „Nagyapó” vezényletét.

30x23 cm

Ltsz.: E. 76.61.1.

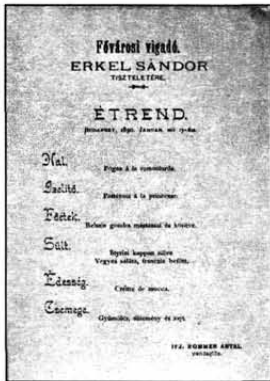
Étrend

1890. január 28.

Ifj. Kommer Antal vendéglős étrendje az Erkel Sándor tiszteletére rendezett vacsorán.

18x12 cm

Ltsz.: E. 76.29.1.

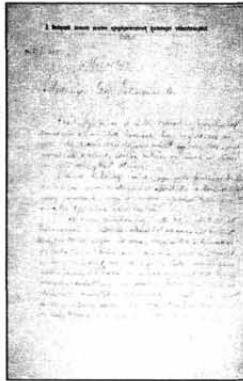
A Budapesti Nemzeti Színház Nyugdíjintézete kormányzó választmánya levele az intendánshoz

1892. szeptember 8., Budapest

Azt kérvényezik, hogy Erkel Sándort a betegsége alatt helyettesíthesse Erkel Gyula.

2 oldal, restaurált. 34x21 cm

Ltsz.: E. 83.190.1.

Erkel Gyulának a Budapesti Nemzeti Színház Nyugdíjintézete kormányzó választmánya

1891. december 22., Budapest

**Részvétávirat Erkel Ferencné részére
1893.**

Albach Géza kolozsvári polgármester
részvétét fejezi ki.

20x20 cm

Ltsz.: E. 75.172.1.

Folyamodvány

1898. szeptember 20.

Erkel Sándor a belügyminisztertől engedélyt kér a porosz királyi koronarend III. osztálya és a román királyi koronarend tisztí jelvénye viselésére.

2 oldal, 21x34 cm

Ltsz.: E. 83.20.7.

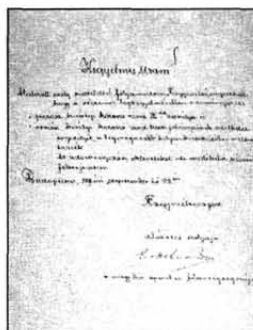
Levél Erkel Sándornak a Maros-vásárhelyi Dalkörtől

1894. január 28., Marosvásárhely

Értesítés a tiszteletbeli taggá választásáról.

34x21 cm

Ltsz.: E. 76.21.1

Oklevél

1897. szeptember 21.

II. Vilmos német császár kitüntető oklevele Erkel Sándornak.

33x21 cm

Ltsz.: E. 76.23.1.

Erkel Sándornak a Magyar Királyi Operaházról

1900. március 31., Budapest

40 éves színházi működése alkalmából főzeneigazgatói címet kap évi 10.000 korona fizetéssel. Ezután már csak kivételes alkalmakkor kell fellépnie.

2 oldal, 34x21 cm

Ltsz.: E. 83.104.1.

Az Operaház igazgatója levele Erkel Gyulához

1905. június 16., Budapest

Meghívja az Erkel Sándor felállítandó síremléke ügyében felálló bizottság június 18-i ülésére.

28x22,3 cm

Ltsz.: E. 83.264.1.7

ezüst koszorút 1878-ból, egy aranyozott bronz tálat és kancsót 1874-ből és a hangszerkészítők 1888. évi ajándékát.

34x20,5 cm

Ltsz.: E. 83.254.1.12.

LEVELEK, BORÍTÉKOK

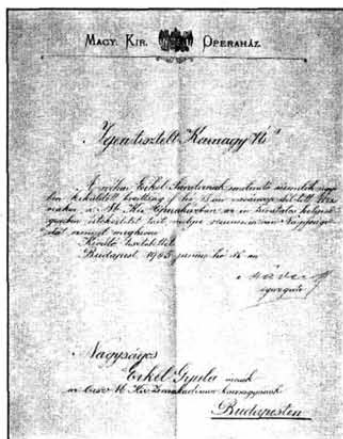
Levél Erkel Ágnesnek (1843–1934) 1867.

Brassai Sámuel (1797–1897) írta. A levélpapír jobb felső sarkában színes rajz, mely madárkát ábrázol cseresznyefürtök között.

14x21,5 cm

Ltsz.: E. 75.12.1.

(Lásd színes táblák: 26)

Hagyatéki irat

1904. október 26.

Erkel Ferenc hagyatékából a MNM átvesz Erkel Lajostól és Erkel Istvántól (1858–1933) egy ezüst karmesterpálcát 1844-ből és egy másikat 1865-ből, valamint egy

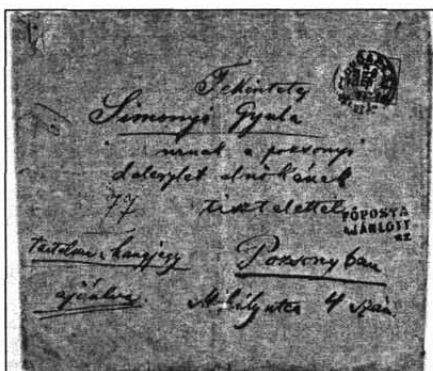
Boríték a pozsonyi dalegylet elnökének, Simonyi Gyulának címezve

1869/89., Budapest

Feladó: Erkel Ferenc.

14x16 cm

Ltsz.: E. 75.96.1.

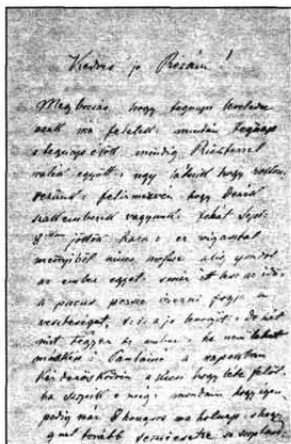
Levél Erkel Rózának (1850-1888) a férjétől

1870-es évek

Erkel Gyula tudósítja a Richterrel történő együttműködéséről.

6,5x14 cm

Ltsz.: E. 75.15.1.

Német nyelven megcímezett boríték Erkel Ferencnek

1889. március 9., Bécs

Feladó: Von der Kanzlei des oesterr. kaiserl. Ordens der eisernen Krone.

16x23 cm

Ltsz.: E. 83.246.1.3.

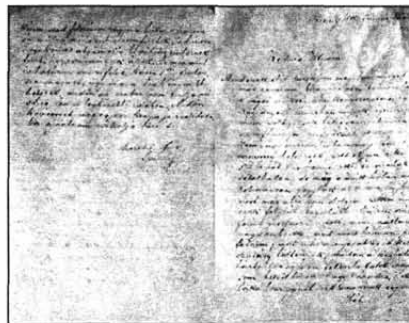
Erkel László levele édesapjának

1890. június 25., Pozsony

Az influenza folytán elmaradt tanítványai miatt 100 forint veszteség érte, amit nincs miből pótolnia. Arra hivatkozva kért pénzt, hogy a felesége vagyona biztos, s három év múlva vissza fogja tudni fizetni. A szeghalmi háztartás feloszlott: anyósa a lányával beköltözött Nagyváradra.

22,5x14,5 cm

Ltsz.: E. 75.168.1.

Erkel Ferenc utolsó ismert levele

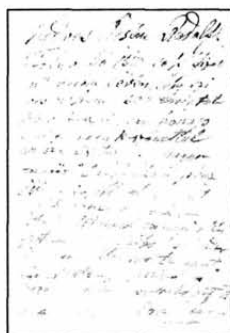
1893. február 11., Budapest

Öccsétől, Erkel Rezsőtől 500 Ft-ot kér kölcsön egy hónapra. Tudatja, hogy egészsége jól van.

18x11 cm

Ltsz.: E. 75.173.1.

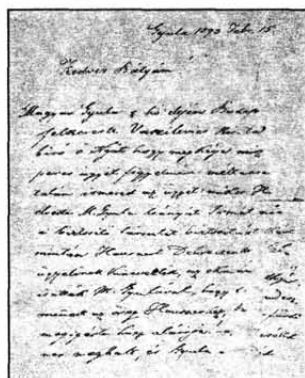
Erkel Rezső (1819–1907) levele Erkel Ferenchez

1893. február 15., Gyula

Kéri, hogy Vaszelevics bírónál járjon közbe rokonuk, Magyar Gyula érdekében.

14x9,5 cm

Ltsz.: E. 83.246.1.1.

Boríték Erkel Ágnesnek címezve

XIX. század vége

Feladó: Brassai Sámuel.

6x14,5 cm.

Ltsz.: E. 75.12.1.

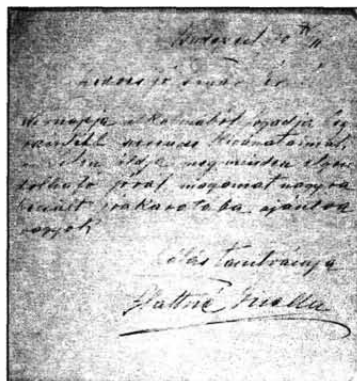
Levél Erkel Gyulának Flattné Györffy (Gaston) Gizellától

1900. április 11.

Névnapja alkalmából üdvözl.

13,5x13 cm

Ltsz.: E. 76.16.1.

Az Operaház igazgatója levelének Erkel Gyulához

1905. június 16., Budapest

Meghívja az Erkel Sándor felállítandó síremléke ügyében felálló bizottság 18-i ülésére.

12,8x15 cm

Ltsz.: E. 83.264.1.7.

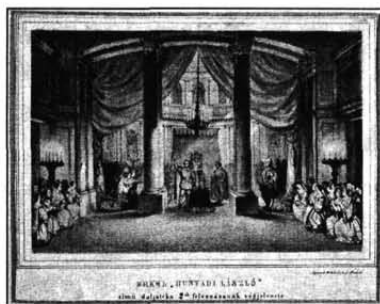

Boríték Erkel Gyulának címezve

1905. augusztus 10.

9x11,8 cm

Ltsz.: E. 83.265.1.5

NYOMATOK, METSZETEK

Gróf Wenckheim József Antal (1780–1852)

XIX. sz. közepe
Nyomat, Morelli G.
27x18,5 cm
Ltsz.: E. 75.6.1.

Anna de la Grange

1850.
Pesten, 1850. július 8-án a művésznő
franciául dedikálta Erkel Ferenc részére
a Barabás Miklós által róla készített nyo-
matot.
Nyomtata Walzel A. F., Pesten.
49x32 cm
Ltsz.: E. 83.351.1.

A Hunyadi László 2. felvonása fináléja

1850 körül
Pest, Walzel A. F. által nyomtatott met-
szet.
9x12 cm
Ltsz.: E. 83.142.1.

Doppler Ferenc

1853.
Czanzi Ákos metszete, Pest. Német nyel-
vű ajánlással Erkel Ferencnek.
Nyomtatta: Gedr B. J. Raun in Wien.
18x13 cm
Ltsz.: E. 75.38.

14x11,5 cm
Ltsz.: E. 83.370.1.

Erkel Ferenc keretezett képe

1861.

Czáni Ágost metszette. Erkel kézírásával:
„Kedves Öcsémnek, Rezsőnek emlékül.
Erkel Ferenc. Pest, Május 5-én 861.”

Engel és Mandelló nyomtatta Pesten.

54x40 cm

Ltsz.: E. 2007.10.1.

Liszt Ferenc (1811–1886)

XIX. sz.

Nyomat Barabás Miklós festményéről.

Franklin Társulat.

19,5x15,5 cm

Ltsz.: E. 83.313.1.

A pesti Háltér és a városi egyház

1860-as évek

Itt kezdte meg a működését a Zeneakadémia.

L. Rohbuock delt., J. Riegel sailpt.

Druck & Verlag v. G. G. Lange is
Darmstadt.

Erkel fiatalabb korában

Fotórepro.

15,5x10,2 cm

Ltsz.: E. 2007.8.1.

FOTÓK

Erkel Ferenc, Liszt Ferenc, Reményi Ede (1828–1898), Ábrányi Kornél (1822–1913), Mosonyi Mihály (1815–1870) és Volkmann Róbert (1815–1883) az 1865-ös kórustalálkozón.

Fotorepro

11x16 cm

Ltsz.: E. 2007.9.1.

Pollack Zsigmond: Erkel Ferencz

Fotorepro

18x13 cm

Ltsz.: E. 2007.11.1.

Désirée Artôt (1835–1907), mint Gara Mária

1860-as évek

J. Géruset. Brüsszel.

5,7x10,5 cm

Ltsz.: E. 83.156.1.

Jelenet a Brankovicsból Ódry Lehel (1827–1920) alakításában

1874 körül

Kozmata Ferenc. Pest, Kristóf tér 4.

Kiadó: Hatsek Miksa.

16x11 cm
Ltsz.: E. 83.164.1.

Odry Lehel Brankovics szerepében
1874 körül
Kózmata Ferenc felvétele. Pest, Kristóf
tér 4.
16x11 cm
Ltsz.: E. 75.70.1.

Varga Vilma, Erkel tanítványa
1878 után
Kozmata Ferenc, Bp. Kristóf tér 3.
15,7x11 cm
Ltsz.: E. 2007.27.1.

Erkel Ferenc
1880 körül
Ellinger Ede cs. és kir. udvari fényképész,
Budapest Régiposta u. 11.
21x11 cm
Ltsz.: E. 75.159.1.

Erkel Ferencné Adler Adél
1880 körül
10,5x6,5 cm
Ltsz.: E. 75.169.1.

Erkel Ferenc
1880 körül
A művész aláírásával.
10,5x6,5 cm
Ltsz.: E. 83.21.1.

Erkel Ferencné Adler Adél
1880-as évek
Décsey Ede (előbb: Kazmata és Társa),
Pest Harmincad utca 1.
10,5x6,5 cm
Ltsz.: E. 83.115.1.

Erkel Sándor
1880-as évek
Ellinger Ede cs. és kir. udvari fényképész,
Budapest Régiposta u. 11.
16,5x12,5 cm
Ltsz.: E. 83.101.1.

Erkel Sándorné Szabó Róza (1846–1922) színpadi jelmezben
1880-as évek
Ellinger Ede cs. és kir. udvari fényképész,
Budapest Régiposta u. 11.
10x21 cm
Ltsz.: E. 76.27.1.

Ney Dávid (1842–1905) Brankovics szerepében

1885.

Budapest, Erkelnek dedikálva.

Kalmár P. felvétele, Bp. Sugár u. 41.

21x12 cm

Ltsz.: E. 75.71.1.

Erkel László feleségével, Wittmann Máriával (1853–1933)

1880-as évek közepe

15x11 cm

Ltsz.: E. 75.162.1.

Erkel László feleségével és három gyermekével: Ferencsel (1873–1906), Ilonával (1874–1942) és Irmával (1883–1933)

1880-as évek közepe

15x10,5 cm

Ltsz.: E. 76.33.1.

Broulik Ferenc (1853–1930) Hunyadi László szerepében

1886 után

Kalmár P., m. kir. udvari fényképész, Bp. Andrassy u. 29.

21x12 cm

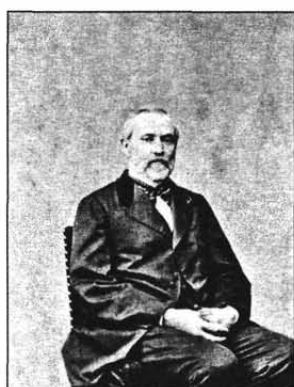
Ltsz.: E. 75.42.1.

Erkel Sándor nem sokkal halála előtt
1890-es évek eleje
Klősz György udv. fényképész, Bp. Városliget fasor 49.
10,5x6,5 cm
Ltsz.: E.83.369.1.

Erkel Rezső
XIX. század vége
8,5x6,5 cm
Ltsz.: E. 75.163.1.

Szilágyiné Bárdossy Ilonka
XIX. század vége
Dedikált fotó.
Goszlith
21x11 cm
Ltsz.: E. 75.41.1.

Hollósy Kornélia (1827–1890)
Fotórepro.
12x9 cm
Ltsz.: E. 83.143.1.

Ellinger (1820–1891), mint Hunyadi László

Fotorepro.

12x9 cm

Ltsz.: E. 83.142.1.

Takács Mihály (1861–1913) fényképe Tiborc jelmezében

1903.

Erkel Lajosnak dedikálva.

Mertens és fia, Bp.

21x11 cm

Ltsz.: E. 75.53.1.

Flattné, Györfly (Gaston) Gizella

1902.

„Szeretett tanáromnak emlékül. Flattné. 1902. június 3.” dedikálással Erkel Gyula részére.

Mertens és fia Budapest.

21x11 cm

Ltsz.: E. 75.52.1.

Erkel Gyula öregkori arcképe

1908 (?). május 2.

Kurzwel, Bp., Dorottya utca 11.

17x11 cm

Ltsz.: E. 75.160.1.

FOLYÓIRATOK

Pesther Tageblatt
1840. augusztus 12.
191. szám
4 oldal, 29x23 cm
Ltsz.: E. 75.36.1.

Zenészeti Lapok
1869. augusztus 8.
9. évfolyam 45. szám
Az országos magyar daléregyesület hivatalos közlönye. Vezércikke a dalármozgalmához történő csatlakozásra buzdít. Tábornszky és Parsch

8 oldal, 31x26 cm
Ltsz.: E. 75.89.1.

Zenevilág
1900. október 15.
I. évfolyam 4. szám
Színházi, zeneművészeti és zeneirodalmi folyóirat. Erkel Sándor nekrológja.
8 oldal, restaurált. 32x23 cm
Ltsz.: E. 76.26.1.

GYÁSZJELENTÉSEK

Erkel Elek gyászjelentése
1893. június 10., Budapest
23x29 cm
Ltsz.: E. 83.96.1.

Erkel Sándor gyászjelentése
1900. október 15., Békéscsaba
23x30 cm
Ltsz.: E. 83.20.1.

Erkel Ferenc gyászjelentése
1893. június 16., Budapest
30x24,5 cm
Ltsz.: E. 83.59.1.

AZ ERKEL-KULTUSZ EMLÉKEI

Tárgyak

Erkel Ferencné Adler Adél gyászjelentése
1899. március 5., Gyula
28,5x22,5 cm
Ltsz.: E. 83.41.1.

Táncrend tartója az Erkel-bálon
1895.
Tarsolyt formázó, körben és középpütt bórdísszel ellátott tartó. Közepén a magyar címer látható. Fedő és hátlapját összefogó pamutszálak alul és felül is pamacszerűen fonódnak össze.

Teljes h.: 25 cm, pajzs h.: 6 cm
Ltsz.: E. 75.143.1

Erkel-emléktábla

1910.

Erkel Ferenc szülőháza falán Békésvármegye Közművelődési Egyesülete 1910. novemberében állított emléktáblát Nuszbec-Székely Sándor (1877–1953) költeménye szavaival:

*„Mint a mesék tündér kis királya
Kinek mérhetetlen volt a gazdagsága
Úgy lépted át ez áldott szülőháznak
Álmokat termő, gazdag küszöbét,
S lelked trónjára magadhoz emelted
Hamupipóké – a magyar zenét.”*

A tábla kivitelezője Mogyoróssy Sándor szobrász.

69x94 cm

Az Erkel Dalkör jelképe

XX. sz.

Rézlemezéből formált lant,
35x22 cm

Ltsz.: E. 2007.12.1.

Emlékérem

1933.

Fémötvözet, ismeretlen portré körül
„XXIII. Dalosverseny emlékére” felirattal

9x7,5 cm

Ltsz.: E. 76.38.1.

Versenydíj

1933

Rézkoszorú 2x9 db babérlevéllel, 2 db nemzeti színű szalaggal

Masnit formázó átkötésébe bevésve: „Hódmezővásárhelyi férfi és női szabó szakosztály díja 1930. augusztus 2-3.”

Átm.: 18 cm, nemzeti színű szalag h.: 120 cm, sz.: 8 cm

Ltsz.: E. 2007.13.1-2.

(Lásd színes táblák: 24)

Erkel-díj

1952.

Bronzból készített plakett. Babérkoszorú közepén „Erkel Ferencz díj” felirattal. Ezzel az állami díjjal zeneszerzők illetve zenetudósok alkotásait jutalmazták.

Átm.: 8 cm

Ltsz.: E. 2007.14.1.

Hajdik Antal: Erkel Ferenc

1958.

Arckép. Olajfestmény. Szemben, kissé jobbra néző alak. Öreg, ősz haj és szakáll, zöldesszürke sötét felöltő kigombolva. Alatta: fekete angolos szabású kabát, fehér magas nyakú ing és fekete nyakkendő. 67x50 cm

Ltsz.: K. 58.1.

(Lásd színes táblák: 27)

Makett

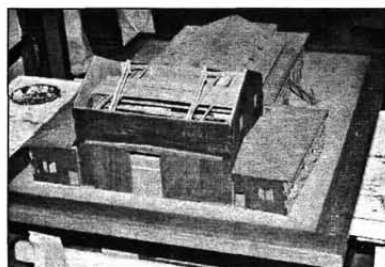
1959.

Erkel Színkör makettje. Kiss István készítette 1959-ben.

A faszínház a Népkertben állt Gyulán, az épületet az 1960-as években lebontották.

64x25x83 cm

Ltsz.: E. 76.6.1.

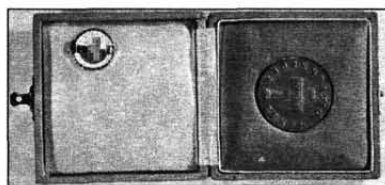
EDÜ. Egyéni aranyérem tokkal

1960-as évek

A gyulai várból kiemelkedő fáklya, alatta egymásra helyezett ötágú csillagos vörös és nemzeti színű zászló. Körirata „Erkel Diákünnep.” Piros színű tokban.

Átm.: 4 cm

Ltsz.: E. 75.135.1.

EDÜ-kitűző

1963.

Alumínium lapon kék-fehér háttérrel a téglabarna gyulai várból kiemelkedik egy lobogó fáklya. Alul egymásra helyezett

ötágú csillagos vörös és nemzeti színű zászló. Körirata „Kulturális szemle Erkel Diákünnepek.” Középütt „1963. Gyula”
2,5x2,5 cm

Ltsz.: E. 75.136.1.

Makett

1971.

Bánk bán színpadkép. Rusz József metszete alapján Kiss István készítette.

60x75x97 cm

Ltsz.: E. 76.3.1.

(Lásd színes táblák: 28)

Makett

1971.

Hunyadi László színpadkép. Rusz József metszete alapján Kiss István készítette.

60x75x97 cm

Ltsz.: E. 76.4.1.

(Lásd színes táblák: 29)

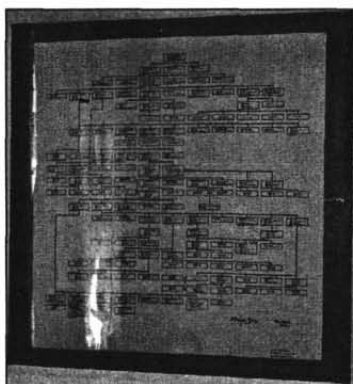
Az Erkel-család családfája

1992.

Összeállította: D. Nagy András

117x117 cm

Ltsz.: E. 2007.17.1.

PLAKETTEK

Kiss Sándor: Erkel Emlékév

1960.

Egyoldalas bronzplakett. Erkel arca szemből, körirata: „Erkel Ferenc Emlékév Gyula. 1810–1960” bekarcolva: „Kiss”

Átm.: 8,5 cm

Ltsz.: H. 60.16.

Kiss Sándor: Erkel-plakett

1960.

Bronzöntvény. Erkel Ferenc portréja profilban, kör alakú plakett. Felirata: „Erkel Ferenc emlékére 1960.” Doboza

fekete vászon borítású, belül fehér-kék selyem.

Átm.: 11 cm

Ltsz.: E. 75.137.1

Kiss Sándor: Erkel Emlékérme

1960.

Bronzplakett, melyet Békés megyében kiemelkedő ének-zenei munkáért adományoztak. Előlapján Erkel arca látszik szemből, körirata: „Békés Megyei Erkel Ferenc Emlékérem”

Hátlapjából egy fa kontúrja emelkedik ki. Körirata: „A kiemelkedő ének-zenei nevelő munkáért.”

Átm.: 8,5 cm

Ltsz.: E. 81.1.1-2.

Csillag István: Erkel-plakett

1960.

Bronz Körirata: „Erkel Ferencz. 1810-1960.” Kör alakú lapból erőteljesen kidomborodó profilban ábrázolt fej. Göndörhajú, szakállas és bajuszos, idős férfi.

Vétel a művész özvegyétől 1968-ban.

Átm.: 9 cm

Ltsz.: E. 81.2.1-2.

Renner Károly: Erkel Ferenc

1970.

Plakett. Bronz előlapon: „Erkel Ferenc 1810-1893. Renner”, hátlapon: „Xie Cours international de musique. Budapest 1970.” S a Dunán átívelő Erzsébet-híd sziluettjén egy violinkulcs

Átm.: 9 cm

Ltsz.: E. 81.3.1-2.

Reményi József: Erkel Sándor

1976.

Középen oldalnézetű szakállas fej. Körirata: „Erkel Sándor a Filharmóniai Társaság elnöke. 1876.”

Átm.: 9 cm

Ltsz.: E. 81.4.1-2.

Plakett

1985.

Négyszögletű bronzplakett Erkel szeméből ábrázolt arcképével. „Erkel Ferenc 1810–1985” felirattal.

4x8 cm

Ltsz.: E. 2007.16.1.

Mladonyiczki Béla: Erkel

1985.

Erkel születése 175. évfordulójára készített bronzplakett. Előlapján Erkel profilja „Erkel Ferenc MCMLXXXV. MB” felirattal, hátoldalán babérkoszorúban „1810. 1985” felirat.

Átm.: 10,5 cm

Ltsz.: E. 2007.15.1.

DOKUMENTUMOK

Alapszabály

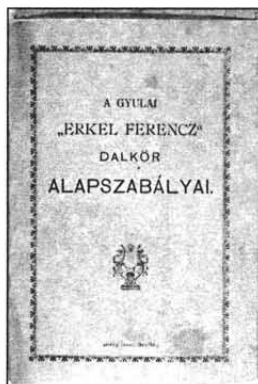
1896. szeptember 20.

Erkel Ferencz Dalkör alapszabályai, címlapon a dalkör jelképe: egy lant. 20 oldal

Nyomtatta: Dobay János. Gyula.

14x10 cm

Ltsz.: E. 75.140.1.

Erkel szobor

XX. század eleje

Képeslap. Csobajai Előd felvétele.

15x9,6 cm

Ltsz.: E. 2007.18.1.

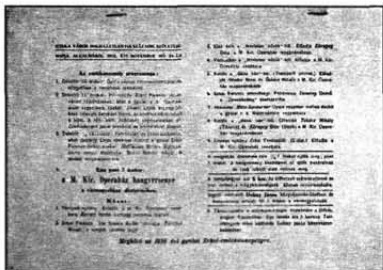

Az Erkel Ferenc századik születésnapja alkalmára rendezett gyulai emléknapi programja

1910. november 28.

17x21 cm

Ltsz.: E. 75.116.1.

Békés

1910. XII. 4.

A hetilap XLII évfolyama 49. száma
Beszámoló a november 28-i Erkel Ferenc
emlékünnepről.

Gyula, Dobay nyomda.

12 old., restaurált. 42x29 cm

Ltsz.: E. 75.113.1

Bejelentés

1929. december 10.

Huszár László gyulai kántor megtalálja
a Buzgó kebellet c. művet.

34x21 cm

Ltsz.: E. 83.256.1.

Békés

1931. március 21.

A lap LXIII. évfolyam 23. száma

A Békésvármegyei Kaszinó Erkel-ünnepe
a Bánk bemutatója 70. évfordulóján.

Gyula, Dobay nyomda.

4 oldal, restaurált. 42x29 cm

Ltsz.: E. 75.115.1.

Oklevél
1933., Budapest
Országos Dalár-szövetség oklevele az
Erkel Ferenc Dalkörnek, mely harmadik
helyezést ért el könnyű műdal kategó-
riában.
32x41 cm
Ltsz.: E. 84.15.1.

Kisplakát
1955.
Orosz nyelvű műsor a Bánk bán novo-
szibirszki előadásáról.
20x13 cm
Ltsz.: E. 75.145.1.

Meghívó
1960.
Jubileumi Erkel-emléknep.
19x10 cm
Ltsz.: E. 83.82.1.

Programfüzet
1960.
Az 1960-as emlékvé programja.
12 oldal, 19,2x14,4 cm
Ltsz.: E. 83.84.1.2.

Plakát
1960. szeptember 24.
Erkel-kiállítás megnyitása.
Békés Megyei Nyomdaipari Vállalat,
Gyula 9454. Felelős kiadó: Dankó Imre

41x29 cm

Ltsz.: E. 2007.19.1.

(Lásd színes táblák: 30)

Meghívó

1968. október 27.

Erkel koncert és könyvbemutató.

Békés megyei Nyomdaipari Vállalat.

Gyula

20,5x14,4 cm

Ltsz.: E. 2007.21.1.

Bélyegsorozat

XX. sz.

Erkel Ferenc arcképe, háttérben a Bánk bán egyik jelenetével.

9 db

7,8x11,2 cm

Ltsz.: E. 83.261.1.

(Lásd színes táblák: 32)

Meghívó

1970. október 2.

Az Erkel Ferenc Nemzetközi Énekverseny győzteseinek hangversenye a Zeneakadémián.

4510 Fővárosi Nyomdaipari Vállalat 10 t. Fv.: Szalay L.

20,5x14,4 cm

Ltsz.: E. 75.124.1.

Plakát

1970

Az Erkel Emlékházbeli kiállítás plakátja.

Békés Megyei Nyomdaipari Vállalat, Gyula 2944. Felelős kiadó: Havasi István

58x42 cm

Ltsz.: Td. 84.11.1.

(Lásd színes táblák: 31)

Műsorfüzet

1975–1976.

Szláv nyelvű műsorfüzet Erkel Bánk bánjáról.

12 oldal, 20,5x15 cm

Ltsz.: E: 83.233.1

Műsorfüzet

1985.

Erkel ünnepély. Címlapján a Mladonyiczki-plakett.

Háromrét hajtva, 14,7x10,5 cm

Ltsz.: E. 2007.21.1.

Erkel Ferenc emlékkönyv 1810–1910

1910.
Születésének 100 éves évfordulójára szerkesztette: Fabó Bertalan.

Pátria Irodalmi Vállalat.

254 oldal, 26x18 cm

Ltsz.: E. 2007.23.1.

Képeslap

1993.

Györgyi (Giergl) Alajos: Erkel Ferenc 1855-ös festményről

Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Bp.

Fotó: Károlyi A. – Corvina archívum

14,6x10,5 cm

Ltsz.: E. 2007.22.1.

(Lásd színes táblák: 33)

KÖNYVEK

id. Ábrányi Kornél: Erkel Ferenc élete és működése

1895.

Kultúrtörténeti korrajz.

Schunda V. József kiadása, Borchmann

F. Könyvnyomda.

224 oldal, 24x16 cm

Ltsz.: E. 75.153.1.

Scherer Ferenc: Erkel Ferenc

Gyula, 1944.

Gyulai Dolgozatok. Szerk.: Implom József. 5. szám.

A Városi Múzeum kiadása.

52+24 oldal, 24x17 cm

Ltsz.: E. 75.154.1.

Kodály Zoltán: Erkel és a népzene

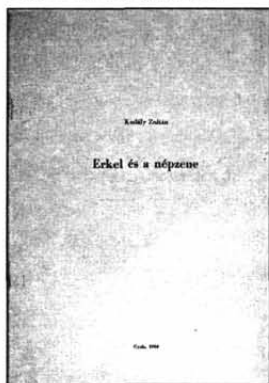
Gyula, 1960.

A Dankó Imre által szerkesztett Erkel Ferenc Múzeum Jubileumi Évkönyve Erkel Ferenc születése 150. évfordulójára című kiadványból származó különnyomat.

Felelős kiadó: Dankó Imre. Békésmegyei Nyomdaipari Vállalat 10610.

24x17 cm

Ltsz.: E. 2007.24.1.

D. Nagy András – Márai György: Az Erkel család krónikája

Gyula, 1992.

92 oldal, 24x17 cm

Ltsz.: E. 92.9.1.

FÉNYKÉPEK

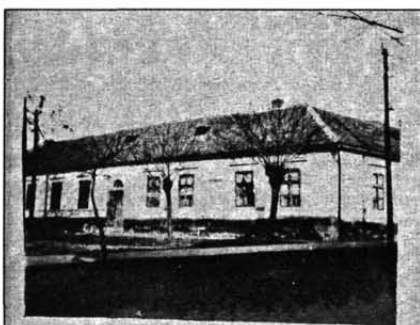
Erkel szülőháza

1900-as évek eleje

Archív fotó.

6x8,5 cm

Ltsz.: E. 83.232.1.

Erkel-fa

1960.

Archív fotó. Állítólag Erkel Ferenc alatta írta a Bánk bán egyes jeleneteit.

18x13 cm

Ltsz.: E. 83.145.1

(Lásd színes táblák: 34)

Irodalomjegyzék

- Bónis = Bónis Ferenc: Adalék Erkel műveinek bibliográfiájához. In: Muzsika, 1960. május
- Dankó 1960. = Dankó Imre: Jelentés a gyulai Erkel Ferenc Múzeum 1960-ban végzett munkájáról. Gyula, 1960.
- Dankó 1962. = Dankó Imre: Jelentés a gyulai Erkel Ferenc Múzeum 1962-ben végzett munkájáról. A gyulai Erkel Ferenc Múzeum kiadványai. 40. szám. Gyula, 1962.
- D. Nagy = D. Nagy András-Márai György: Az Erkel-család krónikája. Gyula, 1992.
- Gál = Gál Zsuzsa: Az én zeneszerzőm: Erkel Ferenc. Bp., 1973.
- Kassai 1991. = Kassai István: Adatok Erkel Ferenc kutatásához. I. In.: Magyar Zene 1991/3.
- Kassai 1992. = Kassai István: Adatok Erkel Ferenc kutatásához. II. In.: Magyar Zene 1992/3.
- Kassai 1993. = Kassai István: Adatok az Erkel-kutatáshoz. III. „Rákóczi induló és Rákóczi nóta. In.: Magyar Zene 1993/3.
- Kassai 1995. = Kassai István: Erkel Ferenc hangszeres művei. In.: Erkel Ferencről és koráról. Magyar zenetörténeti tanulmányok. Szerk.: Bónis Ferenc. Bp., 1995.
- László = László Zsigmond: Erkel élete képekben. Bp., 1956.
- Legány 1971. = Legány Dezső: Az Erkel Ferenc emlékmúzeum. In.: Békési Élet 1971/3.
- Legány 1975. = Legány Dezső: Erkel Ferenc művei és korabeli történetük. Bp., 1975.
- Németh 1979. = Németh Amadé: Erkel. 2. kiadás Bp. 1979.
- Németh 1984. = Németh Amadé: Erkel életének krónikája. 2. kiadás Bp., 1984.
- Németh 1987. = Németh Amadé: Az Erkelek a magyar zenében. Békéscsaba, 1987.
- Németh 1995. = Németh Amadé: Erkel Ferenc és az Erzsébet-opera II. felvonása. In.: Erkel Ferencről és koráról. Magyar zenetörténeti tanulmányok. Szerk.: Bónis Ferenc. Bp., 1995.

- Németh Cs. = Németh Csaba: A gyulai múzeum százhuszonöt esztendeje. A gyulai Erkel Ferenc Múzeum kiadványai 79. sz., sorozatszerk.: Szabó Ferenc. Gyula, 1993.
- Scherer = Scherer Ferenc: Erkel Ferenc. Gyulai Dolgozatok 5. Gyula, 1944.
- Somfai = Somfai László: Az Erkel-kéziratok problémái. In.: Zenetudományi Tanulmányok. Az opera történetéből. IX. Szerk.: Szabolcsi Bence – Bartha Dénes. Bp., 1961.
- Sonkoly = Sonkoly István: Erkel Bánk bánja – Erkel kéziratok férfikara Gyulán. In.: A gyulai Erkel Ferenc Múzeum kiadványai. 15. Szerk.: Dankó Imre. Gyula, 1960.
- Szász = Szász Károly: Ismeretlen Erkel-mű. In.: Zenetudományi írások. Szerk.: Benkő András. Bukarest, 1980.
- Szabolcsi 1995 = Szabolcsi Bence: Erkel-változatok. In.: Erkel Ferencről és koráról. Magyar Zenetörténeti Tanulmányok. Szerk.: Bónis Ferenc. Bp. 1995.
- Szerdahelyi 1975 = Szerdahelyi István: Erkel Ferenc és emlékmúzeuma. Gyula, 1975.
- Szerdahelyi 1985 = Szerdahelyi István: Erkel Ferenc. Gyula, 1985.
- Sziklavári = Sziklavári Károly: Erkel-művek keletkezése nyomában. In.: Zenetörténeti Tanulmányok Erkel Ferencről, Kodály Zoltánról és korukról. Szerk.: Bónis Ferenc. Bp. 2001.
- Sziklavári CD = Sziklavári Károly: Erkel Adatbázis. CD-n hozzáférhető az OSzK Zeneműtárában.

A Gyulai Katalógusok megjelent kötetei

1. Áldás, békesség. Emlékek Gyula és környéke reformátusságának életéből. Gyulai Katalógusok 1. Szerk: Havassy Péter, Gyula 1995.
2. Zúduló sasok. Új honfoglalók – besenyők, kunok, jászok – a középkori Alföldön és a Mezőföldön. Gyulai Katalógusok 2. Szerk: Havassy Péter, Gyula 1996.
3. Látták Trója kapuit. Bronzkori leletek a Közép-Tisza vidékéről. Gyulai Katalógusok 3. Szerk: Havassy Péter, Gyula 1997.
4. Küzdelem és megbékélés. Kiss György kiállítása. Gyulai Katalógusok 4. Szerk: Havassy Péter, Gyula 1997.
5. Síkban és térben. Oroján István kiállítása. Gyulai Katalógusok 5. Szerk: Havassy Péter, Gyula 1998.
6. Jazigok, roxolánok, alánok. Szarmaták az Alföldön. Gyulai Katalógusok 6. Szerk: Havassy Péter, Gyula 1998.
7. A gepidák. Kora középkori germán királyság az Alföldön. Gyulai Katalógusok 7. Szerk: Havassy Péter, Gyula 1999.
8. Világnak világa. Egyházak a Körösök vidékén. Gyulai Katalógusok 8. Szerk: Havassy Péter, Gyula 2000.
9. Napfényben gyantacsöpp. Szűcs Árpád festészete. Gyulai Katalógusok 9. Szerk: Havassy Péter, Gyula 2000.
10. Hatalmasok viadalokban. Az Alföld szkíta kora. Gyulai Katalógusok 10. Szerk: Havassy Péter, Gyula 2001.
11. Gerencsérek, kályhások, tűzvigyázók. Feudáliskori kályhacsempék az Alföldről és peremvidékéről. Gyulai Katalógusok 11. Szerk: Havassy Péter, Gyula 2002.

SZÍNES TÁBLÁK

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

11

12.

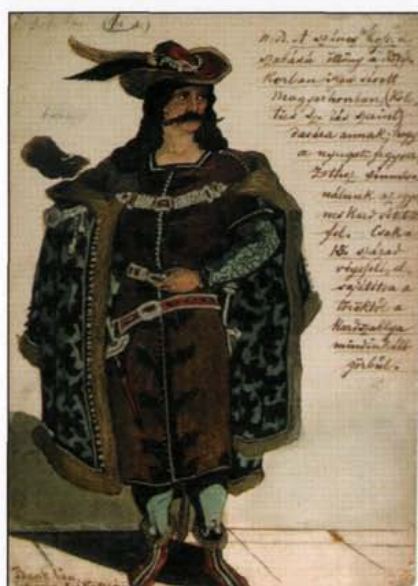

13.

14.

15.

16.

17.

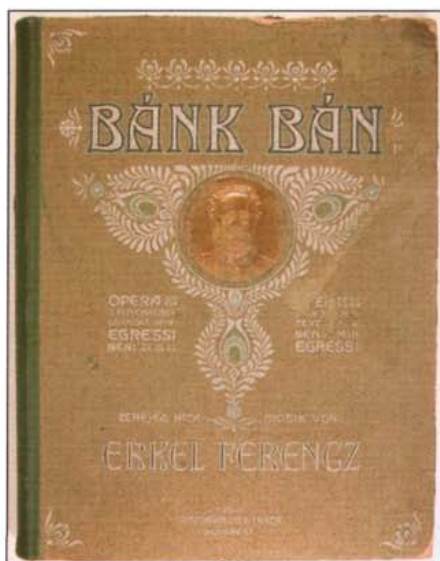
18.

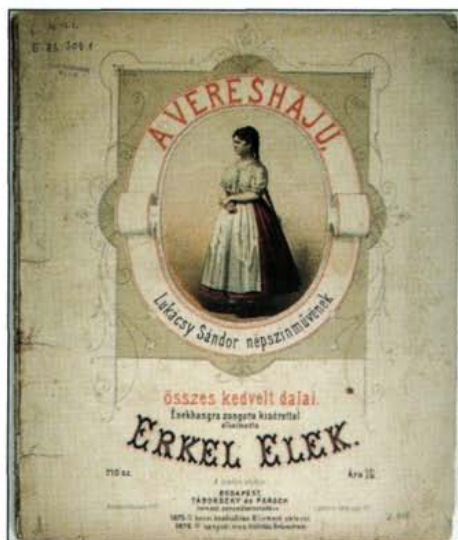
19.

20.

21.

22.

23.

24.

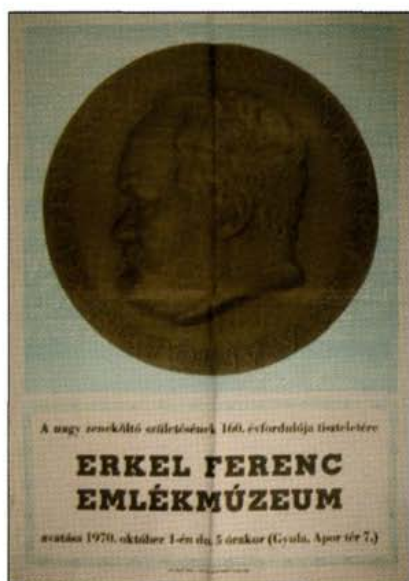
28.

29.

30.

31.

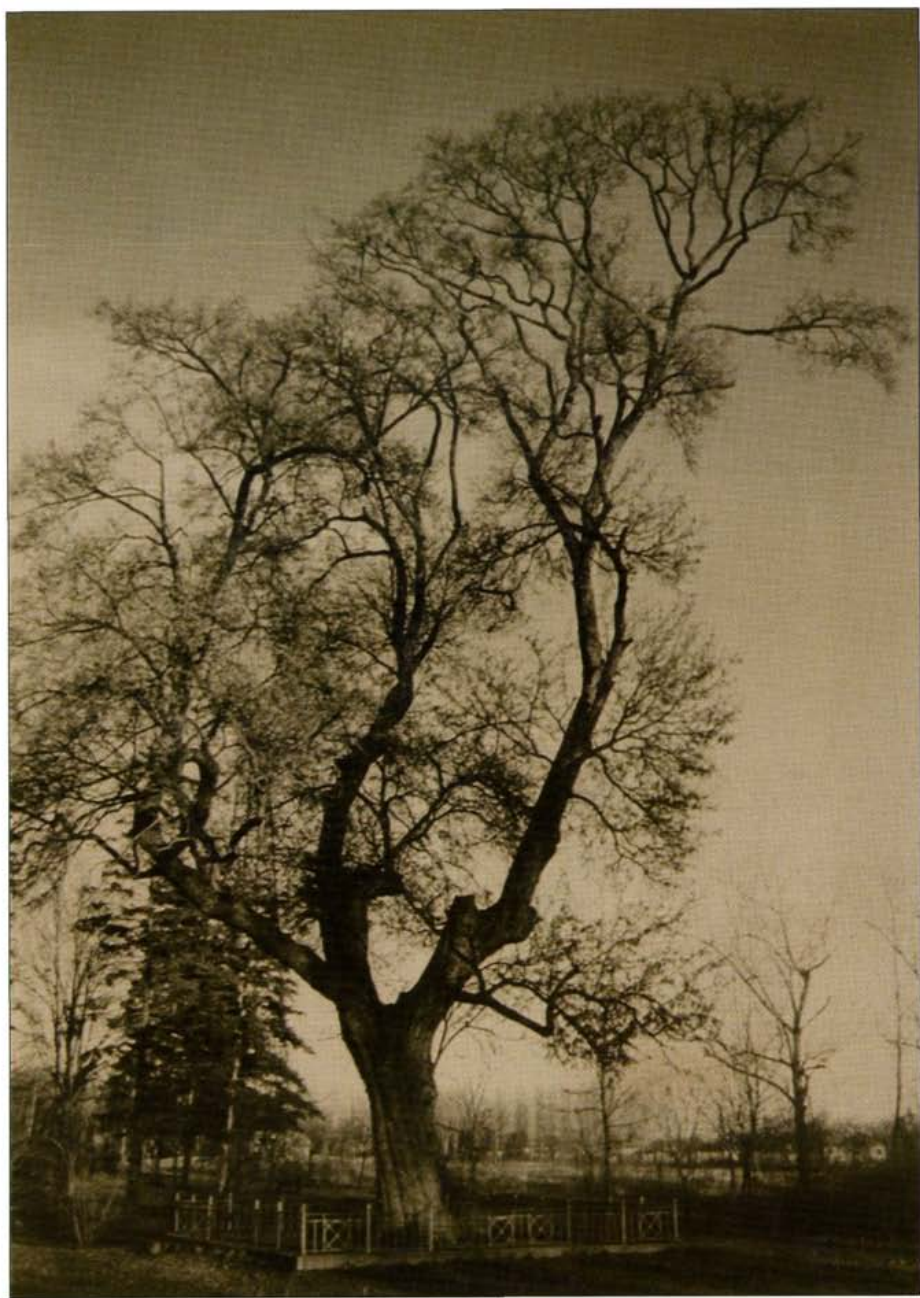

32.

33.

34.

Erkel Ferenc Emlékház Gyula, Apor Vilmos tér 7.

Az Erkel Ferenc Emlékház bejárata

